08/09/2024
A 002133-C 42
HF GROUP-IN

Digitized by the Internet Archive
in 2024 with funding from
United States Holocaust Memorial Museum

https://archive.org/details/bib293569

ער אַרײַן אין זײַן חדר, און האָט אַוועקגעלייגט זײַנע זאַכן. ער האָט אויסגעשמירט די שטיוול מיט טראַן פֿון וועלכן זיי האָבן באַקומען אַ בלישטשענדיקן גלאַנץ, אַזוי לאַנג ווי דער טראַן איז געבליבן פֿײַכט. דאַן האָט ער זיך אַ ביסל אָפּגעוואַשן, אויסגעקלאַפּט אַ באַפֿעדערטן זײַנע קליידער און אָפּגעשאָקלט פֿון זיי דאָס הײַ. אַ ביסל אין אָרדענונג געבראַכט זײַן באָרד און פּאות, און איז געלאָפֿן נעמען שלום בײַם רבין.

אַז חיים נתן האָט אויפֿגעעפֿנט די טיר און איז אַרײַנגעטרעטן אין רבינס חדר אַנוחה, האָט זיך דער רבי אויפֿגעשטעלט און אַ זאָג געטאָן: חיים נתן! וואָס האָסטו אָנגעשטעלט אונטערוועגנס?

חיים נתן איז געבליבן שטיין אַ דערשטוינטער. ער האָט אָנגעהויבן פֿאַרגעסן אַז ער האָט אונטערוועגס געפֿראַוועט רבי׳ס שטיקל. באַלד אָבער האָט זיך דער רבי צעלאַכט, און אים דערלאַנגט אַ ברייטן שלום עליכם, און תוך כדי דיבור זיך אָנגערופֿן: חיים נתן! „אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך".°

עזריאל ב״ך

ברוקלין כ״ב סיון תשל״ב

ניסן־אייר תשל״ט – תמוז־אב תשכ״ב
איבערגעשריבן מיט שינויים און הוספות
אין אָדר תשל״ב

אַזוי האָט חיים נתן אויך חלום געהאַט, אַז ער גייט ווי אַ ענגלענדער, צו גיין נעענטער(?) שלום ביים רבי. ער האָט אָבער גורם געווען אָפּשפּאַנען פערד און וואָגן. ער האָט אַרויפגעזעצט די צווייטע(?) פון די פערד, און אויפגעהאַנגען אויף זייערע אָרעמס(?) [illegible] מיט האָבער, כדי צו האַלטן זיי פּאַטער(?). און נאָך די פערד האָבן זיך דערכאַפּט ס׳חיות, האָט ער געמאַכט אַ הבֿדלה אַרום דעם וואָגן, און נאָך דעם האָט ער אַן דריטער(?) געמאַכט מיט אַ פּוס(?), כלומרשט צו [illegible], און נאָך האָט ער אויסגעהאַלטן די לאַנגע נסיעה. בכלל האָט ער [illegible] געווען דעם געזונטן וואָגן אַרום און אַרום, אַלע [illegible] אַ [illegible] אויך אַ [illegible], גייט אַרום [illegible] מיט אַ האַמער און די רעדער פון אַ צוג, וואָס איז נאָר וואָס געקומען צו פאָרן פון ארחבים.

נאָך דער גרינגליכער בדיקה, האָט ער אײַנגעשמירט דעם וואָגן אויך אַ געהעריגן פּלאַץ, ער האָט אַרויסגעצויגן די רעדער פון די [illegible], און צו [illegible] און וואָגן. כדי אַז צו זיין מיט [illegible] נאָך שפּאַטן אויבער אויך, און אַחוץ דעם, כדי אויפן אָרט וואָס די רעדער [illegible] נאָך אין וואָגן. אַז די פערד צוזאַמען געווען אָפּגעפּטערט, האָט ער זיי צוגעפירט צו דער [illegible] וואָס איז געווען אין מיטן הויף, ער האָט אַרויסגעצויגן [illegible] וואַסער און זיי אָנגעפּאָיעט. דערנאָך האָט ער זיי אַרײַנגעפירט אין [illegible], זיי אָנגעבונדן ביי דער [illegible], און ער האָט פאַר זיי אויסגעשאָטן היי, זיי זאָלן האָבן וואָס צו קײַען.

ווען חיים נתן איז פאַרטיק געוואָרן מיט אָפּשפּאַנען פערד און וואָגן, האָט ער אַרויסגענומען [illegible] פון [illegible], [illegible] פון דער נסיעה, [illegible], און האָט דערלאַנגט דעם בעל הבית אַ ביסל געלט אַ דריטל פאַר דער צייט וואָס ער האָט דאָרט [illegible]. דאָס איז

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אָנגעהויבן צוזאַמענשטעלן גרויסע ביכער פֿון אונטער דעם הײליקן אָרט וואָס דער
וועג האָט אויך זיך געהאַט, די אַנדערע ייִדן, יעדער איז צו פֿרומע, רבנים, אָדער
חובֿות. און חיים נתן האָט ידעות אונדז געהאָלפֿן באַלעבאַטיש אָרגאַניזירן פֿונעם
וועג. בכּלל איז צו וויסן געווען גוט אויסגעאַרבעט און זיך פֿון דער לאַנגער
ריזע, דאָך, האָבן זיך אַלע געפֿילט דערפֿרייט, און זיך געפֿרייט אַז זיי זענען בעזרת
השם אָנגעקומען בשלום קיין ווינציג.

און ס׳איז געווען גוט וואָס זיך צו פֿרייען. קיין יודים זענען אַנדערע ייִדן טאַקע
ניט געווען. זיי זענען געווען צדיקים, למדנים, בעלי צדקות, געוועלבער און סוחרים,
אָדער אַ ביסל געלט האָט יעדער איינער געפֿירט מיט זיך. בפֿרט בײַ דעם גדול (ייִנגערמאַן) פֿון
רבי, און דערפֿאַר באַלעבאַטיש מיט פּרנסות וואָס אַנדערע ייִדן האָבן ניט געהאַט, אַחוץ דאָס
געלט פֿון די ר׳ מאיר בעל הנס פּושקעס וואָס זיי האָבן איבערגעגעבן צום רבי, ער זאָל
עס אַוועקשיקן קיין ארץ ישראל. און איר ווייסט דאָך אַז ווײַל דרכים זענען באַשטעט
אַלעמאָל בהתחלת סכּנה. האָט זענען זיי געפֿאָרן, אויבער, אָדער אַרום דער באַוואַך,
און אויך דעם באַרג האָט געוואוינט אַ גוי מיט שלעכטע צונערקאָס (גזלן) וועלכע
זענען געווען, ניט נאָר רויבערס, נאָר פּשוטע רוצחים.

אונדזערע ייִדן וועלכע זענען נאָר וואָס אַרויסגעקראָכן פֿונעם וועג, און האָבן אַ
ביסל אויסגערוט זייערע גלידער, האָבן נאָך זיך געהאַט צו זאָגן אונטער צום אָוונט,
איר וועלן זיך צו בײַם רבין און בית המדרש. און זענען זיך צעגאַנגען יעדער אויף זײַן
אַכסניא, וואו זיי האָבן אַוועקגעלייגט זייער געפּעק, אויסגעוואַשן אויך וואָס ס׳איז נאָר
מעגלעך געווען, זייערע קליידער, אַביסל זיך געוואַשן, צוגעגרייט אָדער צוגעגרייט די
בגדים און פּושעות און געלאָפֿן נעמען שלום בײַם רבין.

אָנגעגרייט פֿאַר די וועבער שטיינער וועלכע האָבן געלעבט אויף צום אויסגריצן ייִדישע אותיות, כדי בײַ מגילות בת פֿון די ייִדישע אותיות — בעטן טרייסט און דערציילן, ווען די צײַט וועט קומען. אומן אבֿיר תעצב (חגיגה ג' ו"ו).

דערנענטערנדיק זיך שוין צו ווילנע, האָט זיך אָנגערופֿן דער בעל עגלה, אַז ער זעט שוין די דעכער פֿון די ווילנער הײַזער. ער איז געווען געפֿאָרן אַ לאַנגן וועג, און בשעת האָט ער זיך געטראַכט דערבײַ בתוכיבי ווילנע. חיים נתן האָט פֿאַרבירעוועט די פֿערד מיטן וועגן, און אַ גרויס שווייגן צו דער אָבסייגן, ווען ער שטייט געלאָזן ווען ער קומט קיין ווילנע. די גאַסן און שטיבל זענען געווען פֿול מיט ייִדן, וועלכע זענען געגאַנגען פֿון טירן און ווינט. אַ טייל ייִדן האָבן זיך שפּאַצירט גרעניצן, ווי האָבן זיך שוין געהאַט אויסגעדרייט אויף צווער אָבסייגן. אַנדערע, זענען באַנעט געלאָפֿן, טראָגנדיק ריזנסטע און די הענט, אָדער פּעקלעך אַריבערגעוואָרפֿן איבער די אַקסלען, די ייִדן זעט די פּעקלעך, האָט ער געוואָלט דערזען, אַז ווי בעקערן פֿון מאַראַנמאָראָש. דאָ און דאָרט זענען געשטאַנען ריזיקע ייִדן און גערעדט צו זיך אַליין, און אַ צופֿרידנקייט איז געווען אויסגעגאָסן אויף זייער פּנים.

צעטומלט און פֿאַרצווייפֿלט, האָט דער בעל עגלה דורכגעפֿירט פֿערד און וועגן דורך די גאַסן, אויף וועלכע ס'איז געווען אַ געדרענג פֿון מענטשן, און פֿון נאָך וועגן מיט חסידים וועלכע זענען געפֿאָרן אָנגעדרייטע און שטייען אויך. לסוף איז ער אַריינגעפֿאָרן אין אַ גרויס הויף, וואו ס'זענען שוין געשטאַנען עטלעכע וועגן. ער האָט צוגעפֿירט דעם וועגן אויף אַ באַשטימט פּלאַץ, ער האָט פֿאַר-צויגן די צייכנס, אַ מאָל געטאָן פֿיי רררר, און די פֿערד האָבן זיך אָפּגעשטעלט. חיים נתן איז דער ערשטער אַראָפּגעשפּרונגען פֿונעם וועגן, דערנאָך האָבן

אויף אַלע זייַנע אוצרות'דיקע אותיות אמונות. און ווען נאָר די ערד וואָלט זיך נישט אײַנגעהאַלטן
האָבן צעבראָכן די הרוגים, וואָלטן בלייבן די ״גוטע״ גוים און וואָלטן ״אויסגעמעקט״ — ניט רויבן
חלילה וחס — אַלץ וואָס עס איז צו בלייבן אונטער די הענט פֿונעם הײַנט און גוטס, פֿון די
אויסגעהרגעטע ייִדן, אפֿילו די אצבעות פֿונעם בית עולם אויך.

עס איז אָבער בלייבן דער גרויסער פֿײַערדיקער טאָג, — דער יום הדין,
דער טאָג: פֿון „ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו“ (עובדיה א׳ כ״א). דערצײַלט
ווערט ביז פֿײַערלעכן די ״גוטע״ גוים צו זאָגן: איר זענט געווען די נאָענטע שכנים, איר האָט
ניט געזעהן, — איר האָט ביז ניט זיך צוגעזען, און דאָס פֿאַרשטייט וואָס איר האָט
געזען — ניט געדרונגען — דאָס האָט איר גובה געווען פֿון הפֿקר, די ייִדן זענען דאָך
אַלע אויסגעהרגעט געוואָרן טויט. ניי, שאַנד־פֿלעק דעם, אַז די ״שכנטע״ גוים וואָלטן האָבן
געזען, זייער אויפֿגעהאַלטן די צלבים. און דאָך ניט איר אַליין, אַז איר די ״גוטע״
גוים זענט ״עם פּחות״ פֿון די ייִדישע צלבים.

האָט אונדזער צײַט, ווען די שטיינער דאַרפֿן טאָן ברעכן שלוחות. די ייִדישע
אותיות וואָס זענען געווען אויסגעקריצט אויף די אצבעות, וועלן בלייבן בח, און וועלן אָנהייבן
שרײַען אויף דער וועלט, ווען די אַלע רציחות און אוצרות'ן וואָס די גוים האָבן אָפּ־
געטאָן אויף די בית עולמ'ס. די שטיינער אויף וועלכע ס'איז געווען אויסגעקריצט בלוי
הײַנט וואָס דורכן, וועלן שמעלצן אין די פֿײַער. און די אצבעות אויף וועלכע ס'איז
געווען אויסגעקריצט אַ ברכה אין אַ וואָלקן, וועלן ווײַזן דאָס ייִדישע בלוט וואָס די
רוצחים האָבן פֿאַרגאָסן. און די שטיינער, אצבעות וואָס זענען אײַנגעמויערט געוואָרן אין
ווענט פֿון הײַזער, און וועלכע די ״גוטע״ גוים האָבן באַהאַלטן, וועלן אַליין שרײַען און עדות זאָגן,
אַז ניט ״געזען״ האָט איר. — איר האָט געשוויגן! האָט דאָס אויך די לוחות וואָס אויך

און תאוות, האָבן זיך געבלאָנקעט אין די געסלעך שטורעם אצבעות. און מיט וואונדערבאַרע
ילדות אויסגעשפּאַנט צווישן ביידע הענט אויך צווישן וואַנגלעכער דעמער. די אַלמנות האָבן
געשריגן: אויך וועט האָסטו איך איבערגעלאָזט מיט אַ שטוב קליינע ותאוותלעך?

האַרצרייסנדיק איז געווען דאָס געשריי פֿון ותאוות: — טאַטע! פֿאָטער
אונזער! אויך וועט האָסטו אונדז איבערגעלאָזט? צווייטער פֿאַרוואָס האָט דער איבערגעלאָזטער°
געצויגט מיט געוואַלט, איבערגעריסן די וואַנגלעכער ביינער פֿון די קברים, וויל ער האָט
געזען, אַז עס גייט נאָך צו כלות הנפש. וואָרן אפֿילו אין שטיל האָט געבראָכן צעשמעטערט
ווערן פֿון אַזעלכע אויפֿשטרייסלענדיקע געשרייען און געוויינען, וועלכע האָבן פֿאַרהאַלטן
דעם געזאַנג שורות מיט די פּלוחות׳דיקע ווערטער; — ענגע שאַ ותאוות ענגע. — ענגע
דין אַלמנות ענגע.

פֿרעגט זיך טאַטע אַ בלימל. אַ שטיל, וועלכער איז געווען גאָר ווייך, אויך אַזוי
ווי אַז ער האָט אויך זיך געלאָזט אויסשטאַרן ייִדישע אותיות און ווערן אַ צבעה, ווי אַזוי
האָט ער אין אַזעלכער מינוטן, געבראָכן בלויז אַזוי פֿאַרשטיינערט, און ניט צעבראָכן
ווערן?

נאָר אפֿשר גיי איך געפֿינען דעם תירוץ אויף דער דאָזיקער בלימל. און דער
שלוחות וואָס איז אָנגעגרייט פֿאַר די שטיינער לעתיד לבוא.

עס איז געווען נאָך פֿריִער פֿאַר רבונו של עולם, אַז עס וועלן קומען ביטערע
צייטן און פֿינצטערע טעג. און אַז די דאָזיקע פֿינצטערע טעג און יאָרן וועלן די גלות
אויסשטרײַבן פֿון די שטעט און דערפֿער, געשענדעט בהלות, יונג און אַלט, אַנדער און
פֿרויען, תינוקות של בית רבן, עוללים ויונקים, חתנים און כלות און אַזוי ווײַטער
ייִדישע פֿרויען, אויך די בית עולמים און אַל וואָס צו דאָרט אויפֿגעבויט, אויסגעמעקט

° [illegible]

בײַטל און האָט אַרײַנגעװאָרפֿן די פֿעדער, צו צוויי זאָלן האָבן מעשׂער, כדי, אַז צוויי זאָלן ניצן
װערן פֿון עשׂירים° הענטשלעך און היטלעך.

אַז דער װאָגן האָט זיך דערװײַטערט פֿון די שלבֿים מיט די צעדרײטע
הענט, האָט דער בעל עגלה אין ביסל אײַנגעבויגן די צײַגלעך, די פֿערד האָבן
פֿאַרשטאַנען אַז צום דאָרף איז שוין נישט װײַט, און אָנגעצויגן זיך, האָבן אַרויס
לױבטער אָפּגעגאָסטעט. מיט גרעסערער גיפֿולן, אויב אַזױ געהערט װיטער, איז האָט
אַזױ זיך געשפּרײט מיט דעם געדאַנק, אַז אַזױ דערנענטערט זיך בײַ װײַזונג. און איך
האָט אַזױ זיך דערמאָנט, אַז ס׳איז שוין באַלד ערב ראש השנה, אמת אַזױ האָט דאָך
געפֿילט דאָס געמיט פֿון די סליחות־טעג, און אַלע ראשי אבֿרים. װאָרן דער אויער,
און דער געזאַנג פֿון װײַטער שורות, האָט דאָך געװיזן מיט אמונה־ביטע.

אַז אַזױ איז דורכגעפֿאָרן נעבן דעם שולהויף פֿון בית העלמין, האָט אַזױ
געהערט סליחות זאָגן פֿון דער שופֿר בלאָזן, און דאָס שופֿר בלאָזן זאָלן, זאָלן
געגאַנגען אַלע, אַז ער זאָל אַוועק אײַנשלאָפֿן אין יעדער האַרץ, „היתקע שופֿר בעיר והעם
לא יחרדו". (עמוס ג׳ ו)

און דאָך עפּעס. נישט פֿאַרגעסן װעט אַזױ איז אַרויסגעפֿאָרן פֿון אין שטעטל אָדער
דערפֿון, האָט אַזױ זיך באַגעגנט מיט שפּילנדיקע קינדער. גאָר אָפּגעט און אַלע־
געזעצט צו פֿאָרן דער װײַט פֿון דעם בית החיים. דאָ און חורבֿ אונדזער פֿעסט צום
בעסער, פֿאַר דעם הײליקן אָרט, דער עולם, — „בית החיים" אָדער „בית עולם" װײַל
און דעם באַגראָבן חורבֿ געװען דאָרטן שורות לעגענדיקער אײַנגעשלאָגן צו אַוריק יעקבֿ
עלנות צוויי [. אויך דאָס, װאָס איר האָט געהערט פֿון דעם בית החיים, האָט אַװעקגע-
באַשטימט ריר אין יעדן האַרץ ביז און די טיפֿסטע טיפֿענישן אַרײַן. אמונות, ותאוות

° [illegible]

פֿאַרן ייִדן. און די ייִדן אין וואָגן האָבן אויך געפֿרעגט: וואָס טוט ייִדן, לעבן
דאָך די ייִדן באַנוחה, אויב דאָ פּרנסה? עס האָט אַביסל געדויערט, ביז געזעגנט,
און עס האָט זיך געווינטשן איינער דעם אַנדערן אַ גוט יאָר אַ געזונט יאָר, אַ
פּרנסה׳דיק יאָר, און אַזוי ווײַטער געפֿאָרן.

פֿאָרנדיק צווישן איין דאָרף און דעם אַנדערן, וואו דער שטראָז האָט זיך
געשלענגלט צווישן פֿעלדער, האָט מען טיילמאָל געזען צוויי אַהינטער פֿון דאָרף
ווי ייִנגלעך וואָלוונען אַרום און שפּילן זיך אויפֿן פֿרייען פֿעלד און לאָזן דאָ (דאָן) אָדער
אַנדערע שפּילן. אויב דער שטראָז האָט געפֿירט נאָענט צום שפּילפּלאַץ, דאַן האָבן
די קינדער אָפּגעשטעלט דאָס שפּילן אויף עטליכע מינוט, אַ ביסל נאָכגעקוקט נאָכן וואָגן
און באַגלייט די ייִדן מיט זייערע קינדערישע אויגן, ביז דער וואָגן האָט זיך אַ ביסל
דערווײַטערט פֿון זיי, און זיי האָבן זיך צוריקגעקערט צו זייער שפּילן. די פּויערן וואָס
האָבן געאַרבעט אויף די פֿעלדער האָבן זיך באַלד נישט אַזוי אומגעקוקט אויף אַזעלכער
דורכפֿאָרערס.

אַנדערש איז געווען ווען דער פֿאָרנדיקער וואָגן, האָט בײַם עק פֿון אַ
דאָרף, אָנגעטראָפֿן אַ באַנדע שקצים, וואָס זענען צוגעלאָפֿן° אויף אַ לאָנגער. און אַזוי
פֿיל האָט מען שוין געדאַרפֿט האָבן מזל. ווען אַ טיילמאָל האָבן זיך די שקצים
צופֿרידנגעשטעלט בלויז מיט נאָכבלאָזן נאָכן וואָגן. אַן אַנדער מאָל איז דאָס פֿאַר
זיי נישט געווען גענוג, און זיי האָבן באַגלייט די ייִדן מיט גידופֿים און קללות. אָבער
עס האָט אויך פּאַסירט, און גאָר אָפֿט, אַז זיי האָבן זיך מיט גידופֿים און קללות
אויך נישט צופֿרידנגעשטעלט. נאָר זיי האָבן אָנגעהויבן באַוואַרפֿן דעם וואָגן מיט
שטיינער, און אָנרײַצן הינט. און אַזוי פֿיל האָט דער בעל עגלה אָנגעהויבן די

° [illegible]

אַלץ געװאָרן גרױס. דאָס באַװעגט זיך נאָר אױסגעצײגט דעם, װער ס׳האָט געהאַט אַ גרעסערן (רבי׳ן) צײדע, און װער אַ קלענערן צײדע. בשעתו, װי אַזױ דאָס שײַנט צו זײַן, – אַ קלענער צײדע, געװײנטלעך צװישן דעם אַלץ צײדעס גרױס. װאָס שײַנט די „בנן של גדולים" װאָס דאָס אײנס רבי׳ס בעסער, װעגן זײ, פֿאָלגן זיך אַפֿילו חסידים אַלײן װילנדיק, און אַזעלע אַפֿילו געהאַט גרױסע אַ צאָל טאָג, בשעת „בנן של גדולים" — „בהאתו של צדיקים". אָבער בדרך כלל, צװישן אַזעלכע כיבודים געפֿאַלן, נאָר װען ס׳האָט געקראָגן אַ מחלוקה צװישן צװײ רבײשע הױפֿן, און די חסידים פֿון אײן צד, פֿאָלגן שױן ניט אַזעלכע װערטלעך אױפֿן חשבון פֿונעם אַנדערן (קעגנערישן) צד.

די צײַט שטײט ניט אַזױ אױף פֿלאַץ, דער גרעסער טײל פֿון די סליחות-טעג האָבן זיך שױן געפֿילט, און דערנענטערט זיך דער ערב ראש השנה, דער צײַל אױך דאָס, אָנצוגרײטן זיך װײַטער װאָס פֿריער, און איצט האָבן זיך פֿאַררעדט אײניקע אײניקות און דברים של צדקה, אױף לאָזער פֿאָרן װײַטער. װאָרן די שטראָזן ביז װײַטערן, צװישן װײַט ניט אַזעלכע גוטע און גראָדע. ס׳האָט אַזױ זיך געדאַרפֿט שלעפּן אַרױפֿבאַרג אױף דער פּלאָסקער (אַ באַרג). באַלד האָט אַזױ געשטאַפּלט אױף די פֿאָלקערס (אַ צופֿיס געגאַנגען) און דאָן װידער באַרגאַראָף אױפֿן װײַטער (אַ באַרג). אַזױ אױך געפֿאָרן אַריבער טאָלן און בערג, בײַם רײַן פֿון װעלדער און פֿעלדער, אָדער לאַנג-אױס בײַם באָרטן פֿון אַ טײַך און דורך דערפֿער און שטעטלעך.

פֿאַר די אײַנװױנער פֿון די אָרטשאַפֿטן, אױך דאָס דורכפֿאָרן פֿון אַזעלכע װעגן, ניט געװען קײן װוּנדער. אַחוץ װאָס אַ װעגן האָט זיך אָפּגעשטעלט בײַ אַ בית המדרש, בײַ אַ געװעלב, צי בײַ אַ גאַסטהױז. דאָן האָבן זיך ייִדן געגעבן אײנער דעם אַנדערן אַ ברײטן שלום עליכם, און געפֿרעגט: פֿון װאַנען קומט ייִדן, װאוהין

פֿאָרמעס פֿון אַ גרויס רשע. איין חסיד האָט געוואָלט אַ גרויסן ווייסן האָן, איז ער אָנגעקומען צו ר׳ זיין אַב פֿון אַ לאַנגער טיטלבער, איז האַלטנדיק דעם אַנדערן אַב פֿון דער טיטלבער איז צווישן האָרט, אויך ער איבערגעגעבן אים פֿון דעם רשע פֿאַרצווייפֿלטער חסידים, איז האָט מיט דעם איינציקן האָן וואָס איז געווען צוגעבונדן צום שפּיץ פֿון דער טיטלבער, געדרייט כּפּרות פֿאַר דעם גאַנצן פֿאַרצווייפֿלטן עולם.

נו, איז האָן אַ כּפּרה פֿאַר צוליב הונדערט חסידים און ניט אַזוי געפֿרעגט. ווי צו דינגט איר דאָס, אַז איר האָלט האָט פֿאַלן שפּעטער. ווי אַז איר וועט ניט געשלאָגן כּפּרות מיט דעם האָן, וועט ער דען געלעבט אויבוך?

איז אונדז צוליבער לאָרות ווענן די בוקאָווינער ווערן. צוו, די בוקאָווינער ווערן מער ניט געווען אַזעלכער בטלנים אָדער נאַרישנים. זיי האָבן גוט געוווסט פֿון די בונצעטיבער. צוויישטערס האָבן זיי געלאַכט פֿון די רבי׳לעך, דאָס אויך ביי זיי ניט געווען ביי נייעס. אוילעשען איז דער צייט פֿונעם יעדער האָבן זיך באַגעגנט צוויי סעצוינער. איינער האָט זיך געזעגנט, דאָס איז געווען, ווען די גאַסט וואָס האָבן זיך געצאַמערט אין דעם לאַנגעם בוקאָווינער בער-יאָרט — דאָרנע-וואַטרע צענער זיך צעפֿאָרן. איז דער אַנדערער סעצוינער האָט זיך אָנגעהויבן: דאָס איז געווען דאָס פֿאָרן צו פֿאַרלוירענע גרויסע רבנים, וויל ואיש נרגעות. ס׳איז געווען אַ פֿאָרן „פֿון" איז „ביי". סע צענער געפֿאָרן פֿון דאָרנע-וואַטרע (אויך פֿילע צענער ביכבור - דאָרנע) ניט נאָר געגאַנגען אויז פֿאַרלוירענע פֿעלדער געסט. נאָר איז, רבנים, רבנים, רבי׳לעך, אוינצעלער איז גנב׳ן צו ברויאָס.

בדרך כלל האָבן די ווערן איז די בוקאָווינער יואָמים געוווסט, ווער ס׳איז אַ גרעסער אויגלעך, איז ווער, אַ בלינדער אויגלעך. דאָס הייסט: די אויגלעך, צענער

און זיך געלאָזט פֿאָרן װײַטער און װײַט אַרײַן. באַלד איז געקומען שלאָפֿן שפּעט
און דער נאַכט, און ער איז אױך אַװעק געװאָלט, אָבער אַז ער האָט נאָך גערן אַ בוסל
געדרױמט. אָבער דאָס װאַסערצײַט גרױס פֿון די יונגע און אַלטע העלדער, און דער
צײַט פֿונעם יאָר, דאָס הײסט, און די אלול־טעג. איז פּחד־יצחק, ס׳ האָט נישט קײן אַרױס,
אַן עבֿודות, אַז ס׳ באַשאַפֿט אַלע איבער הױף, און ער גײט שלאָפֿן נישט שלאָפֿן. זעסטאַן
דערפֿאַר בריװ די העלער אַלע טרױעריק און דער צײַט, װײַל ס׳ האָט געװען בײַ כּפּרות־
שלאָגן, און צו פֿאַלן װאָס ס׳ װערט אױך צו. די העלער האָבן אַלע אױפֿן, אַלע געװאָלט
אָבער אַ רעװאָלוציע ברענגט דאָס אַנהײב (פֿון כּפּרות־שלאָגן) נאָר צו זײַנע דורכגעפֿאַלן.
דער רוצחיגער צײַט האָט אַלע דערצײלט: °

די העלער האָבן צונױפֿגעראָפֿן אַן אַסיפֿה, צו באַטראַכטן דעם לאַגער. ס׳
זײַנען אױסגעהערט געװאָרן — אױך דער אַסיפֿה — פֿאַרשידענע עצות און תּחבולות.
און אַלטער האָט געמײנט אַז דער האָט געהערט אַ גוטע הצעה. דהײנו: אַלע װי
פֿאַר כּפּרות נעמט מען געװײנטלעך נאָר װײַסע עופֿות, װעלן מיר זיך שטעלן אױך די
גרױסע, און זיך אײַנמישן מיט סמוטנע, אַזױ װעלן מיר פּטור װערן פֿון דער כּפּרות
אײַנשלאָגעניש. ס׳ האָט אָבער געטױגט נישט געהאָלפֿן. רשעות, נעמט מען אַלע אױפֿן, נישט־װײַסע
עופֿות אױך, פֿאַר כּפּרות. און צװײטנס: אַז ס׳ איז נאָר געקומען אַן אױבן
רעגנדיק, האָט זיך די סמוטנע פֿאַרלאָרן אױפֿגעװאַשן, און די געפֿינער חכמה האָט
נישט געטױגט. ס׳איז אָבער אױפֿגעלײגט צו דערצײלן, אַז און װונדערלעך געפֿאַן, איז
דער אַנשטאָט פֿון די העלער (ערבֿ כּפּרות שלאָגן) נישט געװאָלט אַלע שלאָפֿט.

חסידים דערצײלן: אַז און װונדערלעך, װען ס׳איז געקומען די צײַט פֿון שלאָגן
כּפּרות, האָבן זיך פֿאַרזאַמלט און סגולות געלערנט הונדערט ייִדן, און דער

[illegible]

[illegible]

צו זיך אַהיים, זיי זענען דאָך אויך אַלט און זאַט פֿון די ימי הרחמים והרצון, אונדז בלײַבט
ר׳ חיים נתן, אויך וועט אויך זײַן בײַסל אַרויסהעלפֿן. געזעגנט און געטאַנצט, געזונגען די
שליסלען און די הענט, און געזעגנט פֿון אַלע אויבן צום אַנדערן, אויפֿגעשלאָסן די
אַלטע שווערע שלעסער, אויפֿגעפּרעסט די גרויסע טויער, און, - פֿאַרזעגנט זיך געגאַנגען-
פֿון די אוצרות זענען אַרויסגעפֿלויגן ישועות און רפֿואות, ברכות און נחמות, הצלחות
און הרווחות און נאָך אַנדערע גוטע זאַכן וועלכע זענען אַלע אין דערגרייכט פֿאַר
ייִדן. פֿון די אוצרות האָט אויסגעגאָסן, ווי גלײַך אויפֿגעלאָזטע טעלעגראַמען מיט וואַסער טויבן
זענען אַלע אַוועק אַרויסגעפֿלויגן פֿון אויפֿגעעפֿנטע טויבנשלעגל.

ניט דאָס בלינקען פֿון די שליסלען אויף די רינגען, ניט דאָס סקריפּען פֿון די
שלעסער און פֿון די צווייסעס° אויף די טויערן, און אויך ניט דאָס אויפֿפּראַלן די שווערע
טויערן, האָבן חיים נתנען אַזוי געשטערט אָדער נאָר ווײַט געמאַכט. ער האָט זיך
געכאַפּט צום אַרבעט אַרום די אוצרות, כאדם העוסק בתוך שלו.

נאָר פּלוצים האָט ער ווידער געפֿילט אַ האַנט אויף זײַן אַקסל. אָבער דאָס מאָל
איז דאָס געווען די האַנט פֿון זײַן גבאי, וועלכער איז די גאַנצע צײַט געשטאַנען
אַהינטער זײַן שטול. דאָס האָט איז דער גבאי געזאָגט: רבי, ס׳איז שוין שפּעט, עס
דאַרף זײַן שלאָפֿן, ווײַל מאָרגן גאַנץ פֿרי דאַרף מען אויפֿשטיין, אַ דאַווענען טאָן, און
ווײַטער פֿאָרן. כדי אין שטעטל צו זײַן צו פּלאַץ, פֿאַר אַן אַנדערן רבי וועלכער
האָט אויפֿגעהערט בדרך, מאָרגן אַהער אַרײַנצופֿאָרן. אַחוץ דעם, באַקט שוין בײַנאַכט ניט
צום געזעגענען, ווײַל די° וועלכע האָבן געוואָלט קומען, זענען שוין געקומען. און די
וואָס זענען שוין ביז איצט ניט געקומען, וועלן שוין ניט קומען.

מאָרגן פֿרי, ווען די הינער האָבן געקרייט, זענען אונדזערע ייִדן אויפֿגעשטאַנען

° צווייסעס — מיט [illegible] אויף [illegible] [illegible] [illegible]

° ר׳ נ׳, אַ רבֿ, ר׳ נחמן [illegible] [illegible] [illegible]

אַנגעלעל. ווײַל ער האָט אַ כּוח געהאַט אַוועקצונעמען, ווער דער באַשעפֿער איז, איז אים ערשט רעכט לעבעדיק געוואָרן אין די אויגן. דאָס איז געווען דער איש לבוש הבדים. אַנגעטאָן טאָג איז ער — דער איש לבוש הבדים° — פֿאַרנומען מיט דער עבודה אין בית המקדש של מעלה, ווען ער איז „מקריב" פֿאַר רבש״ע די נשמות, תפֿילות און נשמות פֿון צדיקים וועלכע זײַנען באַהאַלטן אונטערן כּסא הכּבֿוד, און תּינוקות של בית רבן. און דורך די דאָזיקע קרבנות ווערן פֿאַרגעבן די זינד פֿון די ייִדן." און מיר זאָגן זיך צו וויסן אַז דער דאָזיקער כּהן גדול, איז ביז מיכאל מקריב צו זײַן אַזוי פֿיל ייִדישע נשמות, וויפֿל ס׳איז נאָר מעגלעך. ס׳איז דאָך בפֿירוש פֿאַרשריבן „ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם-מיכאל שרכם." (דניאל י׳ כ״א)

די עבודה אין בית המקדש ווערט אָבער געטאָן נאָר בײַטאָג. מיטן מקריב זײַן דעם תמיד של בין הערבים ווערט פֿאַרענדיקט די עבודה. „עולה השלֵם כּל הקרבנות כּולם" (יומא לג א). ובכן, הייסט עס אַז בײַנאַכט זענען די כּהנים פֿרײַ פֿון דער עבודה. אויך אַז דער כּהן גדול פֿונעם בית המקדש של מעלה, דער איש לבוש הבדים, האָט געבאַדט אין טבֿילה בײַם ברעג פֿון אוקיינוס פֿון די אופֿרסאַו טײַכן, אָדער לעבן נהר דינור, ביז גאָר אַרום דעם עץ החיים וואָס ער גייט צווישן גערן און צווישן אָפּגעטאָן, אחת ועשׂר נשמות צוגעבן צו אוהלו הנראה אונטערן עץ החיים און פֿאַרטרײַבט די נשמות פֿון די ייִדן שלאָפֿן שבת, באַלויבט האָט ער פֿון דאָרטן וואָס אויסגעקליבן, כּדי מקריב צו זײַן אויף אַ צבֿח של מעלה. און אַז ער האָט דאָרט געזען אַ ייִד געוויינטלעך מיט אַ בינטל פֿיסלעך און די הײַנט, האָט ער זיך אַליין געוואָלט וואָס דער ייִד האָט דאָ באַדאַרפֿט צו טאָן.

נאָך אַ גאַנצן ווײַלע הדעת, האָט דער איש לבוש הבדים געזעגנט אַזוי, וו

° [illegible]

° [illegible]

° [illegible]

אַרײַן. און דערנאָך: װען די מענטשן זײַנען ניט פֿאַרטראָגן דאָס ברויט פֿון זײַן
אורח רבי עולם, ווײַל ווען ער זײַנען פֿאַרטראָגן, די געשרייען וואָס אונז די סך
מטאַרגער און העבער. צווייטנס: באַשערט, שווערט דער רבי'ס אײגנס און
אײַנבלט טונעט וועלט, און ווי ביז ער - חיים נתן - איטאַקנו אַלצײַ מענטשהייט.
און דריטנס: װען ער וועט הערן דאָס געשריי וועגן צער פֿון חורבן בית המקדש,
און פֿון ירושלים גלות. ביז ער וועט אַרײַנפֿאַלן און צבאות רחמנא לצלן.

חיים נתן וועלכער איז געווען בבי און די היכלות דרבי נחמן'ס, ווי גלייך צו
וויסן געשטאַנען און די ג'עס און די וועלטן, אַנדער און ווײַטער, האָט ער
דערזען ניט פֿאַרלוירן בײַ צייט, און האָט אויך פֿאַרנומען אויך אַלצדעם מגולה
דרביס וועלכע זײַנען אין געווען אַצר בית המקדש.

ער איז צוגעגאַנגען צו די טעמפּל, און וועלכע ס'זײַנען געווען פּאַרײַנגעשלאָסן
די סך הײכעלע, און וועלכע ס'זײַנען געהאַנגען אַנדערע רייפֿלעך, און אויך יעדן
רייפֿן אַנדער רינגען, און געווען אַרויפֿגעשטעלט מיליאָנען. אויך דעם טעמפּל און
געווען אויפֿגעטריבן מיט אותיות פֿון משיח פֿייער אויך ווײס פֿייער, און דאָ
הענגען די מיליאָנען פֿון די מלכי אורה, און פֿון אַנדערע טויערן פֿון גאָט אוצרות,
אַזוי ווי ס'איז פֿאַרשריבן לויטן אויך בית, און די תפֿילות וואָס ער זײַנען אַתפּלל
אונדזער שבת. ער האָט ביז ניט געפֿונען, אַרונטער געגאַנגען עטלעכע אַנדערע רינגען
מיט מיליאָנען, און ביז געקומען גיין צו די טויערן ווען די מיליאָנען פֿאַלן.

גייענדיק אַזוי איבער די שמונה דרכים, האָט ער געהערט אַז ערגעץ גייט
אויס נשמה. נאָר איידער ער האָט נאָך צײַט געהאַט ביז אַרויסגעדרייט און זי גוט טאָן
ווער ס'גייט אויס נשמה, האָט ער שוין דערפֿילט ווי די לייבער האָבן גלײַך אויס אויך גײַנער

חלום פֿון ... מאורע

שלחן ערוך אורח חיים
מגן אברהם הלכות ראש השנה
סימן תקפ״א סעיף א׳

זיינע פֿליגים אויך געלעגנהייט דער גבאי. די ייִדן האָבן דערלאַנגט דעם רבין דאָס
געלט און דעם פּדיון האָבן זיי אויסגעלייגט אויפֿן טיש. דער רבי האָט דורכגעלייענט
די קוויטלעך, און ניט זיי ווייניק בלויז, און ווען ער האָט זיך געפֿילט און געהערט דאָס
געוויסנס קול, האָט דער רבי — אונזער ר' חיים נתן — געזאָגט, וואָס אַ גוטער
ייִד דאַרף האָבן. ער האָט געוואָלט אין אַ בעסטער הצלחה, רפֿואות און ישועות,
ברכות און הצלחות און אַנדערע גוטע זאַכן, וואָס ייִדן נייטיקן זיך אין זייער לעבן.
פּשוט געזאָגט, — ער האָט געוואָלט, אַז זיי ניט פֿון זיינעם.

צוליב זײַן גלויב אויף דער רבי'שער טיש, האָט חיים נתן פֿאַרגעסן, ניט
נאָר אַז ער איז אַ בעל עגלה, נאָר אַפֿילו אַז ער איז אַ — רבי. עפּיס האָט זיך אים
גאָר אויסגעדאַכט, אַז ער איז אויף די עולות העליונים, און ער איז אַ קליינער מטטרון°.

וואָלט דאָס געווען אַן אַנדערער ייִד, — ניט חיים נתן. וואָלט ער זיך
אָנגעהויבן געטרונקען: אַלע ישועות טובות בעת ברכת המזון נאָך די סעודות. וואָלט
זיך ייִדן „אַז איר זאָלט זוכה זיין צו זען דעם יום שכולו טוב, ווען די צדיקים זיצן
מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ, און זיך נהנה זיין פֿון דעם ליכטיקייט פֿון דער שכינה,
זאָלט זיין אונזער חלק מיט זיי". נו אויבן, אַז אַ ייִד געפֿינט זיך אויף די עולות
העליונים, איז דאָך דער בעסטער עצת הבורא צו כאַפּן אַ שפּאַציר און הנאה
האָבן פֿון די אַלע גוטע זאַכן!.

אָבער ניט אַ ייִד ווי חיים נתן, פֿאַרגעסט זיך אויף אַזעלכע דרכים. בכלל
כל האָט חיים נתן ניט פֿאַרגעסן, אַז אַ נבֿיא איז געווען אויף דריי עולמות°
און ביי אַנדערע אַזאַ בילד דער רבי'ס בכבוד, און טרייסט ווי אַ לייב ווען עולות
האבֿרהמס וואָס איז חרוב, און ווען די ייִדן וואָס זייער פֿאַרטריבן געוואָרן אין גלות

° [illegible]

° ברכות דף ג' ע"א

און פֿון גאָר גוט מאַכלים, און ניט פֿון פּאָרגעניי°-מאַכלים וואָס אונז מוזער
באַזיצערט, און באַשטעלט מיט פּרישער פּוטער. דערנאָך, האָט מען נאָך געטרונקען
אַ גוט ביסל ווײַן. אַ גלעזעלע בראָנפֿן האָט מען אויך ניט פֿאַרפֿעלט צו טרינקען,
צו פֿאַרן עסן, אָדער נאָכן עסן. ווידער האָט דערלאַנגט דער רבי די רעכטע האַנט,
און געזאָגט לחיים. און דער רבי האָט ווידער אונדז געוווּנטשן כל טוב.

נאָך דער וועטשערע איז דער רבי צוריקגעגאַנגען אין זײַן חדר מיוחד, און אונדזער
פֿון די גבאים איז מיט אים מיטגעגאַנגען. די אַנדערע צוויי גבאים זענען געבליבן
און פֿאַרבראַכט בײַ אונדז, אונדז האָט מען אַוועקגעשטעלט בײַ דער טיר פֿונעם רבינס
חדר מיוחד, ס׳איז דאָך ניט שײַך אַז מ׳זאָל באַלד אַרײַנגיין צום רבין, אַזוי ווי אין אַ
בית המדרש אַרײַן, ווײַל אונדזער פֿאַרגעסט צום אַרײַנגיין. דער אַנדערער גבאי האָט
זיך אַוועקגעזעצט בײַ אַ טיש, און איז געווען אויך ווען צו שרײַבן קוויטלעך, פֿאַר
די וואָס וועלן זיך ווען געזעגענען בײַם רבין.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט, און ווידער פֿונעם שטעטל זענען צונויפֿגעלאָפֿן
געקומען, זיך געלאָזט שרײַבן אַ קוויטל בײַם גבאי, וועלכער האָט אויך אַ שיין
ביישפּיל פֿאַר ... כל העניינים בגשמיות, און האָט דערפֿאַר באַקומען אַ
פּדיון. מיט דעם אונטערגעשריבענעם קוויטל איז מען געגאַנגען צום גבאי וועלכער
איז געשטאַנען בײַ דער טיר, מען האָט אים אויך דערלאַנגט אַ פּדיון, דאַן האָט
ער אויפֿגעמאַכט די טיר צום רבינס צימער, און האָט אַרײַנגעלאָזט נאָר צו איינציק-
ווײַז. אַחוץ מיר און מײַן ווײַב, וועמען ער האָט אַרײַנגעלאָזט, צוזאַמען.

אַז די ווײַבער זענען אַרײַנגעקומען אין רבינס חדר מיוחד. האָבן מיר געפֿונען
דעם רבי, זיצן אויבנאָן בײַם טיש אויף אַ טאַפּיצירטער פֿאָטערשטול און אַהינטער

° [illegible]

איינער פֿון די גבאים האָט אים געהאַלטן מיט אַ האַנט אונטערן אָרעם, און אים
געהאָלפֿן אַרויפֿקריכן פֿונעם וואָגן. דערנאָך [illegible] אַלע אונזערע [illegible].
[illegible] אַזוי האָט [illegible] געהאַט ביז גוט [illegible], [illegible] מיר געווען
אַרויסגעדריקט פֿון אַ [illegible] נייגעריקע ייִדן. און באַלד האָט מען געוואָלט [illegible]
און [illegible] מיטאָג, אַזוי ס'איז מיר ווידער געקומען צו פֿאָרן אַ רבי אַדער אַן „איינגל״
ביז גאָר גלייך אַלזו אַ גאַנץ מאָל בדולים.

דערווייל איז אַזוי אַרייַנגעגאַנגען אין בית המדרש, און ביז אַז האָט זיך געטאָלט
דאַווענען מנחה ומעריב האָבן מיר די בעלי בתים פֿונעם בית המדרש, פֿאַרטייט
צוזאַמען ביז די „חתונה״ געסט. ביי איינעם וועט איינלאַדן דער רבי מיט די גבאים,
און דערפֿאַר וועט מיר טאַקע [illegible] און [illegible]. ביי אַן אַנדערן בעל הבית
וועט איינלאַדן דער בעל עגלה מיט פֿערד און וואָגן. און די אַנדערע חסידים האָבן
אויך באַקומען גוטע אכסניות ביי חשובע בעלי בתים פֿונעם שטעטל.

נאָך מנחה ומעריב, האָט אַ גרויסער עולם באַגלייט דעם רבי מיט זיינע
גבאים, צו דעם חשובן בעל הבית. דאָרט דער רבי האָט באַקומען אַ חדר מיוחד, כדי
ער זאָל זיך אָפּרוען אַביסל. עס האָט ניט לאַנג געדויערט און די בעל-הבית'טע
האָט צוגעגרייט אַ גוטע וועטשערע פֿאַר'ן רבי מיט זיינע גבאים, און פֿאַרבעטן,
פֿאַר זייער משפּחה אויך. אַזוי ווי די ייִדן און די [illegible] און דערפֿאַר, האָבן
געוואָלט אַז די רביים זאָלן „[illegible]״, [illegible] ניט און דער פֿרייד ביי [illegible]
אכסניות — [illegible] און [illegible] פֿאַר [illegible] — דערפֿאַר [illegible] אַזוי [illegible] ביי באַקומען [illegible]
אכסניות. איז טאַקע די גרויסאַרטיקע וועטשערע וואָס מען האָט געגעבן
פֿאַרן רבי, געווען אַ גוטער באַווייז געגעבן מיט פֿעטער [illegible],

ער געשטאָרבן, און איסרו־חג איז געווען די לוויה. ווען מען האָט דאָס גענומען טראָגן
איז געווען פֿאַרזאַמלט ביי זיין הויז צו דער לוויה. האָב איך געהערט ווי איינער
זאָגט – ווער איז ער געווען, ווי גרויס – האָט געזאָגט: דאַכט זיך ער
האָט געלערנט און דאָס געווען, ווען איך בין אַלט געווען אין חדר, ער איז
געווען אַ גוטער רבי. דער ייִד וואָס האָט דאָס געזאָגט, האָט געהייסן: יעקב °
יאָסל.

° איך בין אַן אייניקל פֿון דעם ייִדן. האָב אויך אַ זון גערופֿן, מנחם יאָסל.

נחזור לענייננו. ביז ער האָט באַשלאָסן, אַז חיים נתן זאָל זיין דער רבי,
האָט ער אים באַלד אָנגעטאָן אין זיינע קליידער אין שטאַט באַשטעטיקט, אין זיינע מלבושים,
ער האָט באַשלאָסן ווער עס זאָל זיין די גבאים, און חיים נתן, דאָס הייסט, דער
רבי, האָט זיך איינגעשטעלט אין וואָגן אַריין, און אַן אַנדערער חסיד האָט איבער־
גענומען די לייצעס.

און געפֿאָרן דאָרט איז ער מיט אַריינגעפֿאָרן מיט אַ שטיקל רעש, לויבנדיק,
אַזוי ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ רבי מיט חסידים. ער איז פֿאַרפֿאָרן צו אַ בית המדרש,
וואו ס׳איז געווען מנחה צו דאַווענען. דער בעל־עגלה (בעל עגלה) האָט אַ ציי
געטאָן פֿון די ר״ר און האָט פֿאַרשטעלט די לייצעס אַזוי אַ פֿאַרבערגט דער לאַנגער
פֿונעם וואָגן, האָבן געזען די פֿערד „פֿאַרשטאַנען" אַז דאָ שטייט מען אויף.
ווען דער וואָגן איז געשטאַנען, און די פֿערד האָבן געשטאַרפֿט מיט די פֿיס
פֿאַרבאַוועגט אויף דער ערד, ווי נאָך זיי וואָלטן געוואָלט פֿאַרשטעלן צו זיי
האָבן פֿאַרטיק באַהאַלטן אונטער די פֿיס. און דער בעל עגלה פֿלעגט אַרונטער־
געשפּרונגען פֿונעם וואָגן, נאָך אים איז אַרויסגעשטיגן די גבאים, דערנאָך איז
געשטאַנען (פֿאַרשטאַנען) און פֿאַרצויגן אַרויסגעשטיגן דער רבי ר׳ חיים נתן,

צוזאַמען. און ערשט ראש חודש אלול, ווען דער זומערדיגער זמן האָט זיך געענדיקט, און אַנגעהויבן זיך געגרייטן אויף די ימים טובים אַהיים צו זיין ביי די זיינע(?). — זיין פֿאָטער און גראָסמוטער(?) נאָך געווען יונג — דאָס איר האָבן זיך געטראָפֿן, האָבן איר זיך צוזאַמען געפֿרייט. ער האָט איר דערציילט אין וועלכער ישיבה ער האָט געלערנט, וועלכע גמרא ער האָט געלערנט, און תוך כדי דיבור האָבן איר זיך דערמאָנט אין דער מעשׂה מיט די צעטעלעך. איר צאַרן(?) זיך צוגעפֿירט צו לאַנגן(?) ווידער צו זיין היים, און געקוקט אין די ספרים צו געפֿינען כאָטש איינעם צעטל אויף וועלכן ס'איז געווען אָנגעשריבן וועגן עלוי(?) ווי באַזאַ(?). אָבער אומזיסט, נישט ער, און נישט איך האָבן עפּעס געפֿונען. יאָ, פֿאַר פּסח האָבן איר אויסגעלופֿטערט די ספרים, און זי ווייסט(?) האָט פֿאַרטראָגן די צעטעלעך, זיי זענען זיך צעפֿלויגן אַזוי ווי פֿייגל וואָס זיי באַפֿרייען זיך פֿון אַ שטייג.

איר האָבן אויבן דערציילט, אַז חיים נתן איז שוין געווען אַ ייִד אַ צבֿען(?), און דאָך פֿלעגט ער נאָך אַרבעטן. דער אמת איז, אַז ער האָט נישט געדאַרפֿט אַרבעטן אויף פּרנסה, ווייל זיינע קינדער פֿון אַמעריקע און פֿון בודאַפּעסט, פֿלעגן אים שיקן געלט. ער האָט אָבער געאַרבעט, ווייל ער האָט געוואָלט נהנה זיין פֿון יגיע כפּו. און דאָס געלט וואָס זיינע קינדער האָבן אים געשיקט, האָט ער אַוועק-געגעבן פֿאַר זיינע קינדער וועלכע האָבן געוואוינט לעבן אים און די ווינטערס(?), און פֿאַר צדקה. אָבער עטלעכע טעג פֿאַר פּסח פֿון יאָר 1940, ווען ס'איז אים אָנ-געקומען געלט פֿון זיינע קינדער, פֿון די אורחים(?). האָט ער געזאָגט, אַז מען דאַרף דאָס געלט, אָדער אַ טייל פֿון דעם געלט באַהאַלטן, ווייל תּוך נאָך פּסח וועט מען עס דאַרפֿן האָבן. אַזוי איז טאַקע געווען. אָבער(?) גלייך נאָך פּסח באַוויזן(?) פֿון יענעם יאָר און

פֿון די ישועות און וועלכע ער האָט געלערנט, אָדער געהערט חסידישע מעשׂיות.
בתוך כך, איז אַריינגעקומען חיים נתן פֿונעם הויף היבשלעך אויך פֿון פֿאַרשידענע
אַרבעטן, און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפֿן ראַנד פֿון זיין בעט, זיך אַ ביסל
אָפּרוען. איך געדענק שוין ניט גענוי, צי ער האָט אָנגעהויבן רעדן צו אונז, אָדער
מיר האָבן אָנגעהויבן אַ שמועס מיט אים. נאָר רעדנדיק אַזוי, פֿון פֿאַרשידענע זאַכן,
זענען מיר צוגעקומען צום ענין פֿון ביזות האשה, און מיר האָבן אים בתמיהות
אַ פֿרעג געטאָן, ר׳ חיים נתן, ווער וואָס באַווייזן אַזעלכעס?.

אויף חיים נתנס פּנים האָט זיך באַוויזן אַ מאָדנער שמייכל, און פֿון זיינע אויגן
האָט אַרויסגעקוקט לויטער גוטסקייט. ער האָט צוגעלייגט זיינע באָרד און פּאות
מיט ביידע הענט, ער האָט אַרויסגענומען פֿון אַ בוזעם זיין טאַבאַק־שעכטעלע°,
פֿון וועלכן ער האָט אָנגענומען צווישן צוויי פֿינגער אַ היפּש ביסל טאַבאַק, וועלכע
ער האָט מיט אַ באַזונדערן תענוג אַריינגעצויגן אין זיינע נאָזלעכער, און ערשט
דאַן האָט ער מיט זיין גוטער ווייכער שטימע זיך אָנגערופֿן צו אונז. — „און
איך וועל אייך זאָגן, וואָס איר דאַרפֿט געדענקען?". אונדזערע און איך האָבן אויף
אַ מאָל געענטפֿערט, אַזוי ווי אין אַ כאָר: „מיר ווילן דאָס פֿאַרשרייבן אויף צעטלעך,
און מיר ווילן אַריינלייגן עטלעכע צעטלעך און יעדן ספֿר פֿון אונדזערע ספֿרים שלופּע".
חיים נתן האָט מיט זיין ווייכער שטימע צוריקגעענטפֿערט, — סע וועט געהערן
העלפֿן. אָבער פֿונדעסטוועגן, האָט ער אונדז דאָך געזאָגט ווער אַזעלכע וועט באַווייזן,
מיר האָבן דאָס פֿאַרשריבן אויף צעטלעך וועלכע מיר האָבן אַריינגעלייגט אין די
ספֿרים, און „פֿאַרגעסן" אין דער גאַנצער מעשׂה.
בעת נאָך פּסח איז אונדזערע אַוועקגעפֿאָרן אין די ישיבה אויפֿן גאַנצן

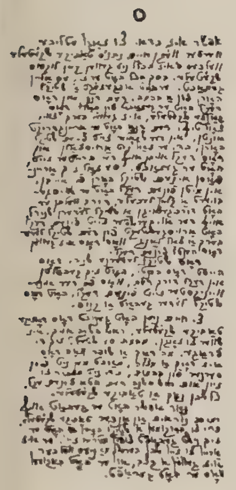

חסידים. פֿאַרשטייט זיך אַז ווײַטער חסיד האָט געוואָלט, אַז דער רבי זאָל לעבן, זאָל אים דערלאַנגען כאָטש אײן קלאַפּ מיטן לולבֿ צו הושענאָ, ווײל בײַ די חסידים איז געווען באַשט בדוק ומנוסה, אַז ווער עס כאַפּט אַ קלאַפּ פֿונעם רבין, האָט אויסגעפֿירט אַלע זײַנע בקשות.

אײנמאָל ערבֿ יום טובֿ — האָט חיים נתן ווײַטער דערציילט — איז דאָרטן געווען אַ חסיד פֿון סיגעט, וועלכער האָט געשטאַמט פֿון דער צווייטער חלובער משפּחה — כהנים. וואָס דאָס מיינט, פֿון דער משפּחה, פֿונעם „קצות החושן" און צוויי ברודער דער בעל „קונטרס הספֿקות" און „תרומת הכרי". דער חסיד איז געווען אַן עושר, און ווען פּרנסה האָט ער ניט געדאַרפֿט דערביטן דעם רבין. אדרבה, הוית ער וויל זיך לאָזן באַווײַזן אַ נײַ הויז, בעט ער, דער רבי זאָל אים ווינטשן הצלחה. האָט זיך דער רבי אויף אים צעשריגן: אַ הויז בויסט אַ נײַ? — אַ נײַ בויט אַ סוכה! און לעבן דער סוכה, בויט אײן נאָך צו עפּיס אַ שטיבל דירה אויך. אָבער אַ קלאַפּ מיטן לולבֿ צו הושענאָ, האָט ער שױן געכאַפּט.

און אויך וועלן מיר פּרובירן צוגעבן צום תּכלית פֿון דעם מעשׂהלע ווען חיים נתן׳ן, וועלכעס מיר האָבן אויסגעטיילט שפּעטער דערציילן אויף צײַט ס״ב.

אײנמאָל איז אַ נײַבאַקאַנטער פֿון ווײַנע צווישן פֿאַר׳פּסח׳דיקע טעג, ווען דאָס באַקן די מצות איז אָנגעגאַנגען מיט דער גאַנצער פֿײַער, דאָס האָט געוווּנען און דער רבי איז געווען גרויס, ווי סאיז טאָן דער שטייגער אין אַ צדיק-בעקערײַ. בײַ אים — ווי געוויינלעך — געווען און קליינע אַ-שטיבל, וואו סאיז בדרך כלל געווען שטיל, און כ׳האָב מיך צוגעהערט צו די מעשׂיות וואָס מען פֿלעגט דערציילן

גאָר באַזונדערס האָב איך ליב געהאַט צו זײַן אין דעם קלײנעם צימערל, וואָס דאָס איז אײגנטלעך געווען חיים נתן׳ס שלאָפֿצימערל, אָבער ווען ער האָט גע-באַקן מצות, האָט מען אין דעם דאָזיקן צימערל, געזיפּט דאָס מעל און געקנאָטן די עירעס. אויך דער דאָזיקער אַרבעט, האָט פֿון לאַנג געהאַט אַ חזקה, בײַ דער אַ פֿײַן בחורל, אַזוינע באַפֿאָליוואַליטעט האָט ער געהייסן. ער האָט אויך אַליין געראָפֿן, אַזוינע, פֿונעם דער פּנחסקעס. זײַן שׂמחה איז געווען בײַ דער פֿאַרזעצן בײַם אונדז אין די ווינטערס, זײַן ברודער ר׳ פּנחס איז געווען אַ אוהל מומחה און בײַ אים אַ חשובער ייִד. זײַנע ברידער וועלט-מלחמות, איז זײַן פֿעטער ר׳ וואָלף רײַכערט ע״ה הײַנער, געווען בײַ אונדז דער אוהל מומחה מיט דער הסו הנדוחה, און אויך גאָר אַ חשובער ייִד. איז צו דעם פֿײַנעם בחורל—וועלכער האָט מיט זײַן התנהגות, געהאַט נחוס צוזאַמען — האָט איך שטאַרק געצויגן, בפֿרט ער איז געווען מיט עלטער יאָר עלטער פֿון מיר, און געחברט האָב איך מיך גאָר, מיט זײַנע ייִנגערע °ברידער, וואָלוו און אפֿרים. און נאָכמער האָט מיך געצויגן צו חיים נתן׳ס מעשׂיות פֿון צדיקים, רבנים און חסידים.

° ער האָט געהאַט עלטערע ברידער אויך

איך געדענק נאָך אַ מעשׂה וואָס ער האָט דערציילט פֿון זײַנע קינדער-יאָרן.

ווען ער איז געווען אַ קלײן ייִנגל, האָט אים זײַן פֿאָטער מיטגענומען צום סאַנצער רבין דעם דברי חיים זצ״ל, אויף אַ יום טוב. און סאַנץ איז געווען אַ מנהג, אַז אויפֿן יום טוב ווען דער רבי איז אַרויסגעגאַנגען פֿונעם בית המדרש,° האָבן זיך די חסידים אויסגעשטעלט אין צוויי שורות, און דער רבי איז געגאַנגען אינדערמיטן, און האָט געקלאַפּט מיט זײַן לולב צו יעדן, אויבערן ריקן פֿון אַ טייל

° נאָך דעם הבדלה

(מיט דראָט) טשעפּאַלאַבעס פֿון מײַלען (גאָגאָראַצעס) — װעלכע ער האָט געהאַט אָנגעגרייט נאָך פֿון סוכות-צײַט — מיט דעם אײַנגעאַרטיקן און בלעכיק, פֿליגט מען אױך די פּױלענטן נאָך דער װאַרבעט, אַ גוטן קאָפּביל דעם אױװן, דורך דעם װאָס ער האָט דעם בלעכיק גוט נאַס געמאַכט מיט בעקלעך װאַסער, און דאַן אײַנגעװעקט מיט אָט דעם הײסן אױװן.

שמחות חיים נתנ'ס זענען נאָך געװען עטלעכע אַנדערע אצבה-בערגערס און מײַטעט.

אױבן און דער נײַער גאַס װעלכע האָט זיך פֿאַרװאַנדלט אין ליגנס פֿון דער װינטער גאַס. האָט געװױנט אצבות — דבורה. טאָכטער חיים נתנ'ס אַ טאָכטער. זי איז זײַן כּלה, דבורה חיים נתנ'ס, און איר מאַן — אמלה, האָט מען גערופֿן, אמלה חיים נתנ'ס. און „אױפֿגערעגט איז" אָדער „אױרעלע און אַשרע" האָט געװױנט אצבות, סרול דער גלייזער. און אין דער ייִדישער גאַס זענען געװען דרײַ אצבה-בערגערס. אַבֿרהם שפּיגל, אַהרן שלמה פּולס, דעם אַלטױ'ס קינדער און חיים נתן. און אַלע בערגערס האָבן אין געװױנט אצבות, בערך צװײ הונדערט, און אַ מאָל אַ טאָג אָדער צװײ, מער.

צו חיים נתנ'ס און הױז, פֿליגן אױך צוזאַמענקומען די ראשונות, װען די טירן זענען דאָרט געװען באמת הפֿקר. צװישן, האָט און דעם צעלבן הױז, געװױנט איין דאָבער חיה אױגוסט ע״ה, און דער פֿעטער אַבֿרהם דוד דער טישלער ע״ה הי״ד. און שמחות דעם, אױך חיים נתן געװען אין טאָטעס אַ פֿעטער. נאָר אַז ער האָט אָנגעהױבן בױען אצבות, און אַז איך בין נאָך פֿרײַ געװאָרן פֿון דעם חדר אױך, האָב איך באמת געװױנט דאָרטן, לכל הפּחות בײַ טאָג.

דעם „אָרדער הדור" האָט
מען קײן מאָל געזען,
— „דער װאַנדערער" ע״ג
פֿונדער „גאַדראָל און שערע"
[illegible]
[illegible]
[illegible]

געזינגען די הגדה, און בלויערט אונטערגעזאגט, „ודיינו למכות הרבה״.
יעדן אפילו אווינס, האבן אונזערע פארצייט ווי צוויי עגלות בתים. עשרים רביחה, ליגט
ניט נאר אין צוייער פעטער נאר אפילו אין צווייען אווינס אויך. און דאס איז שוין אזוי
אנגעגאנגען, פון די גאר עלטער ביז יונג.

עס געווען ביז אום צוריק, צו ווידעלע אווינס בכלל, און צו חיים נחום אווינס
בפרט.

אז די פרעסט האבן געקראכן, און ער האט זיך דערמאנט דער
פאר-פסח, האט זיך אנגעהויבן גאר אן אנדער אויף הייזעלע אומעט די אווינס.
בעפאר נאך פורים, האט אזוי די אווינס געלאזט אויסגעלו, דאן האט אזוי צוו פון אונ-
ווייניק אויסגעלאזט מיט אן דינעם שייכט געלט ווען, אזוי, אז צוו צוען געווארן געלעטיג.
אז דאס ווען איז געווען פארטריבנט, האט אזוי און די אווינס אויסגעהייצט גרויסע
פייער און ער האט צוו גוט אויסגעלויט, און אפילו ווען ער האט שוין געהייצט גוט
אויסגעלעשט אלע בוילן, האבן נאך אלץ געשמירט פונקען אויפן הייסן אויוון.
פאר דער צייט וואס אזוי האט זיך געווישט מיט די אווינס, האט אזוי דערווייל אויס-
געקאלעכט און אויסגעריבנט אלע בוימער. און אוודאי וואס ווען, איז אזוי געווען
אזוי ווינציג זיך צו שטעלן בעקן מצות אויף פסח.

ביים בעקן די מצות האט חיים נחום, גאר אן סך געארבעט. וואס ער האט
געקענט, האט ער געטאן אליין, און זיך ניט פארלאזט אויף קיינעם. צו דאס איז
געווען דאס צוגרייטן טרוקן האלץ צום בעקן די מצות. און אויסגעשווענקט די
האלצערנע כלים פאר דעם מיט שיינע. אדער בעטלערס מיט לאפעטעס, צו גאר
אויסגעריכטן געראדע ליניען „טיטלבעס״ אויף וועלכע ער האט און אוון צו באגעבנדן

[illegible]

פּראָצעסן: געלט מאַכן; באַצאָלן, װאַרטן, פּרוּװן, טראַכטן, אין זיכערונג.

אַ מאָל אַקאַדעמיקער°, װאָס ערשט דערנאָך האָט ער פֿאַר זײ אױסגעגעבן אַ גוט געלעגער אױך די בהרבה הא׳ד.ג.ע װאַרעמער אײנעם, װאָס זײ האָבן געמאָלט אױס-גראָדן צװישן פֿאַרבאָרטלעכער גלידער און אױספּראַצטיקט° צװישן פֿאַרפֿרױ-ערענע בײנער, און ס׳איז נאָך געמײנט אױף װאָס גרענעץ פֿלײט אױסצוטראָגן די האַנטגעלט צו באַצאָלן אױך טרױעריק, און פֿאַר די פֿאַרפֿרױרענע פּאַסיװן מיט די פֿינגער-באַלוסטונג אױף. װאָרן סײַ די פּאַסיװן, און סײַ די האַנטגעלט, האָבן בױדעם געדאַרפֿט אױפֿגעפֿרױרן װערן, און ערשט דערנאָך, אױך טרױעריק.

אַז די צײַט יאָרן האָבן אױך דורך דער נאַכט גוט אױסגעװאַרעמט און אױסגעבראָכן, בעת צו און דער פֿרי אױפֿגעשטאַנען אַז זײ זײַנען געװאָרן. און האָבן געזען פֿריער בוחות צו טראָגן דעם על פּי כל האנשים דעות. ס׳איז איבעריק צו זאָגן, אַז די ייִד װעלכע איז אײַנגעפֿאַלן אױבער-צונעמעניק בײַ חיים נתן, איז מען געקומען צו װאַרטן אױף אים.

אַזױ, אָדער בדרך אַזױ, בעת די אַנשים און אבֿדות פֿון אײַנס, מיט װעלכע ס׳האָבן באָט-בית־דינט די חיים נתנס אָדער אַנדערע ייִדן, אַזױ װי מיר האָבן אים פֿריער דערצײלט, — אגלגלין זכות על ידי זכאי.

און װאָס מאַכט דאָס „וחובה על ידי חוב". דאָס בעת די אַנשים פֿון אײַנס, װען זײ טראָגן אױף, און גרױסע רוחניות הײַנט. בײַנער אױף צופֿרידן פֿון ייִדן, אַנדער און פֿרױען, יונג און אַלט, גרױס און קלײן אײדעלע און שלאַכ׳לעכע, מרה׳לעך און בתולה׳לעך האָט ער און צו פֿאַרברענט. און אױסגעלײזט און טרעגלונגער. און אױך צוזאַמען אַנדערע אומות װי די פֿאַרשטאָטענע נשמותן רוחות האָבן געהאַט צװישן באַלעבאַטים. און די „גוטע" גױם האָבן מיט הנאה צוגע

ייִדן אויבערצונעמען בײַוווינונג און שטעטל. די וואָס זיי האָבן ניט פֿאַרבראַכט צו ערלעדיקן זייערע עסקים און אין [illegible] ווינטער-טאָג, אָדער גאָר [illegible], אַז האָט זיך ניט געקענט לאָזן און וועג [illegible] צו פֿוס, און פּראָסטיקע ווינטערנעכט, אַחוץ אַז האָט זיך געקענט באַגלייטן מיט וואָלף.

אויך האָט אונדזער ייִדן, פֿלעג חיים נתן אַהיים ברענגען אַלערליי אורחים, און אַז אונדזער פֿאַרפֿרוירענע, דורכגעבלאָזענע ייִדן זענען אַריינגעקומען צו חיים נתנען אין דער הויז, און אין ווינטערדיקן אָווענט דער נאַכט, פֿון אַ דרויסן וואו דער פֿראָסט האָט געברענט און דער ווינט האָט געשניטן אונטער די פֿיס, זענען זיי אַריינגעפֿאַלן אַזש ווי אין אַ גן-עדן אַרײַן. נאָך איידער זיי האָבן רעכט זיך געוואַרעמט בײַם אויוון-צורײַבן און האָבן און דער אַנדערער וואו אַ [illegible] מיט אַ [illegible], האָט ער זיי גערופֿן כל דערלאַנגט אַ גלעזל הייסע [illegible] טיי (טיי) פֿון וועלכער עס האָט זיך געטראָגן אַ הימלישער [illegible] געשמאַק איבער דער גאַנצער הויז, אַז ס׳איז אַוועק געוואָרן אַ מחיה.

אַ גלאָז טיי בײַ חיים נתנען איז אַן אַנדערש געווען [illegible]. ווייל אין אַ זייט פֿון די [illegible], איז געווען [illegible] אין אַ [illegible] מיט אַ [illegible] [illegible], און און דעם [illegible] איז אַן אַנדערש געווען [illegible]. [illegible], וואָס אַז האָט [illegible] געוואָלט און [illegible], האָט ער געקענט [illegible] אַ גוטן טיי.

אַז די ייִדן האָבן זיך [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] הייסע גלאָז [illegible] מיט [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible], און [illegible] [illegible] זיך געוואָלט מיט [illegible] פֿון דער הייסער טיי. האָט ער זיי [illegible] צו [illegible] אַ [illegible], אַ [illegible] מיט הייסער [illegible], אָדער

[illegible]

[illegible]

זײער אָפֿט פֿלעג חיים נחל איבערנעמען אורחים ווען ער איז אַהײמגעקומען
נאָך מנחה ומעריב דאַווענען. בדרך כלל זענען דאָס געווען דערפֿערישע ייִדן
וואָס זענען אַרײַנגעקומען צו אונדז אין שטעטל צוליב פֿאַרשידענע ענינים.
אָפֿטמאָל האָבן דאָס געבעטן אױך אָרעמע ייִדן וואָס זענען אַרומגעגאַנגען איבער
די הײַזער נאָך נדבות. אַנדערע גלײַך אַזוי, ייִדן וואָס זענען אַרײַנגעקומען
ערלעדיקן עפּעס אַן אָנגעלעגנהייט אין שטײַערשאַפֿט, אָדער בײַם שטאָטראַבינער°,
צו גײן האַלטן אַ דין-תורה בײַם רבֿ.

°שטאָט-ראַבינער, רב מטעם

געוויינטלעך זענען די דאָזיקע ייִדן געקומען צו פֿאָרן מיט אַ ייִדישן
בעל עגלה, וועלכער האָט געהאַט אַ וואָגן° מיט אַ אױסגעמאָגערט° פֿערדל,
מיט וועלכן ער פֿלעג יעדן טאָג פֿירן עטלעכע פֿאַרשטעלן° און סחורות, פֿון זײַן דאָרף
צו אונדז אין שטעטל אַרײַן, און צוריק, זומער און ווינטער. אָבער גאָר אָפֿט
זענען די ייִדן — איבערהױפּט די אָרעמע — אַרײַנגעקומען צו פֿוס אַפֿילו אין מיטן
ווינטער ווען די שנייען זענען געווען אַזוי טיף, אָדער אַפֿילו הויך, אַז זיי האָבן
דערגרייכט ביז צו די קני, און אַפֿילו ביז צו די לענדן אַרויף, און די פֿראָסט
האָבן געברענט, אַז ווען ער איז געקומען נאָך ביז אַהער, זענען די וואָנצעס
און די באָרד געווען ווײַס, פֿונעם פֿאַרפֿרױרענעם אָטעם, וואָס אַזוי שנעל ווי ער
איז אַרױס פֿון די נאָזלעכער איז ער פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין פֿראָסט.

ווינטער-טעג האָבן אָבער אַ נאַטור, אַז זיי זענען קורץ, אַזוי איז
נאָך ניט רעכט פֿאַרטיק מיטן עלינו לשבח פֿון שחרית, און אָנגערעדט איז ער זעט
ניט, דאַרף מען שוין דאַווענען מנחה ומעריב. אַזוי איז מען אין אַזעלכע טעג
גאָר ווייניק אױפֿגעשטאַנען, דערבײַ איז גאָר אָפֿט אױסגעקומען פֿאַר די דערפֿערישע

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אַרײַנגעלײגט אין אױװן אַרײַן, די שטיק ברענענדיקע פּאַפּיר, און בײַם פֿלאַם פֿון
מיט דעם ברענענדיקן פּאַפּיר, האָט ער גיך געכאַפּט אַװעקצושטעלן יעדעס טעפּל
אױך צום געהעריקן פּלאַץ. די גרױסע טעפּ װאָס די היץ איז געװען שטאַרקער, און
די קלענערע טעפּלעך, װוּ די היץ איז געװען שװאַכער, אַזױ, אַז שבת צו מאָרגן
בײַטאָג אין הנאה האָבן פֿון געראָטענע טשאָלנט און קוגל. אַז דאָס שטיק
פּאַפּיר האָט אױסגעברענט, האָט ער אָנגעצונדן אַן אַנדער שטיק פּאַפּיר,
און אַ דריט שטיק פּאַפּיר, אַז האָט באַװיזן דעם אױװן, אַזױ לאַנג װי ס׳איז
געװען נײטיק.

װי געזאָגט, באַװיזן דעם אױװן, איז אײַנגעלײגט געװען, גאָר פֿרײַטיק. שבת
האָט ער געזוכט אַרױסצושלעפּן אין דער פֿינצטער. אַזױ, בײַ אַזױ, פֿון דעם װאָס
מיר האָבן דאָ דערצײלט, איז געדרונגען, אַז ר׳ חיים נתן איז צום אַלטיטשקער,
האָבן שבת אױך ניט געהאַט קײן מנוחה. און נאָך עפּיס, פֿרײַטיק נאָכמיטאָג האָט
(האָט) גע[illegible]ט אין די אױװנס אײַנגעלײגט פּײַדל, אַז ער האָט אין צו געכאַפּט
ברענען דעם שור הבר מיט לויתן, און שבת, — שבת האָט חיים נתן גאָר אָפּגעטאָן
געגעסן אַ באַװיזן טשאָלנט.

מיר װעלן נאָך אַרױסן אַזױ ריכטיק צום אינטן סיפּור װעגן די אױװנס. בײַ אונדז
צו מײַנער אײגענער זכות, בײַ און זכות פֿון מײַנער בעל-הבית ר׳ חיים נתן. מיר
קענען זאָגן, בלי שום ספֿק, אַז די זכותים פֿון די אױװנס זענען
אַ פּועל יוצא פֿון מײַנער בעל-הבית, װאָרן מיר האָבן אַ כּלל, „מגלגלין
זכות על ידי זכאי" און מיר װעלן דאָס באַלד — און אַריבער װײַטער — [illegible]
צײַט, אױך צװײ בײַנאַנדערדיקע אופֿנים.

העלפֿט פֿון דער שורבֿט, די שענערע העלפֿט איז געטויגעוואָרן, ערשט נאָך אונטערגעבײַט.
שטוב, נאָכן ווי די בתי מדרשים האָבן אָנגעהויבן אויסגעליידיקט ווערן פֿון די
דאַוונערס, און דער חיים נתן׳קעס חלק פֿון געוואָרן מיט ווײַבער, קינדער און די זקנים
וועלכע צווישן געקראָכן אויפֿגעקומען די טליתים. און ווען די חיים נתן׳קער האָט ניט
געטראָפֿן שטערנבערג און די וואַנט מיטן הייליקן אָרון קודש, כּדי שוין צו לערנען
אָדער שוין צו לאַכן די טליתים-טעפֿלעך מיט די בענקלעך-ראַנדלעך, האָט צוליב דעם
ווײַבער שוין געבעטן צום גאָר שטאַרק מיט זיך צווישן טעפֿלעך, או ווער ווי
לאַנג.

דאָס און געוואָלט וואָלט ווען און שפּעטער באַלד. עפּיס פֿאָרגעקומען און אָדער
געוואָלט, וואָס קינדער האָבן ניט דערצײלט דער מאַמעס טעפֿלעך, ווען האָבן שוין
גערעדט פֿאַר אַ פּראָסטע טליתים מיט פֿאַרבעטער בוזעם. אַלע אָבער און דעם געוואָלט
צו פֿאַרשטערטער, כּדי אַלע אָנגעטאָן און האָט ניט געלעבט בײַ גרויס אומגליק חלילה
חס, וואָרן בײַ טריפֿה׳נע טעפֿלעך האָבן מיט דאָך ניט געגעבן און אַלע
אַלע, ווען וואָס מען זאָל פֿאַרבעטן קינדער, און דאָך דאָס ניט געוואָלט אַלע
אויסער-געוויינלעכער צײַט. און מע און געקומען אַלע צו גיין, אַלע צו ברית
אָדער צו לאַכן ברבות, און דאָך אַרײַן אויסגעקראָכן צו זען פֿאַרבעטן גייגל.
בכלל, גייען אַזוי צום גאַנצן דאָס אַרויסגעגאַנגען נאָך די טליתים פֿון דעם אַלע
און געוואָלט לאַכן ווי דאָס פֿאַררינגען. מען איז דעם שוין, וואָס פֿרייטיק
האָט אַזוי מיט געבעטן אין עזרה געזאָגט, עס קען בײַ לאַנג אַלע, אָדער נאָך
האָט אַזוי געזעצט אַרויסגעקראָכן אין דעם פֿינצטערן אַלע.
בײַם אַרײַנגיין די טעפּ פֿרײַטיק פֿאַר נאַכט באַנגאַלן, האָט אַזוי

אויפֿשאַנדערן, פֿון וועלכע ער, און זיין זוהן דוד, האָבן געצויגן פּרנסה. און די וואָכנטעג האָבן זיי געזעהן ברויט צו פֿאַרבייסן, און אין די שבתים פֿלעגן די יום־טובֿים — וועלכע האָבן געוואוינט אין שכנות — בײַם באָבן פֿאַרמעגנדיק גע-באַקן און דערפֿון, וואָס אויך צו האָבן ברויט צווישן זיי געווען אַ גרויס גליק, אָבער וואָס געוויזן היינט אַז איך האָב און זיין בעסער האָבן געגעבן, טרינקען וואַסער אָפֿילו אַ ביסל צוברויטן פֿאַרפֿאַל, באַזאָרגט און געלעבט פֿון האַרבעס.

פֿרייטיק געוואָרן פֿרי האָט ער און געזען בײַ דודן און געלעבט, די גוטע געלד באַשטימטע חלות, וועלכע זיינען געבאַקן געוואָרן באַזונדערס בײַ נאַכט און די דאָזיקע אַווענס. ס'איז גרינג צו זאָגן — געבאַקן געוואָרן. אַוודאי אַז אַזוי זיינען אויך חלות און אַ גוט אויסגעמאַכטע אַלע, וועל זיי צוזאַמען און האָבן אַלע פֿון צייט, אָבער ביז וואַן אַז צייט און די חלות און אַלע, דאַרף אַזוי צייט געווען אונטערהאַלטן, און זיין זוהן דוד, מיט זיין פֿרוי יהודית, האָבן טאַקע אַלע געאַרבעט. אָבער ס'איז ניט געבליבן פֿאַר חיים נתן אַ ביסל צייט אַ טעלער, און וואָס צו טאָן, אויבערהויפּט פֿרייטיק.

ווען די ייִדישע פֿרייטיקן האָבן אַ טעם, אַז אַחוץ דעם וואָס זיי זיינען אַ פּאָר אַרבעט, זיינען זיי ניט גרייט אַלע — אָפֿילו און אויך תּאוות און אַנדער אַזוי האָט צייט גוט אָנגעצויגן, האָט ער אַלע ווידער געדאַרפֿט אײַנ-הייצן די אויוון, כדי אַז זאָל זיינען פֿאַררייכן די פֿולע טשאָלענט פֿאַר פֿרי, אַז זאָל ניט חלילה וחס אויספֿאַלן און די לאָבגלען, דאָס הייסט; ניט אויספֿאַלן און שבת אויך.

ס'איז איבעריק צו זאָגן, אַז דאָס פֿאַררייכן די טשאָלענט איז געווען נאָר און

הושענה שוין נאָך יום כּפּור פֿלעגט ער זיך בײַם „תורת חיים" אויך באַזוכן, און אויך סוכּות
איז ער אַהין געגאַנגען בײַ ר' אשרל פּרעמישלאַנער. זײַט ר' הערשל בתיה'ס איז געווען
פֿון די געהויבענע חסידים, בײַ אים גלײַך פֿון דעם פֿאָלגענדיקן סיפּור'ל. ר' אשרל
פּרעמישלאַנער האָט געהאַט אַ מנהג, גערופֿן צו זיך די צ.צ.ת. בײַ די חסידים
וועלכע זײַנען געקומען צו אים, אָבער ניט בײַ ר' הערשל בתיה'ס. – ער פֿלעגט זאָגן:
ווען אַ ייִד באַקומט פֿונעם „תורת חיים" דאַרף ער ניט גורם זײַן קיינע צ.צ.ת.

און חוץ דעם האָט אויך געהאַט חיים נתן. די עשרת ימי תשובה, אויך־
געלעבט בײַדע טעג ראש השנה, פֿלעגט ער פֿאַסטן. און דאָס, דערנאָך ביז נאָך
יום־הכּיפּורים. פֿון פּסח ביז שבֿועות פֿלעגט חיים נתן עסן נאָר מצה. דאָס האָט
[illegible] פֿון חדש. ווען דאָס בית־המקדש איז געשטאַנען,
האָט מען דעם צווייטן טאָג פּסח אַוועק געווען דעם „עומר" ([illegible]),
און ביז דעם איז דערלויבט געוואָרן צו עסן און נעמען די נײַע תבואה, אויך גענוג
ארץ ישראל, אָבער ניט אויף בית המקדש. ערשט די „שתי הלחם"– וואָס מ'האָט
אָנגעבראַכט שבֿועות– האָבן מתיר געווען דעם חדש אויף בית המקדש. אויף,
די שתי הלחם זײַנען געבאַקן געוואָרן פֿון ווייץ. און ווי מען זאָגט אויס, האָט
ר' חיים נתן געגעסן אויך ביז דעם מנהג – ניט צו עסן קיין ברויט ביז שבֿועות –
[illegible], און אפֿשר האָט ער [illegible] געהאַט אַנדערע טעמים אויך, פֿאַר
דעם מנהג. דערנאָך איז ר' חיים נתן געוואָרן [illegible], און האָט געוואָלט
צו דערציילן [illegible], און [illegible] ער איז [illegible].

און [illegible] צו דערציילן [illegible] חיים נתנ'ס [illegible].

[illegible] גרויסער [illegible] איז געווען [illegible] גרויסע [illegible]

[illegible marginal notes]

רחמנא ליצלן. נײַן, דאָס ניט. װאָרן װי אױב דאָס איז געװען צװישן די אַנדערע חסידים, װאָלט זיך ניט געפֿונען אַ ייִד, „אַ לוסטיקער דלות", אָדער אַפֿילו אַלײן לוסטיקע דלותים. יאָ, סע האָבן זיך אַזעלכע אַלײן געפֿונען. װאָס האָבן זיך מיט זייער אָרעמקייט, צי געװענדיק צו פֿוס אױף די בלאָטיקע װעגן, האָבן זײ געזונגען, און צו זיך אַלײן, אַז װען מען גייט צום רבין, אַן אַזעלכע מענטשן (לײַטלעך), װאָרעמער װינטער. און װען מען האָט אַראָפּגעלאָזט טײַערע אַנדערע נאָך ניט געזעצט, װי דער ציבור אַן עבֿרה.

געזונגען און געטאַנצט. מען האָט אָפּגעהאַלטן אַלע מנהגים אױך בײַ אַ סעודה, און ס'איז באַשאַפֿן געװאָרן, אַז און פּראָסטע דערפֿאַר װאָס מען איז געגאַנגען אינעם גרױסן טרויער, — ניט אַזוי װי די װײַטערע אַנדערע חסידים. — פֿאַר לײַטן טײַערע װאָס קאָנען צו פֿאָרן, אַ רבי מיט געהאַלט און זייער אַנדערע. אַ רבי װאָלט געװען דער פֿאַרפֿירער ייִדן, צו זײַן דער רבי מיט זײַן טאַטע (דאָס הייסט: זייערע חסידים) װאָלט האָבן אַ גוטער אָבסערװאַנט געװען, אַ גוטע װעלטער אױף. און מען געװאָלט אַ פֿרײַער, װער זאָל זײַן דער רבי. האָט אַ מאָל אָנגעהױבן דורך צו זײַן די בילדונג די װעלט אױף בין אונדז מענטשן, דאָס איז: אַז האָט איר געװאָלט, געװאָלט װעלט אױף אַנדערע מעשׂים טובֿים. מען איז געפֿאָרן מיט גריזע, האָבן געהאַט אַ סך באַלד, אױף אַ סך פֿון פֿרומע װאָס צו זײַן אַ רבי, און דאָס אונדזער חיים נתן. פֿאַרװאָס? מען מוז אײַן.

גורם כל האָט ער געהאַט זכות אָבֿות. װען מען ר' הדרש בתורה'ס פֿון יורד, פֿלעגט אַ װעג צו אױף אַ פֿאָרל, מיט תּלמיד בשוב, און צורין אַהײם נאָך אױף חנוכּה. דאָס איז ער אַראָפּגעפֿאָרן פֿון אַ רבי צום אַנדערן. אױף רײזע

ווערן געשריבן — האָט עס מיר דערציילט, אַז דער עתיק ווען ער זאָל זיך אָנטאָן בײַ לעבן
אַלבום, וועלכעס הייסט — „הדור". אין די כנסת ישראל זאָגט צום רבונו של עולם°.
„הדור" איז דאָס שענסטע פֿון אַלע דיינע לבושים. וואָרן אַזוי זאָגט דער נביא
(ישעי׳ ס״ג, א׳): „זה הדור בלבושו".

אַז ער האָט דערגרייכט, אויף דער אַנדערער זײַט באַרג, האָט חיים נתן
געפֿונען די הינטערשטע רעדער, און ער האָט זיך געכאַפּט פֿאָרן באַרג אַרויף.
צו הויכערווייס און אויסערער געוואָרן, עס האָט ניט לאַנג געדויערט, און באַלד איז
ער אַרײַנגעפֿאָרן אין די ערשטע בוגאַווינער שטעטלעך, בערדיטשעוו, וואָרקעבעס און
אַנדערע.

בשעת ער האָט זיך אַרויסגעלאָזט און ווייטער, און איז דער נאַכט,
איז ער אָבער בדרך כלל געפֿאָרן נאָר בײַ טאָג, און בײַ נאַכט האָט ער איבער-
גענעכטיקט אין אַ דערפֿערישער אָדער שטעטלישער אכסניה, וואו ער האָט געגעסן
וואַרעמערס, אייגענס פֿון דעם צדה לדרך וואָס ער האָט נאָך געהאַט אין די סאַקפֿעס.
טייל מאָל האָט ער זיך געקויפֿט עפּיס צו עסן, דאָס איז אָבער געווען כדי, אהנה
צו זיין דעם בעל אכסניה, האָט ער וועלן געווען אין אַ קליינקייט, אָבער ניט
חלילה וחס קיין רווחא סעודות. אַז אַנדערע ווײַט זיך זאָלן זיך לויבן תלמידים, פֿון
דעם איז דאָס אָפּגערעדט, צוליב קיין איבעריקע פּרוטות איז בײַ אים האָט ער
ניט געהאַט. אָבער דערפֿאַר האָט באַזונדער, ער געהאַט גענוג פֿאַרשיידענע
דאגות, דאָס באַנעמט דאָס אַלצדינג פֿון זיך, וואָס ס׳איז זייער שווער פּטור צו
ווערן פֿון זיי. און דרך ישר און נראָה איז דאָס אַלץ געווען.
דאָס איז אָבער נישט אַזוי איינגע, שלום בײַם געווען אײַנגעצוינגען און עצבות

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

צו אים האָט איר שפּעטער באַגעגנט הרב [illegible]׳דיג, סע דאַכט זיך, האָט איר [illegible]
אָבער צו זײַן עפּיס אויסערגעוויינלעכע כוונות וואָס איר זאָגט די ברכה „אוזר ישראל
בגבורה״. [illegible] די ווי הרצון והרחמים [illegible] ביז [illegible] גאַנץ גוט.
[illegible] אים געוואָלט [illegible] אויף [illegible], האָט ער מיך [illegible]
און [illegible] האָט ביז דעמאָלט געפֿונען – ווי איך האָב [illegible] דערמאָנט
– פֿון די [illegible] דאָך.

[illegible] וואָס איר דאַרפֿט זאָגן שוין אויך [illegible] פֿון [illegible] ווי סע [illegible] ביז אַמאָל-
[illegible]. אויס פֿון די עטרה לבושים פֿונעם עתיק יומין, אויב דאָך – שוין, און [illegible]
פסוק (דניאל ז׳, ט׳) שטייט „לבושה כתלג חור״, און און [illegible] פֿון ערשטן טאָג
ראש השנה זאָגן מיר: „אדר, טליתו°, כשלג אבוחצח״. שטעלט זיך די פֿראַגע, ווײַזט
דאָס, אַז די [illegible] דאַרף זיך [illegible], אָדער [illegible] אונטער די
[illegible] פֿונעם עתיק יומין אַליין? [illegible] געפֿינען דאָס תירוץ, און
דער פסיקתא° דרב כהנא. דאָרט געפֿינט איר דאָס וואָס:

ווען די יידן זענען פֿאַרטריבן געוואָרן אין גלות [illegible]. האָט דער
רבונו של עולם געזאָגט צו ירמיהו הנביא, [illegible] צו [illegible] און [illegible]
[illegible] און [illegible] ישראל. [illegible] [illegible] און [illegible] ישראל, און [illegible].
האָט ירמיהו געזאָגט צום רבונו של עולם, [illegible] (אין
גלות [illegible]) וואָס [illegible] צו [illegible]? [illegible] צו [illegible] צו [illegible],
ער [illegible] די [illegible]. אויב [illegible] די [illegible] געפֿינט זיך אין גלות, [illegible]
[illegible] זיין [illegible] אין [illegible] און די [illegible] ביז [illegible]
אונטער די [illegible] פֿונעם עתיק יומין. [illegible], – [illegible] די [illegible]

[illegible]

° שחרית יום א׳ של ראש השנה. פיוט המתחיל, מלך [illegible].

° פסיקתא דרב כהנא. פיסקא דברי ירמיהו. הוצאות בובער דף קי״ג.

האָט זיך דער וועג גענומען הייבן, ווײַל [illegible] איז העכער באַרג אַרויף, ווי פֿון
פּריסלאָפּ, וועלכן מיר האָבן שוין דערמאָנט אויף זײַט [illegible]. דער פּריסלאָפּ וועלכער איז
הויך איבער 2400 מעטער, איז באַדעקט מיט שניי סײַ זומער סײַ ווינטער [illegible]
[illegible], און איז אויך די [illegible], די [illegible] צווישן מאַראַמאַראָש און דער בוקאָווינע.

שוין מע האָט אָנגעהויבן פֿאָרן אויף דעם געשלענגלטן שטעגל ווי פֿון
באַרג, [illegible] אַרויפֿגעקראָכן פֿונעם וועגן ווי אָנגעהויבן גיין צו
פֿוס. ווי מע [illegible], אונטער [illegible] האָבן אַרויסגעשאָסן די [illegible]
פֿאַרדינסטן — שבר הלוחה.

וואָס העכער מען איז געפֿאָרן, [illegible] זיך געדרייט ווי פֿון באַרג,
ווײַל בעלעטער° איז געוואָרן. מען האָט פֿאַרגעסן די [illegible], [illegible] ניט ווײַל
מען האָט ניט געקענט [illegible] צו די [illegible], [illegible] ווײַל ס'איז געווען גוט [illegible].
מען האָט [illegible] דעם [illegible] פֿון דער [illegible], ווי [illegible] די [illegible]
[illegible] דער [illegible] האָט זיך [illegible] אַרויסגעזען. [illegible], [illegible] די [illegible]
איז [illegible] צו [illegible], ווי [illegible], [illegible] אויך
[illegible] חלב [illegible]. [illegible], מען האָט [illegible] די [illegible]
און די [illegible] אַרויף, ווי מען האָט [illegible] דעם באַרג אַרויף, [illegible]
פֿון די עולה־רגלים° [illegible], ווי ר' [illegible] האָט זיך [illegible]
געווען צו ר' אברהמ'ן, „[illegible] בח" האָט אים ר' אברהם געענטפֿערט:
ר' ישראל [illegible]! [illegible] ברכה ברוך — [illegible] ישראל
בגבורה, [illegible] ניט [illegible] בח. [illegible] דער [illegible] בח, [illegible] פֿון [illegible]
[illegible] [illegible] פֿון די לבנה° [illegible]. [illegible] פֿון דעם [illegible],

° סע דאַרף זײַן געשריבן „בעלעטער": [illegible]

° סע דאַרף זײַן געשריבן, „עולי־רגל" [illegible], און ניט עולה־רגלים

° [illegible]

װעגן שרײַ, און אױב אײנער האָט זיך אַ ביסל פֿאַרזאָגט, װײַל ס'ר האָט זיך אױך צוגעדעקט, אַז ס'װעט בעסער זײַן אַז ער זאָל נאָכאַמאָל אָנזאָגן זײַנעם אַ תּכליט, הזהר והזהר ער זאָל לאָזן האַטס פֿאָלגן די אױערער. האָט אױך חײם נתן מיט זײַן װײַבן פֿון דערצײלט, צוזאַמענגעבונדן; נו נו. װי אײנער רעדט, ער װעט זײַן אַ װאָלן ייִנגל װאָרטן ניט:

צו לעצט האָט זיך אײנער חײם נתן אױסגעצײלט אױף פֿאַרזאַמלט זיך אין װעגן. ער האָט נאָכאַמאָל געזאָגט צו די ייִדן װאָס זענען געזעסן אױף דער גאַס, בלײַבט געזונט און שטאַרק בעטס אױך אױס אַ גוט יאָר. ער האָט אַ נאָמען געטאָן די װײַבער — װעלכע זענען געװען פֿאַרזאַמלט צו אַ האַנט פֿון אַ לױבער — און די הענט, תּוך כּדי דיבור האָט ער אַ צװײ געטאָן מיט דער בײַטש און דער לופֿט, און שאָלו װי בהיסח הדעת האָט ער אַ צײג געטאָן — װען און די פֿערד האָבן געדרײט דעם װאָגן פֿונעם פּלאַץ, און אַזױ פֿאָרט ער אַװעק.

די ייִדן אױף דער גאַס האָבן נאָך לאַנג נאָכגעװונקען מיט די הענט, שאָלו לאַנג װי זײ האָבן געזען דעם װאָגן, װעלכער האָט זיך באַלד פֿאַרנומען און דער װינט אַ גאַס שרײַ, שװ די פֿערד האָבן אָנגעהױבן צו טראָטן מיט אַרבעט מיט אַ חלק, אַ ברירה האָבן זײ געהאַט?.

און די מאַרגל-טעהיל פֿון צװײגן דעם ערשטן טאָג סליחות שמצבאָס פֿאַרנבינגט בית האַדרנל אײַנגעפּאַקט בײַ בעקרעקן, דאָס אױך געװען דאָס צװײטער דאָרף פֿון די װאָלאַוס, צו אַצבח זײַט. דאָרט האָבן אַנדערע ייִדן געדאַװנט שחרית, עפּיס אױפֿגעגעבן און באַלד װײַטער געפֿאָרן.

אַרױספֿאָרנדיק פֿון בעקרעקן, װײַטער און דער ריכטונג צו אַצבח,

°אַנגעקלעפּט — װאָס־דען, דאָס איז געװען — װאָרעם. און די פּאַוליאַנער אױך דער לעצטער צײַט.

°[illegible]

געהערט הויכשטאָלץ ווײַט, אַז אַפילו די הינט און די הײַזער בײַ די גוי'אישע כאַטקעס וועלכע זענען געווען ווײַטער פונעם שטעטל, האָבן זיך צעהויבן (צעבילט), און דערשראָקן די פערד, אַז זיי האָבן אַוועק אויפגעריסן די וועגן, געשלעפט מיט די אַקערס און אַרויסגעלאָזט פון די נאָזלעכער אַ פּאַרע, באַגלייט מיט אַ מאָדנע'דיק משונה'דיקער בלאָנקען, ווי-גלײַך זיי וואָלטן געשמעקט דעם וואָגן מאָרגן פֿאַרטאָג.

ערשט ווען הערט חיים נתן אויסגעשפּאַנט די פערד און אַרויסגעפירט דעם וואָגן אויף דער גאַס, ווען ער האָט זיך געפונען אַ פּאָר ייִדן, אַנשים, וועלכע און קינדער וועלכע זענען געקומען און געזעגנט פון פאַרשיידענע בתי־מדרשים פון די סליחות-זאָגן.

אָרום דעם וואָגן וועלכער איז געווען גוט באַלויכטן פון דעם גרינ-דיקן פאַקל, וואָס האָט גוט געפלאַקערט, און כסדר געשפּיגלט און דער הייסער מיט פייער-צונגען און פונקען, האָבן זיך פאַרזאַמלט אַ סך ייִדן, וואָס זענען זיי זיך געזעגנט געבענטשט מיט די גליקלעכע חסידים, וועלכע פאָרן אויף די ימים נוראים צום רבין קיין ווארשע. ס'איז די משפחות פון די רײַזנדע, ס'איז די אַנדערע ייִדן, האָבן זיי געוואונטשן אַז זיי זאָלן האָבן אַ גוטע רײַזע, זיי זאָלן אָנקומען געזונטערהייט קיין ווארשע, זיי זאָלן פּועלן בײַם רבין שלום־בית אַלע צוזאַמען בעלות און בנים זיי זאָלן זײַן אויסגעבעטן אַ גוט, געזונט, ווינטערדיק און הצלחה'דיק יאָר. די אָפּרײַזנדיקע חסידים האָבן זיך אויך דערלאַנגט די רעכטע האַנט, און צוריק-געוואונטשן; אויך גוטס און האָבן זיך אויסגע-געוואונטשן ברכות, עד ד' הטובה עליהם.

לבסוף זענען אונדזערע חסידים אונדזער שלוחי, צו פֿאָרן אַרײַנגעקראָכן אין

ווען צ'נאַן די אַפּרטיים, מיט וועלכע דאָס חאַטאָלאַיז אַרום געריגלט. ווי זינגט זיך
אין אַ ייִדיש ליד, „וואָס טוט ער, וואָס טוט ער, טרינקט דער קיסר טיי.‟ און אונזער פֿעדל
קען אַזוי אָפֿטער זינגען, וואָס טוט ער, וואָס טוט ער, טרינקט ער קיין ייִדיש בראָנפֿן.

מיר האָבן בײַ די סליחות-טעג און אין זײַנע פֿעדערפֿאָר אויך ביז שמחת
תורה, לאָזער זיך צוריקגעקערן צו אונזער ענין.

באַלד נאָך הבדלה, האָט חיים נתן זיך אָנגעהויבן פֿאָרן אַרום דעם וואָגן.
ער האָט געפּאַטשט די פֿערד, אָנגעהאָנגען אויף זייערע מײַדערס צעבלעט מיט האָבער
צו עסן גיין, און פֿאַר זיי שווערגערייגט אַביסל היי, זיי זאָלן האָבן צו פֿאַרבײַסן
נאָך דעם האָבער. דערנאָך האָט ער אַרײַנגעשיקט זײַנע פּאַסאַזשירן אונטער פֿאָדעמאָטן
בײַם וואָגן. ביז צוויי האָבן די מיטפֿאָרער, די פֿערדלעך און געדרעמלט
זייערע פּאַסאַזשירן נאָך געפֿרעסלט צו רעכענען, און חיים נתן האָט אַלעס אַ-
געצייגט אונטער די ציבלקע פֿון וואָגן, די ציט איז געלאָפֿן, אַוודאי אַז האָט זיך
אַרויסגעקוקט האָט אים אַלץ געדאַרפֿט גיין צו סליחות.

ווען ער איז פֿאַרטיק געוואָרן מיט סליחות זאָגן, אַרום צייגער איינס בײַ-
נאַכט, האָט חיים נתן אָנגעשפּאַנט די פֿערד, דאַן האָט ער די פּאַסאַזשירן, מיט פּאַסאַזשירן
וועלכע ער האָט געבראַכט וואַסער פֿאַר די פֿערד, אויפֿגעהאָנגען און זיי מיט
פֿונעם וואָגן, כדי ער זאָל האָבן אונטערוועגנס מיט וואָס אָנצופּאָיען די פֿערד,
און סע זאָל זיין מיט וואָס אָנצוגיסן אַ ביסל וואַסער, צו וואַשן די הענט.
כדי מען זאָל קענען זאָגן אַ ייִדיש וואָרט. ווען דער וואָגן איז געשטאַנען האָבן
די פּאַסאַזשירן זיך געקוואַקלט, געשאָקלט, און געקלאַפּט איינער אויף איינעם
און בײַדע צוזאַמען און דער בײַ פֿונעם וואָגן, דערזען האָט אַן דעם רעדל

גרויסער תלמיד חכם און ירא שמים, געוואָלט זוכה צו זיין צו קענען לערנען תורה יומם ולילה, טאַטע און מאַמע וועלן זוכה צו זיין דיך צו פירן אונטער דער חופה און צוזאַמען מיט דיינע ברידער און שוועסטער וועלן זיי האָבן פון דיר אַ סך נחת. מיט איין וואָרט, טאַטע און מאַמע וועלן זוכה זיין מגדל צו זיין, דיך און אַלע קינדער, לתורה ולחופה ולמעשים טובים. דער זיידע האָט שטאַרק פאַר-פרעסט זײַנע אויגן, און אויך דער וואַסער בקרב האָבן זיך ווידער געגלאַנצט עטלעכע פערל.°

מיט דעם האָט זיך אָבער נאָך נישט געענדיקט דער וואַסער-אויסטויש צווישן די עלטערע און די יונגע. וואָס איז געשען ווען די יונגע האָט אויסגעטרונקען דאָס ביסל בראָנפן וואָס ער האָט געבראַכט אויך צו מאַכן קידוש, און איז געבליבן צום טיש ביטן, נאָך אַ ביסל משקה? און אַזוי פֿיל, האָט זיך געבעטן צווישן אונדז אַ צווייטער מיט אַזאַ פֿרעגע, בלויז נאָר בחורל, וויפֿל מאָל האָסטו דורכ-געלערנט די תורה דעם פֿאַרגאַנגענעם יאָר, דאָס הייסט: פֿון פֿאַריאָר שמחת תורה ביז צום הײַנטיקן שמחת תורה? געווײַנטלעך האָט דאָס בחורל געענטפֿערט – צוויי מאָל. אויך דעם האָט דער זיידע געענטפֿערט, אויב אַזוי – קענסטו באַקומען נאָך אַ ביסל בראָנפֿן.

פֿלעגט געשען אײנס דאָס, אַז פֿאַר אַ ביסל בראָנפֿן צו טרינקען אום שמחת תורה, ווײַל ס'איז באַוואָרנט אַ מצוה צו טרינקען, האָט אַ יונגער געמוזט דורכלערנען און אַלע פֿינעף חומשים די גאַנצע תורה. דאָס מיינט: פֿינף חומשים, פֿיר און פֿינפֿציק סדרות, פֿינף טויזנט אַכט הונדערט און צוואַנציק פּסוקים, דרײַ הונדערט און פֿיר טויזנט אַכט הונדערט און פֿינף אותיות, און

° [illegible]

די ברכה בורא מיני מזונות איבער לעקעך. און אַז די ייִנגלעך און בחורימלעך האָבן
אַלע געהאַט פֿאַרזוכט אַ קאַפּעלע פֿונעם בראָנפֿן, האָט זיך ערשט אָנגעהויבן
דער וויכטיקסטער טייל פֿונעם גאַנצן קידוש. דאָס יונגוואַרג איז צוגעגאַנגען
צו די צדקנים, געגעבן זייער אַלטער אויסגעדאַרטער רעכטער האַנט, און זייערע יונגע
רירעוודיקע הענט אַרײַן, און אָנגעווונטשן כל טוב. ר׳ משה אויביך (אויבערבינג)
איר זאָלט אַשריכם ואַשרי חלקכם זײַן, איר זאָלט זוכה זײַן צו זען נחת פֿון אײַער
(אײַער)־אייניקלעך, ר׳ אויבערבינג איר הערט? איר זאָלט זוכה זײַן אַנטקעגנצוגיין
משיחן. די צדקנים האָבן בנשמות׳דיק צוריק־געענטפֿערט אמן, און נישט צוליב דעם האָט
מען געזען ווי בליטשענדיקע פּערל אויסבאַלבאַר, קוילערן זיך אַראָפּ איבער דער לאַנג־
ווײַסער באָרד, (ס׳איז איבעריק צו זאָגן אַז די פּערל זענען געווען טרערן).

די צדקנים זענען אָבער אויך נישט שטענדיק געבליבן, אַז דאָך דאָס אַלטע
מעשה, אַז „אף בברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא"°. האָט טאַקע געמיינט ברכות דף נ׳ עמוד א׳
אײַנגעלעכט זיי אַז דאָס איז פֿון די צדקנים דאַרף זײַן לויִדיק, און מען דאַרף נישט געפֿינען
אַ טאָן נישט אַנטלויפֿן פֿאַר אַ רעגן, דערפֿאַר אָבער איז אַלץ אַרײַן געווען פֿון
מיט האַרציקע ברכות, און אַז ס׳איז נאָר געווען אַן עת רצון, אַ שעת הכושר,
האָבן זיי נישט געשפּאָרט די ברכות, אדרבה זיי האָבן געשיט מיט אַ ברייטער
האַנט.

מיט דער רעכטער האַנט האָבן די צדקנים צוריק־דערלאַנגט לחיים, און מיט
דער לינקער האַנט האָבן זיי געגעבן אַ קניפּ און די ייִנגעלעך בעקעלע־וואָס זענען
אַלע געווען אַ ביסל רויטלעך פֿונעם בראָנפֿן וואָס זיי האָבן פֿאַרזוכט. און
זיך אָנגערופֿן: שלמה׳לע, דאָס איז אַ (אם ירצה השם) אויסוואַקסן אַ

שטיטעס באַפֿעלט, האָט די יונגע בעלי־בתים'לעך געמאַכט אויסצוגיין עלטער ווי צוויי
צענער געווען. אויך די יונגע בענק און ביידע זײַטן פֿונעם טיש זענען געזעסן עלטערע
ייִדן חסידים, אײַנגעהילט אין טליתים, פֿון וועלכע ס'איז געווען פֿאַרשפּרייט צו זען
עק אויך די [illegible], און צווישן ציציות האָבן אַרויפֿגעהאָנגען און ביידע זײַטן פֿון
דער לאַנגער גרוי־ווײַסער באָרד אַרום די לאַנגע פּאות, אויפֿן קאָפּ האָבן

°לאַנגער גרוי־ווײַסער באָרד.

זיי געטראָגן דאָס שטריימל מיט גרויס כבוד, ווײַל דאָס איז דאָס שטריימל בבחינת
די קרוין פֿון מלכות חסידות — בײַ אַ טייל איז דאָס שטריימל געווען אויבן אַרויף־

°די צווישן־ווערטער — מלכות חסידות, האָבן זיך גערעדט בײַ די ברוך השם.

געדרייט אויפֿן שטערן, בײַ די איבעריקע פֿון הינטער אָפּגעשטעלט ביז ווײַט
צוזאַמען. אַזוי בײַם טיש האָבן זיי געמאַכט קידוש, און דערלאַנגט
גלעזלעך מיט בראָנפֿן און שטיקלעך געבעקס צו יענע וועלכע האָבן נישט געקענט
דערלאַנגען אַליין ביזן טיש.

ביז הפרקים, דאָס הייסט, צווישן אין טרינקען פֿונעם גלעזל און דעם
אָנהייבן, האָט זיך געהערט אַ שטילער דרימל אָדער געזאַנג פֿון חסידישע ניגונים. בײַ
אַ טייל איז שוין דער ווערט פֿונעם שטריימל, געשטאַנען אויפֿגעשטופּט אַזוי
ווי אַ היטל צונויף אָדער אין אויבערשטער שטאַפּל, דאָס האָט געצויגן צו
אַ סימן אַז עס איז שוין בלויז אַ ביסל באַגײַסטערט.

אַנדערע זענען געזעסן די יונגעלײַט און בחורים'לעך אויך בײַם טיש. האָבן די
צבנים בײַם טיש, זיי דערלאַנגט גלעזלעך מיט בראָנפֿן און שטיקלעך לעקעך,
די יונגעלײַט האָבן געמאַכט אַ ברכה אַ שהכל אויבער בראָנפֿן, די צבנים האָבן
זיך אויפֿגעשטעלט צוגעהערט צו דער ברכה און דאַן געזונגען אַמן, דאָס
האָט זיך אויבער געחזרט ווען די יונגעלײַט אָדער בחורים'לעך האָבן געמאַכט

אונז באַרטל, און ווען געוואָלט אַן אָנהײבן, אַז שׂמחת תורה און דער פֿרי זאָבערעס וו
וועט האָבן עולה לתורה געווען, אונז וועט געשיקט אַוועק בירזש תיכף ואָיד, און
ניט געוואַרט מיט בירזש-אַוועק ביז זאָגן אויף דאַוונען, וואָס דאָס וואָלט געמיינט,
וואַרטן מיט אויבערבייסן לכל הפּחות ביז צוויי שעה אויב ניט מער. אַהער טעגן
האָט מען זיך טאַקע נאָך געוואָלט און אַן ספֿק בהיות, און ביי אונז און אַוועק-
אַוועקפֿאַלן, אַז און שׂמחת תורה פֿלעגן די כהנים דוכנען נאָך תפֿילת שחרית.°
און ניט נאָך אויף די שולן אַנדערע ימים טובים, און געגלייבט האָבן די כהנים
אויך געגעבן בירזש אַוועק תיכף נאָך דעם וי האָבן עולה געווען
כדי צו אַוועקן בירזש תיכף נאָך דער עליה, און ניט פֿאַרלירן צייט, האָט
מען זיך ניט געדאַרפֿט מטריח זיין, און גיין, ווער ווייסט וו וויט ביז אַהיים.
אַז מע אונז נאָר גרויס געזעגנען פֿונעם בית המדרש, אונז מען גרייסגעפֿאַלן און
פֿאַרלאַט, ווען ס'אונז געטאַנצן אַן לענגער טיש געדעקט מיט אַ ווייסן טישטעך, און
אויף דעם ווייס-געדעקטן טיש° אונז געשטאַנען לעבעך וויין בראָנפֿן און אַנדערע
ענינים גוטע געבעקסן, פֿון וועלכע אַן גימאַל געזאָגט זיך ניט אָפּ.
גרויס טיש צענען געשטאַנען וועגעלייטלעך, געטיילט פֿון צוויי האָבן און דעם
שׂמחת תורה עולה געווען דאָס ערשטע מאָל און צווייטער אויגעשעם טליתים, און ניט
און אַן געלערנטע, דאָס הייסט, צוויי האָבן ערשט ניט לאַנג צוריק חתונה געהאַט.
און אַלדאָס אונז דער טיש געווען באַלייגט גרויס און גרויס פֿון עלטערע בעלי-
הבית'לעך, וועלכע צענען נאָך בכלל ניט געווען קינדער, אָבער די ברייט-בצלעך-
סענע באַרד און פֿון פּנים, און די עטלעכע יונגעלעך מיט די שיינע געבריידלטע
פּשוט'לעך וועלכע האָבן זיך אונגעהאַלטן מיט צווייטע שמרדעך העלטעלעך און

° ווײַל אַלע זענען פֿון יונגן שׂמחת תורה בכלל און די שחרית בפֿרט, זען ספֿר „תולדות חג שׂמחת תורה" פֿון אַברהם יערי, זייט 237 און ווייטער, דאָס קאַפּיטל 86-טער שאַפּיטל „ברכת-כהנים בשׂמחת-תורה"

° דעם [illegible] פֿון [illegible] טיש [illegible] גרויס און פֿאַל פֿון די [illegible] שׂמחת תורה, [illegible] און [illegible]. [illegible] די הקפֿות שׂמחת תורה און דער פֿרי [illegible] בית המדרש [illegible] ספֿר תורה [illegible] [illegible]

[illegible] חתן תורה, חתן בראשית און [illegible] [illegible]

צום רבין, דערלאַנגענדיק דעם רבין די האַנט און זאָגן לחיים, און דער רבי האָט צוריק-געענטפֿערט-לחיים און האָט געװוּנטשן אַ רפֿואה שלמה פֿאַר דעם ברענגען ייִד.
בײַ די טישן פֿלעגן דער רבי און די חסידים זינגען און טאַנצן און פֿילאָסאָפֿירן מיט די הענט. אָבער ניט װײַל אַז עס איז געװען אָנגעװאָרעמט פֿונעם װײַן װאָס מע האָט געטרונקען. װאָרן בסך הכל האָט מען בײַ דעם טיש געטרונקען טשאַטקעלעך אַן ערך פֿון צוואַנציק ביז דרײַסיק פֿלעשלעך װײַן פֿאַר אַן עולם פֿון עטלעכע הונדערט ייִדן, טײלמאָל אַפֿילו עטלעכע טױזנט חסידים. און לעצטן פֿאַל איז טאַקע די צאָל פֿון די פֿלעשלעך װאָלט געװען גרעסער, אָבער מיט צען און אָבער מיט אַ מאָל פֿיל װיט ניט. און װי גרױס זענען געװען די פֿלעשלעך? – צװײ אָדער דרײַ דעציליטער.
און נאָך עפּעס, מע האָט געטרונקען טראָפּן אױף בײַם טיש צו האָבן געװאָלט װערן ניט שיכּור פֿון װײַן, פֿאַר געזונט און פֿאַרן כוס של ברכה בײַם בענטשן.
אחרת גלױבט איך ניט טרינקען װײַן אָדער י״ש, אױב ניט אַ הלכה לאמה אסור, אַפֿילו בײַ חסידים װערט ניט.°

ובכן, דער חלק צו זינגען, טאַנצן און זיך משמח צו זײַן איז געבליבן ניט פֿון טרינקען משקה, נאָר דעם רבינס אתנהגות׳דיק דערװעקן און תורה זאָגן, האָט אַרױסגערופֿן בײַ די חסידים אַ התלהבות װאָס האָט דערפֿירט צו התרוממות הנפש.

עס איז נאָך אַ באַװײַז אַזעלכער, װאָס זײַנען ייִדן חסידים, „האָבן געטרונקען" װאָס שמחת תורה.

אַן ערך פֿינף-זעקס קילאָמעטער פֿון די װוּנדערס געפֿינען זיך דאָס דאָרף ושאר. דאָרט איז געװען אַ ... פֿון אַ צװײ הונדערט משפּחות.

° [illegible]

אוודאי זענען ביים חסידים נוהג צו טרינקען יי״ש, אָבער ניט בכל עת ובכל שעה,
נאָר ביי פֿאַרשיידענע געלעגנהייטן. למשל ביי אַ יאָרצייט. נאָכן דאַווענען אין דער
פֿרי, גיט דער בעל היאָרצייט אַביסל בראָנפֿן מיט צובייסן, יעדער טוט אַ נעם
פֿינגער גלעזעלע, וואָס פֿלעגן געווינלעך זיין גרויס ווי אַ פֿינגערהוט, און
ס׳איז געווען אָנגעגאָסן ביז אין דער העלפֿט, האָט מען זיך געזעגנט מיט דער
בעל היאָרצייט אויף אַ ברייטער אחרית. אויב ווי געזעגנט, אַזוי מען האָט זיך
איינגעבענטשט די ליפּן מיט אַביסעלע משקה פֿון דעם פֿינגערהוט, האָט מען זיך
געוואונטשן איינער דעם אַנדערן לחיים. דאָס איז געווען פֿאַר די לעבעדיקע. און
פֿאַר די טויטע האָט מען געגלייבט, אַז זייער נשמה קען האָבן אַן עליה. דאָס
דאָס איז טרינקען יי״ש, האָט מען געהייסן, תיקון אָדער טרינקען תיקון.

אַן אַנדער געלעגנהייט צו טרינקען אַביסל ווײַן, איז געווען, ווען מ׳איז
געווען ביים רבין שלש־סעודות אָדער ראש־חודש־דיקע טיש, ווען די רביים
פֿלעגן פֿירן (פּראַווען) טיש אין אַ גרויסער שטוב, און פֿלעגן זיך פֿאַרבלײַבן ביז
פֿאַרטאָג אויבערהויפּט אין די ווינטערדיקע פֿרײַטיק צו נאַכטס.

ביי די דאָזיקע טישן האָבן אַ סך חסידים געשענקט פֿלעשלעך ווײַן, און
דער גבאי פֿלעגט אויסרופֿן יאָז, דער און דער ווער פֿון דאָרט און דאָרט, שענקט אַ
פֿלעשל ווײַן. בדרך כלל שענקט מען אַ פֿלעשל ווײַן, כדי מען זאָל אַ טרינק טאָן און
זאָגן לחיים איינער דעם אַנדערן. אָבער געווענלעך האָט מען געבעטן הערן ווי
דער גבאי זאָגט אָדער רופֿט אויס — פֿאַר אליעזר בן שרה אסתר וועלכער
דאַרף אַ רפֿואה שלמה, ווערט געשענקט אַ פֿלעשל ווײַן. דאַן פֿלעגן די חסידים
נעמען אַ ביסעלע פֿון דעם ווײַן אין אַ קליין גלעזל, און זאָגן אָדער זיך צו־שטופּן

[illegible]

[illegible]

אָדער געאַרבעט, אַבי נאָר צו דער־מאָנען וועגן באַגינען, צו גאָר אַ ביסל סאָציאַליזם און אַן ערדישן טעמפּעל אָדער פּאָליטיק. דאָס טעמפּעל אָדער פּאָליטיק, האָט אַן אַרויסגעוואָרפֿן מיט אַ האַנטבאַוועגונג, כדי צו באַוויזן ניט צו דערגרייכן ווערן וואָס דער האַנט ווייסט צו זײַן טרעגער פֿון אַ וועלט אַ נײַער ממשלה.

און צו די נײַע צײַטן האָט זיך נאָך אינטעגראַציע צוליבן צו באַוויזן און רעוואָלוציע.

[illegible] האָט אַן די צוגעבונדן מיט די רעוואָלוציע אינטעגראַציע, באַגראַם סאָציאַליזם און באַוויזן. עס האָט אויך געגעבן טראָפּן אַז ייִדישער באַוויזן אינטעגראַציע אַ מטיבֿ געווען פֿאַרוויס, לאַנג אַ פּאָליטיק פֿון אַ היגער וועלט סאָציאַליזם פֿון שבת, און פֿאַרשפּרייט דער מצבֿ — דאָס הייסט די טעמפּעל וואָס איז באַוויזן פֿון צווייטער חסידים — געווען זייער פּראַקטיש, און האָט געגעבן דעם אויפֿגעבונדן די אַלטע אויבערשטע פֿון די פּאָליטיק. און איר איז אַלט אַ טעמפּל, אָדער אפֿילו אַזאַ ווי אַלטע צײַט אַז צוליב אַן אַנדער חסידים האָט זיך מיט געפֿונען לכל הפחות איינער, וועלכער האָט אינטעגראַציע אַ פּאָליטיק ייִ"ש און.

מיוחד דעתינו להבין, שאין בה אותנו. אַז איך האָב ביי אַהבֿה, דערווײַל איך צו אַ גאַנצן אַ באַוועגונג.

ביי אַ טייל ייִדן איז יונגערמאַן, אַז חסידים באַגעגענען זיך ניט באַגײַסטערט אין דרויסן. אַנדערע גלויבן גאָר בשעת עבֿירה אַז חסידים מחברים. נו, איך בין צווישן דאָס:

כל ימי גידלתי בין חסידים, כמעט אַלע מײַנע יונגע יאָרן האָב איך פֿאַרבראַכט צווישן פֿאַרשיידענע חסידים. וויזשניצער, בעלזער, סיגעטער, סאַטמאַרער, גערער, טאַלנער, באָבאָווער און נאָך אַנדערע חסידים. אָבער איך האָב קיינמאָל ניט געזען אַ מחבר'ל חסיד, ניט אַמאָל פּורים אָדער שמחת תורה.

[illegible]

ד. וואָכער צײַטן זײַנען געפֿאָרן, כאָטש אויך ניט געווען קיין באַפֿרײַטונג (עבֿודת). טייל
פֿון די עקספּערטן האָבן געהאַט דורכצופֿירן אַנדערע שליחות׳ן דאָרטן: אין ליטוויש
אומעטומערהייט — לאַנג דויערנדיקע פֿאַרקערפּערונג שבכתבֿ — נאָר געלײַנט אַלץ,
אויבנאָן אַ בחורל אויף שאַבעס פֿאַרזעצן, און דאָס ברענגען צום אײנונג, וועגן דעם
בחורס תורה און דרשות שאָנים. און פֿון דער אַנדערער זײַט, געזען פֿאַנצוהערנדיק
אַבֿות נאָך פֿון דער כלל׳ס צד.

ווי מיר האָבן שוין פֿריער דערמאָנט, האָט מען זיך אַרויסגעלאָזט אין ווײַט אַרײַן,
אַרום סליחות־צײַט. ווי רובֿ הצלה איז אויסגעפֿאַלן שבת פֿאַר אַ מאָנטיק, האָט מען
זיך אָנגעהויבן געוואָלט, און אין אָבֿות שבת נאָך די ערשטע סליחות צײַטן איז מען אַרויס־
געפֿאָרן. יעדן אַרום איז מען נאָך רעכטצײַטיק אָנגעקומען אין רובֿ הצלה קיין
וואַלאָזשין.

[illegible]° אונטער וועגן האָבן אויסגעפֿינען צוזאַמען וועג און רעזשליץ°, ווער אין
ביילאָרוס־פֿון ווײַסער רוסלאַנד°— וואָס איז געווען דאָרט געפֿאָרן און אויסגעפּלאָנטערט [illegible]°
אויף צוויי האָבן אויסגעזוכט די שיינע רעזשליץ. און אַנדערע האָבן אויסגעפֿינען צוזאַמען
צוגעבן און סאָנפֿיעס°. צווישן די וועגן וואָס מען האָט אײַנגעזאַמלט איז געווען זיך, אויך געווען [illegible]°
טליתים און תּפֿילין, אַ סידור, אַ מחזור, לבֿ, אַ סליחה, אַ תּהילים, אַ חומש, אַ מחזור,
אַ טייל האָבן אײַנגעזאַמלט די [illegible] תּיקונים, [illegible] פֿאַר [illegible], דעם נאָכפֿאָלג,
און [illegible] האָט מען ניט פֿאַרפֿעלט מיט צו נעמען דאָס [illegible]
און וואָס איז האָט זיך געפֿונען דער [illegible]. אַ [illegible] מיט [illegible] און אַ בויטל
אויפֿן° (צדה לדרך). ווי [illegible] געווען (צײַט) געבויגן פֿאַרפּאַקט [illegible]°
[illegible], אַ [illegible] האָבן פֿאַר [illegible], גאָר [illegible] פֿאַלט דאָס צו [illegible] ברויט

חיים נתנ׳ען, עס איז דאָך אַן אַנדער מאָל, אַ באַזונדער פּסוק, וכל סוס האמנם עושה בזרועו״ דברי הי״ד.
אָבער ווייסן ווער? ווייסן ווער דערפֿון, די פֿערד האָבן גוטע וועגן.

צום סוף איז קלאָר געבליבן צו באַשטימען עטלעכע בלינדערע אָבער גאַנץ וויכטיקע
צייכנס, למשל: אַ גוטן גרויסן פֿאַבן וועלכער איז געווען צוגעפּאַסט צו אַ לאַנגן דרך
און דער רעכטער צייט פֿאָרזאָרגט ביים וועגן. לאָזן קלויבן די פֿערד מיט נייער שפּאַנשייַס
לכבוד דער נסיעה. און אַז דער טאָג פֿון אַרויספֿאָרן האָט זיך דערנענטערט, האָט
ר׳ חיים נתן געשמירט די רעדער (עס וואָלט געווען ריכטיקער צו זאָגן, שמירן די אַקסן,
ווייל געוויינטלעך שמירט מען די אַקסן — ניט די רעדער), און דער וואָגן איז געווען
אויבן ועצנען פֿאַר דער נסיעה. און די פֿערד, געוואָלט אויך געווען איינגעבריידט צו טאָן
דעם רבין פֿון צווייער באַל הבית.

די חסידים וועלכע האָבן זיך געגרייט צו פֿאָרן צום רבין אויף ימים נוראים,
האָבן שוין דעם גאַנצן חודש אלול געפּראַוועט אָן זיך אַן התרוממות הנפֿש. און די גאַנצע
צייט ביז צו דער נסיעה, איז אַזאַ געווען אין אַ צבא פֿון צוגעגרייטן זיך, צו אַ גרויסער
געלעגנהייט. און אַזוי ווי אַ מענטש דאַרף זיך מיט דעם פֿיס אין גוטן פֿון די ימי הרצון, איז
אויפֿן ערשטן אָרט געווען, תשובה, תפֿילה און צדקה. און אַז די סליחות-טעג האָבן
זיך דערנענטערט, וואָס דאָס האָט אויך געמיינט אַז עס האָט זיך דערנענטערט דער
טאָג, ווען מען וועט זיך אום ורבה השם לשבח זיך ווענדן, האָט מען זיך שוין אָנגעהויבן
צוגרייטן צו דער נסיעה בפֿועל ממש.

בעת אַזעלכע נסיעות האָבן איבערגענומען געוויסע מיט פּדיונות פֿון חסידים
וועלכע האָבן אַליין ניט געקענט פֿאָרן צום רבין, צוליב פֿאַרשידענע סיבות. די הויפּט
סיבה איז געוויינטלעך געווען, — עס האָט אויסגעפֿעלט דאָס ביסל מזומן, בײַטל אָפֿילו

דאָס געווען דינגע ברעטלעך וואָס זענען געהאָנגען מיט הענגלען אויף די זײַטנברעטער פֿונעם וואָגן. אויף די זיצן האָט מען אַרויפֿגעלייגט זעקלעך אָנגעפּילט מיט היי, כּדי עס זאָל זײַן ווייכער צו זיצן. עס האָט אויך געמוזט געפּאַסט זײַן גוט צוליבער זיצן זאָלן זײַן טאַפּעצירט און איבערגעצויגן מיט לעדער, אָבער זיצן האָבן נאָר געהאַט פּלייצעס אויך, דאָס הייסט אַן אָנלען.

דעם האַלב-רונדן הינטערשטן איבערן וואָגן, האָט ער איבערגעצויגן מיט אַ ווײַסער [illegible] ([illegible]) כּדי די זיצער פֿון אויבן זאָלן זײַן געשיצט געגן היץ און רעגן. בכלל, אויב מען האָט זיך אַרויסגעלאָזט מיט פֿערד און וואָגן אויף אַ לענגערער נסיעה, האָבן די בעלי עגלות געזאָרגט דערפֿאַר, אַז איבערן וואָגן זאָל זײַן אַ דעכל (דאַך).

ער האָט גוט אויסגעאַרבעט די לייצעס און די שלייעס, דאָרט וווּ די שלייעס ליגן אויף דער ברוסט פֿון די פֿערד, האָט ער אונטערגעלייגט אַ ברייטן פּאַס פֿילץ וועלכער איז געווען אַ פֿינגער די דיק, און אַפֿילו נאָך דיקער. די קייטן וועלכע זײַנען פֿון די מיט פֿילץ געפּאָלסטערטע שלייעס-ביז צו די האָמוטעס, האָט ער טאַקע איבערגעצויגן מיט לעדער (לכל הפּחות דאָרט, וווּ די קייטן האָבן געריבן דעם באַלג פֿונעם פֿערד) כּדי די קייטן זאָלן ניט אויסרייבן די פֿעל פֿון די פֿערד און מאַכן ווייטיק. וואָרן פֿערד בײַ וועלכע די פֿעל איז אָפּגעריבן געוואָרן אויס זייער פֿאַרברענט, אַז אייניקע זיי זענען ברעכיק.

בכלל האָט חיים נתן ליב געהאַט צו האָבן שיינע פֿערד. און ס'איז ניט קיין וווּנדער, תּוספֿ' אין אסכת עבֿודה זרה ברענגט אַ ירושלמי אין וועלכער עס ווערט געזאָגט, ווען איינער זעט אַ שיין פֿערד מאַכט ער די ברכה - ברוך שככה לו בעולמו. און פֿון בלונדע פֿערד איז ניט אָפּגערעדט אַז דאָס איז ניט געווען אַ זינד פֿאַר ר׳

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ראָד אויך מיט אַלע פֿיר פֿליגל — ווי ערשט פֿריִער האָט מען אַרונטערגעלאָזט דעם בילד פֿון דער
שלאַנג, אַזוי, אַז ניט די לייטער וואָלט ניט דאָס ראָד האָבן געטראָגן אַראָפּפֿאַלן פֿון דער
שלאַנג. (די רי פֿאָדערשטע רעדער האָט מען ניט אַרויפֿגעצויגן אויף דער שלאַנג, דאָס
איינציקע וואָס מע האָט צוריקגעהאַלטן דעם פֿיגוריִהעדער מיט וואָגן, ווי ערשט דערנאָך
האָט מען אַרײַנגעשטעלט דעם בילד אויף דער שלאַנג). דער אויבערשטער טייל פֿון דער
לייטער, איז אַרײַנגעשטעלט געוואָרן אויף אַן אייזערנער רינג אויבן אויף דער וואַרעבצעלט.
ווי אַזוי אַרום האָבן די פֿיר לייטערס וועלכע האָבן זיך געשטיצט אויף די שלאַנגען, אונטער-
געשטיצט די וואַרעבצעלטס צי זיי זאָלן זיך ניט פֿונאַנדערשפּרייטן, בשעת זיי (די וואַרעבצעלטס)
זענען געווען אונטן באַשלאָגן פֿון ביידע זײַטן, מיט שטאַרקע אייזערנע ווינקלען.

ער האָט אויך אָרדענונג געבראַכט די „פֿענצטער" (בראַגנ). דאָס איז געווען אַן
שווער שטיק האָלץ וואָס האָט געהאַנגען בײַ דער אונטערן וואָגן אויף פֿאָרנט פֿון די
הינטערשטע רעדער, אַזוי אַז די ערגן פֿון דעם שטיק האָלץ האָבן זיך געריבן אָן די ראַד-
פֿעלגס פֿון די רעדער. ווי ווײַט מע האָט געדרייט דאָס האַנטל פֿון דער גרויסער אייזער-
נער שרויף וואָס איז געווען באַפֿעסטיקט אונטער דער הינטערשטער שלאַנג, האָט זיך
דאָס שווערע שטיק האָלץ צוגעצויגן צו דער פֿאָדערשטער זײַט פֿון די הינטערשטע רעדער,
ווי האָט זיי געפּרעסט אַז זיי האָבן זיך גוט געקענט דרייען. דאָס האַנטל פֿון דער
פֿענצטער איז געווען אונטערן הינטערשטן עק פֿונעם וואָגן, ווי ווײַט דער באַלעגאָלע האָט
געוואָלט פֿענצטער די רעדער האָט ער געדאַרפֿט אַרויפֿגיין פֿונעם וואָגן. די פֿענצטער איז
געווען צווייער נייטיק, איבערהויפּט ווען מע איז אַרונטערגעפֿאָרן פֿון דעם הויכן
באַרג — „פּריסלאָפּ".

אַנדערע האָבן חוזק געמאַכט פֿון דעם וואָגן מיט „צוצי". איינעמען בערגל

סוסים קען אַ בעל־עגלה צענעמען בשעת דער נסיעה, ווען ער טוט זיי אָנהייבן פֿון אױס,
דאָס הייסט; פֿונעם בעל־עגלה.

פֿאַר דער צייט וואָס די פֿערד האָבן זיך געצוימט און דער פּאַסאַזשיר איז צווישן בעל־הבית נישט געצוימט מיט פֿאַרלייגער הענט. ווען זיי האָבן פֿון דאָרט אַרויסגעפֿאָרן, האָט אונדז ר׳ חיים נתן געזאָגט און בעטן אַ פֿײַער, און וועלכע זיי צענעמען געוואָלט פֿאַררעכטן די נעמען פֿון אַ אַנדער חסידים. וועלכע האָבן זיך געקריגט אום ורבה הכלל, צו פֿאָרן מיט דײַנע פֿערד און וועגן אויף די ימים נוראים בײַם רבין.

און אַזוי פֿונעם צווישן האָט ר׳ חיים נתן בײַגעקריגט דעם וועגן, ער צוגעלייגט צוויי זאַכן דורכצופֿירן אויף דער נסיעה. וואָס האָט זיך געצויגן איבער בערג און טאָלן, פֿון די ווינטערס וואָס און צעראַטערט ביז בײַם רבין האָט ווייט און דער ברקשאַווער.

ער האָט זיך באַוויזן אויף דער וועגן צוגעלייגט צו אויסגעטראָגן דורך און דורך. גלײַך כל האָט ער גערופֿן געוואָלט דערזען צו צוויי צענעמען נישט געבראַכט. דאַן האָט ער געלייגט פֿאַררעכטן די רעדער, ווי און וויפֿל האָט אַזוי געמאַכט צו אַ נײַע בלעכער, חיים אַנדערע עטליכע נײַע שפּרײַזלער, אויך אַ טייל רעדער האָט ער געלייגט אַרויפֿציען נײַע רייפֿערס. ער האָט פֿאַרפֿעסטיקט די וואָרצלעס אונטן אויך דער פֿאָדער־שטער אַנדערש און אונטן אויך דער הינטערשטער אַנדערש פֿונעם וועגן. אויב אַזאַ האָט געדאַרפֿט, האָט ער געלייגט אַ נײַע לייטערס, אָדער באַשלאָגן מיט נײַע אײַזנס די אַלטע לייטערס וועלכע זענען נאָך געווען גוט.

דער אונטערשטער טייל פֿון דער לייטער איז געווען באַשלאָגן מיט אַן אײַזן און וועלכע איז געווען אַ לאָך, וועלכעס אַזאַ האָט אַרויפֿגעריכט אויך דער אָקס, — ווען דאָס

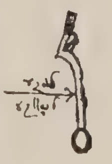

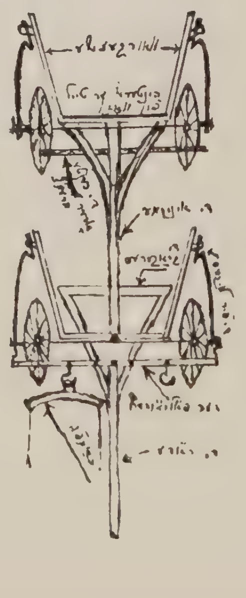

[illegible]

האָבן אַלע פֿריער דערמאָנט, מיר פֿלעגן זיך באַגעגענען מיט אַנדערע ייִנגערע בליבן, און ניט אַרויפֿגעגאַנגען פֿון זיי די גאַסן ביז זיי זײַנען אַרונטערגעשוווּמען אונטער דער בריק. דאָרט זײַנען מיר געלאָפֿן צו דער אַנדערער זײַט פֿון דער בריק פֿאַרכאַפּן די פֿענסטער, כדי מיר זאָלן קענען זען ווען זיי שווימען אַרויס פֿון אונטער דער בריק. און אַזוי האָבן מיר זיי באַגלייט מיט אונדזערע אויגן ביז דער טײַך האָט זיך פֿאַר-שלונגען צווישן די בערג, און זיי זײַנען אונטערגעגאַנגען פֿאַרשוווּנדן פֿון אונדזערע אויגן, ווי גלײַך זיי וואָלטן אַרײַנגעשוווּמען אין די בערג אַרײַן. דאָרט האָט זיך די אַלטע אויבער-גאַסבריק, מיר זײַנען ווידער געגאַנגען צו די פֿענסטער און אַנדער-זײַט פֿון דער בריק, און אַנטקעגן פּנים געוואָרן די צוויי בערגער וועלכע אויף אָבערטע אַרויסגעשוווּמען פֿון צווישן די בערג, און האָט זיך באַשטאַטעלט דער נענטער צו דער בריק.

לעצטע האָבן מיר געזען די הנאה האָבן פֿון דעם ראָזלביגן ספּעקטאַקל, ווען בײַ הצאָנים וואָס איך האָט ניט גערעדט גיין און חדר, אָדער אַמאָל שבת נאָכן מיטאָג אָפֿילו און מיט צוזאַמען. וואָרן נאָכן אָפּעסן — שבת נאָכן מיטאָג — איז צוויי שעה און חדר, און נאָך אַלץ געבליבן באַ ניט צו לויפֿן צו דער בריק נאָר אויף די פּלאַטשעס, און דאָרט אויך זיך דערמאָנט אָן שלמה המלך׳ס דבֿרים אויבן און ווי לאַנג וועלכע דער רבי הערשל ליב האָט מיט אונדז געלערנט און חדר אויסן ספֿר מלכים.

און אויך עטלעכע שורות אָדער באַזונדער, וועגן אַ שיר אַ באַזונדערער אָרט, וואָס ער האָט געהערט אויך אַ טייל פֿאַרן ווײַטער האָבן זיך און אַלץ פֿונעם צווייטער אויסגערעדט און דער פֿילאָסאָף. ער וויל אויפֿטער ניט זײַן גיין גלוזאַ, ווען איך וויל די אויפֿגאַבע אָדער אַרבעט, טאָרנאָפּל — עבֿודת הקודש.

אָדער אַזוי ווי פֿאַרן אַ בעל הבית און דאָס באַצאָלט ניט שלײַן, וואָרן

זיך געשטעלט. צו די פּאָדקאָװעס פֿון די פֿערד האָט מען צוגעשרױפֿט שפּיציקע שטיקער
שטאָל כּדי די פֿערד זאָלן זיך ניט אױסגליטשן, און צו די האָפֿױעס, דאָס הײסט;
דער הינטערשטער טײל פֿונעם שליטן, אױך געװען צוגעבונדן קײטן מיט שפּיציקע אײַזנס,
(קײטן). די דאָזיקע שפּיציקע קײטן האָט מען אַרײַנגעקלאַפּט אינעם אָפּגעצױגענעם בױם,
און די פֿערד האָבן דעם בױם געשלעפּט אױפֿן אײַז אָדער אױפֿן שנײ ביז צו די דרױבן.
דאָרט האָט מען אַרױסגעקלאַפּט די אײַזערנע קײטן פֿונעם בױם, און די בױם־אַרבעטערס
האָבן מיט צװײ סאַפּיױרס צוגעשטופּט אָדער צוגעשטױסן די בײמער צו די דרױבן
אַרײַן װוּ זײ האָבן זיך געקײַקלט באַרג אַראָפּ ביז צום טײַך.

בײַם טײַך האָט מען צונױפֿגעבונדן פּליטן ביז צװאַנציק בײמער אינאײנעם
נעבן דעם אַנדערן, דאָס האָט געהײסן אַ טאָװל. עטלעכע אַזעלכע טאָװלען צוגעבונדן
אײנער הינטער דעם אַנדערן, האָט מען גערופֿן, באָקערס אָדער פֿליאָגיערס (טראַטװאַס)
װעלכע מען האָט געלאָזט שװימען מיטן שטראָם פֿונעם טײַך, ביז צו די פּאָרטן
(טשערטאַקן) און אױף די ערטער אַרױף. אױך די באָקערס פֿלעגן מיטשװימען אױף די טראָגעס,
אינטערן װעלכע האָבן אױפֿן פֿאָדערשטן טײל געהאַט מיט אַפּשטעלערס, כּדי די
באָקערס אָדער פֿליאָגיערס זאָלן שװימען און מיטן פֿונעם טײַך, װאָס דאָס װאַסער איז
טיף, און זײַנען אַרום געגאַנגען צו פֿיס צו זײער שלאָף אױף די שטרױבענעס.

און די צװאַנציקער אינטערװאַל זײַנען פּאַבריקאַנטן פֿלעגן מיר, קלײנװאַרג,
גײן צו דער האָלצהענדלער בריק, װאָס איז געװען אױסגעשטעלט אױבערן טײַך װעלכער
האָט געשטראָמט און צװײ־צײט פֿונעם שטעטל, און האָט געפֿירט און דער ציפֿערײַ
אַרײַן, דאָס הײסט: אין דעם טײל פֿונעם שטעטל. אױף דער דאָזיקער בריק פֿלעגן מיר
שטײן שעהען לאַנג און קוקן װי די באָקערס קומען צושװימען פֿון די װעלדער װאָס זײַנען

ווײַ די פֿרײַע איז טאַקע אַ גוטער, אָבער דער פּויער איז, ווי די אײַנציקע אויסצאָלבער
בעלי־עגלות בלײַבן אומפֿאַרענטפֿערט.

אונדזער חבֿרה וואָלט, איז זאָל געוויס היגעשטעלט געבויט אָדער בױל, ניט נאָר אין
דער פֿאַנטאַזיע, נאָר אַפֿילו אויך אין די שטעטלעך און דערפֿער אויך. האָט אַזאַ דאָרט
אַלײן אַלײַן אײַנגעפֿאַנגען, צונויפֿגעבונדן די שטאָט, בהמות און פֿערד, און דורך
אַרױפֿגעצױגן מיט די טעלעגרעס און ווײַטע אַרײַן. איינציקע פֿון אין דאָרף אַרויס
און אַנדערע אַרײַן, פֿון אין געשעפֿט אַרויס און אַנדערע אַרײַן, איז די טעלעגרעס געוואָרן
אַלץ קלענער און קלענער. ווײַטער האָט זיך אָפּגעשטעלט דאָס שטעטל אָדער בהמות, די
בעסלעך מיט געווענדט בלאָזשעגעבונג און די לאַנגע טראַנספּאָרטירונג האָט אַזאַ אַוועקגענומען
און אַ טײַער בוים בעל־הבית פֿון דער פֿאַנטאַזיע, און די בעלי־עגלות האָבן זיך
אָפּגעזאָגט פֿון דער פֿערד.

פֿאַר די פֿערד איז שוין געוואָרן אַ ענגער וועלט צווישן אַרבעט, און אַפֿילו צווישן
פּרנסה אויך. אַחוץ וואָגן און בערג האָבן אָדער אויטאָס היינט, האָט זיך דער בעל
עגלה געבײַטערט דעם גוף מיט בייס, — ניט די פֿערד. די טייל בעלי־עגלות האָבן תּוכּ
מיר איבערגעגעבן די פֿערד און וואָגן און געפֿירט פֿאַרמעגנס אַלעמאָל פֿון אין שטאָט
און אַנדערע אַרײַן, אָדער פֿון דאָרף צו דער שטאָט באַנקעטאַציע.

אַנדערע פֿערד האָט אַזאַ שפּעטער אַרויסגעלאָזט און די וועלדער, אָדער
דער בעל־הבית אַליין איז מיט צוויי געגעסענע אַרבעטן און די בויכניס. די אַרבעט
און וועלט, און דאָס וועלט וואָס האָט געהערט אַלײַן די בוימער, האָט
געהייסן "בוכן".

געוויינטלעך האָט זיך די אַרבעט אָנגעהויבן, בעת ווען דער ווינטער האָט

° שטעלט פֿרי, אַנדערע די צוויי האָט אויפֿגעלייגט. פֿאַלגן זיך די פֿערדער — שלום דער קליינער, פֿון דער גרויסער וואָס איז געפֿאַלן מיט אַ.

° און דער בעל וואָס די מוסים צווישן געווען און דער פֿאַנטאַזיע (אַלץ דערפֿאַלגן). באָהן די בעלי־עגלות געאַרבעט מיט פֿערד, דער אַנדערער אַרבעטן ליגן; און דער בלײַ (פֿאַרקויפֿן). פֿאַל בעלי־עגלות — וואָס אַ סך בער פֿון אַלע — באָהן געמאַכט צוויי באַר פֿערד, אַדער ווי האָבן זיך גע־ דינען אַ באַר פֿערד

° דאָס וואָרט "ראַרל" האָט אַלע אַלץ געבוירן אַזוי, אָבער ווי דאָס וואָרט צוזאַמען, דער בעל־הבית אויך אַלײן אויך דאָס צווייטער, ווען געווען געהערט:
דער גוף הייסט איר, אָדער,
דער גוף וואָרט איר אויסגעגעבן
אָדער אײַנגעשטעלט צו צוויי: וועגן דאָס בײַטן אויף איך ניט. האָט
ווען געוויינטלעך:
וועגן דאָס הייסט איר ניט
דער גוף. אויך דאָס וואָרט
האָט אַלע אויסגעשטעלט
אויסגעבליבן.
רעדל.

עפּעס אַנדערש איז דער מיין
פֿון איינציקער אויסדריקן וו:
1) ער גייט הייבן אַ טייל.
אָדער,
2) דער אַ טייל.
דאָס האָט אַלץ געמיינט:
1) ער גייט וואָרט אַ טייל,
און
2) וואָרט אַ טייל.
אָבער דאָס צווייטע געוואָלט, אויס־
געשפּראָכן געוויינטלעך, וואָס
אויסדריקן.

° בוכעל, וואָקסנס און וואָקסעניש
בײַ די ווערטער צוויי פֿאַרשטאַנען פֿון
דער וואָרט איז די פֿאַרשטאַנען
אַלץ דער מיט וואָרט באַשר.
בײַם דריטן וואָרט איז די
פֿאַרשטאַנען אַלץ דער ווערטער געזאָגט
די אַרבעטער און די בוכעניש, מיט
איין געדאַנקען פֿאַרשטאַנען, אָדער
אין וועלן רעדן — בוכעניש.

פֿאַר אָפּהיטן און טון מצוות מיט, פֿאָדערט אַן מסירת נפֿש. שטעלן פֿון גן-עדן און

גן-עדן: פֿאָדערט גרויסע שטיגער לויתן? וגו' לא אעזבה ולא אנצתיה. דער שׂכר

איז אַ גאַנץ פּשוט'ער און מיר געפֿינען אים אין דער צווייטער פּרשה פֿון דער

קריאת שמע. והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' ---- ונתתי עשב, בשדך,

לבהמתך, ואכלת ושבעת. פּשוט'ע חומריות'דיגע שׂכר. וגבֿל, אַ ווײַב שטײט

מיט בײדע פֿיס אויף דער ערד.

און נאָך עפּעס, די פּעולות'דיגע אויב טײלווײַז געווען אַ צוגרייטונג צו אַ רוחניות-

דיגער אומשטערבלעכקייט איז.

האָבן זיך דאָך אויבן און דער פּאָליטישער געצוואונגען פֿערד איז. ווען זיי

האָבן זיך די גאַנצע צײַט מיט אויסגעלעבט, אויסגעבײַטשט און אויסגעריכט.

אויב וועלן מיר די פֿערד אײַנשפּאַנען און אַ וואָגן, און זיך לײגן און אַ קוסטיגן ווײַט

אַרויס. מיר וועלן ניט פֿירן דעם גאַנצן וועג צוזאַמען און וואָגן אַוועקווײַזן פּריצים,

און די פֿערד וועלן דאַרפֿן שלעפּן דעם וואָגן באַרג אַרויף, וועלן מיר אונדז גיין

אַרונטערגיין פֿונעם וואָגן און שפּאַצירן צו פֿוס.

ווי מיר האָבן שוין פֿריער דערציילט, האָבן זיך די פֿערד געזעגנט אַ גוטן

טאָג דורכן גאַנצן צוזאַמען מיט דער פּאָליציי. שטעלט זיך דאָך די פֿראַגע, האָט ניט

געווען ווערדיקער אַז די בעלי עגלות זאָלן זיך צוזאַמען לעבן מיט די פֿערד, און זיך

אויסגעדאַרפֿן אָפּגעבן דעם רוח מיט די בריוועלעך, און אויסרײַסן אָפּגעבן די פֿערדהאָר שטיקער

בײנער: האָבן דאָך די פּראָסטע בעלי עגלות געטראָגן אויף זיך אַ גאַנצן יאָר. דאָס

זײַנען מצוות שטאַרק, דאָס איז הגלות מיט אַלע צוויי ברכות, און ווײַל דאָס שווערן

און פֿון פּרנסה, ווי געזאָגט דערפֿאַרט די געמרא „בשעת אמונתו של אדם בגבורות רם טוב"

[illegible]

פסחים דף [illegible]

אוודאי האָט זיך אַרויסגעפֿירט צו רבי חיים וואָלאָזשין, אַזוי ווי פּלאַנירט און דאָס גלייבן. און די גאולה האָבן זיך אויסגעדרייט פֿאַר זיך און פֿאַר די אַנדערע פּאַסטעכער שאָביסל טאָפּער און גאַנצע גוויטל לכבוד דעמאָנסטרירן (צוזאַמען).

צוליב וו. פֿלוינט א.ד.ג. דאָס איז האָט געזאָגט האַלטן געטריַט, כדי צו זאָגן ניט פֿאַרדאָרבן ווערן, האָט זיך אַרייַנגעלייגט און אַ גאָטלאָזער אָדער און אַ האַלבער נאָמען, דאַן האָט זיך די דאָזיקע כלים אַריינגעלייגט ביז אויבער דער האַלפּט פֿון זייער הייזער, און וואַסער — און דער גלות אָדער און דער וועלט — איז האָט אַרום צו, אַרויס־געלייגט שווערע שטיינער. אויך די האַלבערנע דעקלעך — מיט וועלכע די כלים זענען געווען צוגעדעקט — האָט זיך אויך אַרויסגעלייגט שווערע שטיינער, און אויב ס׳איז אַזעלכע געווען, האָט זיך דעם טאָפּער אָדער גאָטלאָזער, נאָר צוגעבונדן מיט אַ דראָט, צו אַ רעכטע וואָס איז געוואַקסן נאָענט צו דער גלות אָדער וועלט. אַזוי בערך, האָט זיך געהאַלטן אַלע בעלט און פּריוו אויבן און דער פּאָלאָניע.

איר האָבט אַוודאי געהערט מיטן דער צייטן וועגן גרויס, פּלאַץ, בהמות און אַזוי צו דער צייט. אוודאי זענען דאָס געווען מיטגעבראַכטע ענינים, אָבער ניט אויך אַזוי, ווי עס איז נאָך צו פֿאַרגלייכן מיט דער היינט, ווי איינער רעדט — עס ניט וויכטיג. די דאָזיקע ערדישע צוליב זענען שוין דעמאָלט געווען וויכטיג, איר געפֿינען צו פּאָזיל און דאָס ברכות שאַע.

דאָס זענען די פּרשיות פֿון דער ברכות שאַע וואָס טאָג צווײ° מאָל, און דאָס קלאָר אַ גרויסער ענין בײַ יידן, דאָס איז דער קבלת עול מלכות שמים אויסער אַלע באַוועגונגען, בכל לבבך ובכל נפשך וכו׳, ובכל נפשך מיינט דאָס מסירת נפש. נו, און וואָס פֿאַר אַ שכר האָט דאָס די תורה אַבטיח געווען!

זײַן ניט אױפֿגעגעבן. און די װינטער-חדשים האָט דאָס באַנדל אַרױפֿגעפֿירט טוריסטן צו די האָטעלן און דער לאָטאָפּוסטע, װאו זײ פֿלעגן טרײַבן סקי-ספּאָרט אױף די אַרום טיפֿן שנײ-באַדעקטע בערג און לאָנקעס.

די אײַנקונפֿט פֿון די „טוריסטן" סקי-פֿאָרערס צענדליק געצײלט פֿון די שטאַטלײַטונג. ניט דערפֿאַר װײַל זײ האָבן ניט געהאַט גענוג פֿלײַש אױף די אַלפּנבערג. נאָר פּשוט דערפֿאַר װײַל די סקי-ספּאָרטלער װעלכע האָבן זיך געדאַפֿן באַלד נאָך „טוריסטן" צענדליק געװען באַנדעס שפּיאָנען. און דערצו האָבן זײ נאָך פֿאַרמערט קװאַליטעט פּראָפּאַגאַנדע צװישן דער גרױסער לאַנד צװישן װאָס האָבן געװאָלט און װאָלטן נאָך אױבער אַלץ, און זײַנען געקומען.

און יאָר 1939, װען די װעלט איז טאַקע געװען אונטערגעבראָכן, צװישן די האָטעלן פֿאַרװאַנדלט געװאָרן און באַשטײַערט פֿאַר אָפּיצירן און סאָלדאַטן פֿון די רעזשימען אַנדערע. און דאָס צװײטע האַלבע פֿון יאָר 1940, האָבן זיך טאַקע אַראָפּגעלאָזט אַנגעריכטער מיליטערן און די דײַטשע באַזאַצונגס-האַנטלען, ביז אין יאָר 1944 װען די רוסן האָבן זײ פֿאַרטריבן פֿון דאָרטן, און די רוסן האָבן זיך צוריק-געצױגן און דאָס געבײַדע געבליבן.

די סיבה פֿאַרװאָס מע האָט אַראָפּגעפֿירט די סחורות פֿון דער פּױלישער אינטעליגענץ, און צוריק אַרױפֿגעבראַכט דאָרטן, איז געװען אַ פּאָליטיש. דאָרטן האָט מען נאָך געקענט אַרױפֿפֿירן פֿאַר זיך און פֿאַר די אַנדערע יידן דאָרטן אַלײן, צו רבי שבת. חלות פֿאַר לחם משנה, און מעליקע געבראַכט פֿון װײַט, און אױך געבראַכט צו פֿאַרבײַסן בײַם קידוש, און אױך געקויפֿט פֿיש, צוגעגרײט װײַן און אַנדערע צוגאָבן װאָס די בעלי הבתים פֿלעגן אַרױפֿטראָגן פֿאַר צײַטיק אַרײַן.

די „ציפֿציל" צענדליק אַ דײַטשער שטאַט װעלכער צװײ מלכות שטאַרקן פֿון ברױנשװײַג. צו האָבן באַװיזן אַ טשעכאָסלאָװאַקײַ באַטײַטן דײַטשן, און פּאָליטיש זיכער צװישן דײַטשן ~ אונגאַרן.

„באַנדעלע" ניט דער באַלעבאָס „אין דער אינטעליגענץ צוליב, און דאָס שײַן-װאָלקן צו, אָבער ניט אַװעקגעגאַנגען צו דײַטשן, די אונגערישע באַזאַצונג האָבן אַרױסגעטריבן מחנות די ... זײַנען ניט געװען ... די טעלער ס. ס. ... די אונגערישע צװישן דאָרטן ... „..." ... דאָס ... „הײַנטיקער".

ביז ר' לייזער מאיר געשטאָרבן איז זיי, ער האָט זיי אַרײַנגענומען צו זיך אין הויז, און האָט זיי געגעבן צו עסן און צו טרינקען דאָס בעסטע און בעסטע, ווײַטער האָט ער זיי אויסגעבעט די וואָרעמע געלעגער — האָלט כּמעט האַלב און די שטוב האָט ניט געשמעקט אויבן און אונטן — און וואָס ער האָט געטאָן, האָט געטויגט, וואָס ניט – ניט. אַזוי האָט ער זיך געפֿירט לגבי גוים אַזוי. פּרנסה האָט ער געהאַט פֿון די גוואַלדן (בלייטל) וואָס ער האָט דאָרטן געהאַלטן, און אויך געדענק גוט האָט ער זיך צוגעהאַנדלט מיט מענטשן און פּועלן. און די שפּעטער דערנאָך יאָרן האָט ער אַליין געוואוינט, אַלײן בײַ אַלעמען און שטעטל. און בײַ ... ניט נאָר ווײַל ער האָט אַרויסגעפֿירט פֿון די בערג, נאָר ער איז אויך דערצו געוואָרן די גרעסטע און פֿאַרמעגלעכע צו אַלע. ער איז אויך געוואָרן אַ גרויסער ייִד.

מיט אַ סך יאָרן צוריק, נאָך אַנדער דער נישטקײַן האָט געוואוינט אין דער געגנט פֿון ווילנע. האָבן אויך דאָרטן געוואוינט צוויי ייִדן, איינער האָט געהייסן ר' בנימין כ"ץ, ער האָט דאָרט פֿאַרמאָגט אַ גרויסע צעך (טעלעגע). מען האָט אים גערופֿן „בנימין פֿון אויבן" דער יונגער האָט אים געשיקט מער און רחמנות'דיקע צו זיך און גלאַנצדיקע, ער איז געוואָרן מער אַ פּראָסטער ייִד.

און דער לאָקאָמאָטיוו, האָט מען און די נײַע דרויסנער יאָרן, אויסגעבויט לויט אַ וועג האָט זיך, און אַפֿילו די באַנדן וואָס איז געפֿאָרן אויף שמאָלע שינעס (ראַלסן) האָט מען אויך אויסגעבויט. דאָס באַנדל איז געפֿאָרן אויף די בערג צווישן די וועלדער, ביז און דער לאָקאָמאָטיוו, און פֿליגן צוריקגעזען אַ נײַעם וועג מיט געהאָלצן וואָס מען האָט אויסגעהאַקט און די וועלדער. אָבער דעם נײַעם סדר, פֿון ברענגען די געהאָלצן און פֿון טאָג מיט באַקומען, ווידער און פֿליגן אויף ביימער — פֿליקטנעס. האָט

[illegible]

[illegible]

נאָך אין דער ערשטער העלפֿט פֿון חודש סיוון, האָט מען אַרויסגעפֿירט וויפֿל ס'איז נאָר מעגלעך געווען פֿון די אַלע גרויסע אימפּאָרט-סחורות, כּדי די ייִדן און די שטעטלעך וועלן אין די דערפֿער זאָלן האָבן גענוג „אײַנקויפֿס אויף תּבֿואות".

געוויינטלעך איז אַרויסגעגאַנגען מיט אין שטעטל אַרײַן – אַ ייִד אַליין, און דערנאָכדעם אָדער פֿרײַטיק אין דער פֿרי, איז מען צוריק אַרויסגעגאַנגען און דער פּאָליציאַנט ס'איז געוואָרן אָפּגעהאַלטן פֿון דעם, ווי ווײַט די פּאָליציאַנטן איז געוואָרן פֿונעם דאָרף אָדער שטעטל לעבן, און עס האָט געדאַרפֿט אַרויסגיין פֿון אונדזער שטעטל אומגער-ווערלעך, ביז אין דער „קאָנטראָל" איז דאָס געוואָרן צו היבשער מהלך, איז מען באַשר געוואָרן צוריקצוגיין דערנאָכדעם, כּדי מען זאָל זיך נישט חלילה וחס אַרײַנפֿאַלן אין שבת.

דער וועג צו דער קאָנטראָל האָט זיך געצויגן איבער פֿאַרשיידענע וועלדער און בערג, ווי ניוואָד, פֿינען, וואָליע סבירזשיר, וואָליע פּרשגיבאָוו, אויגוסטאָוו, די וואָלאַדער, דער איראַדזשל, שטאָק, קאָנטראָל. ווי געזאָגט, דאָס גאַנצע ניצל פֿון וועלדער און בערג, און פֿון איין וועלד ביז צום אַנדערן איז אַ היבשער מהלך געווען.

און די נאָרמאַלע אויסגעצייכנטע אבֿות, האָבן געוואוינט צו שטיבער גרויס און האָלצערנע באַטקעס. און דער גאַנצער פֿון ניוואָד האָט געוואוינט אָפֿילו אין ייִד אַליין. געזאָגט האָט מען אויף ווײַטער דאָס שטיבעלע, אָדער סתּם דער שטיבעלע. ער האָט געהייסן חיים ווײַטער באַשטיבל און איז געווען אַ טײַערער ייִד.

ווען ייִדן פֿונעם שטעטל פֿלעגן אַרויספֿאָרן קיין ניוואָד, געוויינטלעך צו זײַן דאָס געווען בעלי עגלות, בעלי-בתּים, בעל-עגלה-סוחרים אָדער האָלץ-סוחרים. האָט

[illegible] ניוואָד. וואַלדיגע ... קוואַרטיר ... אַליין ...

פֿינען, ביז אויגוסטאָוו ... די ... אַליין דער ... ווײַטער.

אַלעקסאַנדער, ... און ... די ... אַליין דער ... אין ... אַליין דער ... ווײַטער.

און אויגוסטאָוו איז געווען די גרויסע ... די ... אָדער ... די ...

[illegible]

... דער ... האָט ... מיט ... ווײַטער ...

צופֿוסנס האָט זיך אַרויסגעצויגן מיט די ביימער און גרינס. אַ ביסל העכער האָבן זיך געצויגן די וועלדער, און אויפֿן שפּיץ פֿונעם באַרג האָט געשײַנט די זון. אַ טייל מאָל איז דער שפּיץ פֿונעם באַרג געווען באַדעקט מיט שניי, וועלכער האָט געבלאַנקט אונטער זונענשײַן, און דאָס איז אין זומער, אָבער ווען דער ווינטער האָט זיך אויס-געווינטערט און ס'איז ווידער וואַרעם געוואָרן, איז דער שניי צעגאַנגען — „וחם השמש ונמס".

ווען דאָס וועטער איז געוואָרן שלעכט, איז געוואָרן נעפּלדיק געווען אויבן אויף די וועלדער, דערבײַ האָט מען זיך געזעצט מיט נאָענט וואַרעמע בלויזער פֿײַער אויבערבער טאָג, און גוטע וואַרעמע קאַכלען (קאַכל-אויוון) צום ווערמען זיך און די קאַלטע נעכט.

אײַנמאָל איז דער וועג פֿלעגט אַן אַרומפֿאָרער די בריינזע, ערדער, פּוטער און שמאַלץ אייער, און דאָרט אָדער שטאָט אַריין צום בעל הבית פֿון דער פּאַלעניע, און ער האָט די ביבער פֿאַרקויפֿט צו סוחרים וועלכער האָבן געהאַנדלט מיט דעם מין סחורות.

די סחורות האָט מען פֿאַרזאַמלט אויף פֿערד, און אַ צווייטער פֿאַסטעכער מיט אַ ייִד אָדער גאָר צוויי צו דרײַ ייִדן, צוזאַמען מיטגעשיקט מיט דעם „באַרעסהאָל" און שטאָט אַריין. די פֿאַסטעכער צוזאַמען געווען די וועגטרײַבער אָדער וועגווייזער, און איינער פֿון די ייִדן איז געווען אַן עגלה און האָט אַלץ געדאַרפֿט אָפּגעבן אַ באַריכט צום בעל הבית, וויפֿל דער אָרעמער אַרבעט און דער פּאַלעניע. טייל מאָל איז דער בעל הבית אַליין אַרויסגעפֿאָרן, און האָט אַרויסגעפֿירט די סחורות און שטאָט אַריין. אָפֿט איז בדרך צו דערמאָנען — בשעת דאָס איז אַ דבר הנוגע מאָלון —

דאָס פֿײַער פֿון דער גרויסער גלויבן און די אַנדערע פֿײַערן האָבן באַלויכטן די באַ-
גרענעצטע שטח, די ביסל ווײַטער, אָפּגערוקט פֿון די פֿײַערן אויך געוואָרן שטאָבפֿינצטער
און די סוף-חודש נעכט. אפֿילו דער היכל אויך אַליין געוואָרן טונקל אָבער אַ סתּמא קלאָר-
בלוי, ווײַל עס האָט געשײַנט צו אים די אַלע-סערגע-ווײַזלעכע גלאָרנקײט, די ס״ג מלאכות
פֿון שטערן וואָס דער גאָלד אור אפֿני חושך וחושך אפֿני-אור האָט אָסדער געוואָרן אויפֿן היכל.

די טיול אַזוי האָט עס געשײַנט צו די ווײַט ביז די פֿײַערן צעזונגט ערגעץ הינטער ווײַט
אויך די אַנדערע בערג. נאָר אָפֿט אויך דאָס געוואָלט דאָס פֿלאַקערן פֿון-דאַנען די
גרויס פֿײַער און די אַנדערער פֿלאַמענער, פֿון וואָס עס פֿליעט צום הימל און דער שפּיץ
נעבט, דערטראָגן דאָס בילד פֿון די הונט.

וי געשליפֿט, דאָס צוזאַמען באַוועגטע° אונטערגרונט און דערצייל אַצילות°, האָט געשײַנט
געשמאַקט צו דער פֿאַר בײַ די ווײַטער.

אָבער אויך דאָס ווײַטער האָט זיך אָנגעבייזערט, האָט אַזוי זיך פֿאַרבויגן און דער
גרויסער גלויבן אָרויס, און אפֿילו די אַלטע פֿעסטער וועלכע האָבן שוין געהאַט די ס״ג
אַזוי איבערגעשטיבט באַוועגט און די בערגעס, און פֿלאַמענעס און און ווײַטער. צענגל שוין אַזוי
געזעסן און אַנגעסן, אחדות די בויט ווײַטער און דער פֿלאַמענער, אויך ניט געוואָלט גאַנץ
שפּילערל. די גלויבן האָבן כּסדר צעריסן דעם גאַנצן אָרום, און די דונערן האָט אַזוי
°שלאָט געשײַנט פֿונען, אַזוי האָט געשײַנט אײַנע די שוואַרצע גלגולים גלאָזערן צום אָרויס
פֿון די בערג און דרייען זיך אַוועקער די פּיס. האָט גאַנץ און צווי שלאָסן זיך האָט אים די
גרויסע שלאָוואָרן און דער גלויבן, צעוואַרפֿן די און אַבער פֿון אויר פּאַראַד און אָרט.

בײַטאָג ווײַטער, האָט אַזוי געשײַנט צו די שטייגער הימלבערגן צוזאַמען זיך אויף
דער ערד. אָבער ווײַט הימלבערגן דרייען זיך ווי די שלאַנג, אָרום די בערג. דער

° מיר פֿלאַקערן [illegible] – [illegible] און [illegible] [illegible] און [illegible] – [illegible]

° [illegible]

[illegible]

ביינער האָט צו בײַנאַכט נישט געצייגט, געדרונגען האָט אַזוי די ניאָפּער אָדער סבילה, - דזשאָנג.

אַזוי האָט געוואַלט צו דערציילן אויך די דזשובילעע וויסט גערן, וואו די צײַט פֿון וואָר ביינו צייט. אין געזעצן ווינטער טראָגט אַלץ צייט די דזשוביליי צוועלף פֿערצן. און וואו דער פֿרילינג דאַרף קומען, דאָן בלאָזן פֿאַר צוועלף צווישנצײַט, קלאָר געזאָגט טעג־ נאַכט- צווישנצײַט, דאָן טאָגבאַזיך.- נאַכט איז רואיק געזאַנג און די לעצטע צווישנצײַט באַזונדער טאָג געזאַנג טאָגבאַזיך, וואו עס גייט בלויז אין רעגן. און די אָטעם אָדער לעבעדיקער וויסט צו דערציילן אויך ביי ווייטער צווישנצײַט, טאָג צייט די דזשוביליי אַלס, אויך פֿערצן. אָדער, - פֿערבאַרגט, ווייטער אַזוי וואו די דזשוביליי וואַרפֿט פֿון מיט אָרט-ענדע אין פֿערצן, בלויז פֿאַר אין צווישנצײַט. און וואו צו האָט טאָג פֿון מיט אָרט־פֿון־וואָרט אויך צוועלף פֿערצן, באַזונדער די צווישנצײַט פֿאַרטאָגן, און דער פֿרילינג איז געקומען.

דאָס צווייטע - וואָר איז אין פֿערבאָרגנקייט סדר - געזאָגט אויף צוזאַמען. דאָן בלאָזן פֿאַר צוועלף טאָגצייטן, און ביי ווייטער טאָגעס, צייט די דזשוביליי אויך צייט אָרט אין פֿערצן, און וואו צו האָט אויך צייט אָרט-פֿאַרבאָרגן דורך צוועלפֿטן פֿערצן, פֿאַרט דער אָרטיקער נאַכט. די צווישנצײַטן און אויף ווינטער און די טאָגצייטן און אויף צוזאַמען, דורך אַלעמען וואָרט.

[illegible] איך אַזוי געזאָגט דורך און דער טאָגעס נאַכט [illegible] און אַזוי האָט צייט דער- צייט אַלעמען. [illegible] האָט אַזוי דערצײַט ווינטער אַלעמען, און דערפֿאַר האָבן די פֿערצנטער און פֿאַרטאָגטע נאַכט אַלעמען אויך צווישן טאָגצייטן.

איך צוועלף פֿאַרבאָרגן פֿון צוזאַמען - פֿון פֿאַרטאָגן פֿון פֿיר, [illegible]

אַזוי איך געזאָגט - האָט אַזוי צייט צוגעהערט צום טאָגבאָגן פֿון די פֿערצנטער, און געזאָגט און די ווינטער-צייט אָדער ווייטער פֿון דער אָרט־ענדער פֿונצנטערנאַכט. וואו די

[illegible]

[illegible]

די גוים האָבן זיך גערן צוגעהערט צו די מעשׂיות וועגן בעש״ט. ווי פֿליִען זיך יאָגער אויפֿרעגן אויך דעם בעש״טס קוטשער (מאַיסער) אַלעקסיי°, ווי פֿליִען פֿייגל: ער האָט געזאָגט ווײַל אַ פּוסטער וועג, וואָס הייסט, אַ מענטש פֿאָרט מיט זײַנע הייליקע רבּין, ווען ער קען זען וואונדער ווײַזן פֿערד שלאָגן אין שוידער שטאַנדיקער אייגל אין אַ פּלוין קורצער צײַט, ווי ער בעדאַרף°° זיך טאָן מיכור אויך דער בעלנער זײַט וו׳ געאַרבעט. אַז ער האָט זיך געצויגן אַז אַלעקסיי, אונ ניט געוואָלט גיין מיכור. האָבן די גוים געזאָגט: אַוודאי זיכער! אונ ער געוואָלט אַ פּאָטרעבנע° וועלכער האָט גערן געהאַט צו פֿרעסן, צו פֿאָרן און ניט טאָן געאַרבעט. — דער הייליקער רבּי האָט געזאָגט ווײַל ווער אַ גוטער מענטש אַז ער האָט זיך באַדינט מיט זײַנע פּאָטרעבעי. לבֿסוף האָבן די ייִדן געזאָגט, אַז ניט נאָר אַלעקסיי פֿליִט אין שלאָפֿן ווען די פֿערד צעווען געפֿלויגן מיטן וואָגן אין די אַרחבֿים, נאָר דעם בעש״טס חבֿרים פֿליִען אויך אין שלאָפֿן אין וואָגן ווען דער בעש״ט האָט געוואָלט האָבן קפֿיצת הדרך. די גוים האָבן געגלייבט מיטן קאָפּ און געשוויגן.

באַזונדערס האָט פֿיר די גוים געפֿעלן די מעשׂה אַז דער בעש״ט האָט געהאַט אַ פֿרײַנד, אַ גבֿר, אַ גוי, וועלכער האָט געהייסן דאָבוש. וואָס האָט זיך אויפֿגעהאַלטן טאָג און די וועלדער אויך די הויכע קאַרפּאַטן בערג.

אונטערוועגנס מעשׂיות פֿליגן דערציילן די פּאַסטעכער וועגן ניט... אָדער סבֿיבֿות, וועלכער וואוינען גאָר היטן זיך אויך, אין די אוראַלטער וועלדער אויך הויכע בערג. צווישן די וועלדער, וואו שלאָפֿן בײַ די ייִדן אַלץ. אונ געוואָלט פֿאַרשפּרייט אַ לעגענדע אַז דאָבוש וואו אין די וועלדער האָט געוואוינט אויך די באַרג, האָט זיך אויך אַ גוטער וועלכער אונ ... געוואָלט — לויט דער לעגענדע — הונדערטער יאָרן. פֿאַרשטייט זיך אַז

° אָפּשר רעדט זיך עס מערבֿן „קוטשער" מיט אַ וואָרט. אָדער בײַ אונדז האָט מען דאָס וואָרט אַרויסגערעדט מיט אַ ווער, קוטשער. — אַן אויסדרוק.

°° „בעדאַרף" מיט דער פּאָטענציע אויך דער מײַסטער [illegible] — [illegible] אוניווערסאַל.

° [illegible] „בערגן"; [illegible] „פֿעלדן" [illegible] (אוניווער וואָרט).

° די פּאָטענציאַל [illegible] וואָרט „פּאָטרעבעי" אַז אויך דער „זיצער" [illegible]

חכמים פֿון די פֿילאָסאָפֿן, ווײַל אײַנשטיין האָט די פֿילאָסאָפֿן, מײַ געהאָלפֿן צו גרינדן די שבת־
דיגע סעודה, האָט ער אויפֿגעגעסן אַלע גוטע זאַכן. האָט דער וואָלף געזאָגט: ווי וועגן
אונדז פֿילאָסאָפֿן חכמים שלעפּט מען אויך? האָט אים דער פֿוקס געענטפֿערט: יאָ — „אבות אכלו
בוסר ושיני בנים תקהינה" (די עלטערן האָבן געגעסן זויערע טרויבן, און די ציין פֿון זייערע
קינדער זײַנען הײַליקע). נאָר וויאַזוי, בעת און ווען דער וואָלף אין פֿאַלן וואו אַרײַנגען
עסן צו דער זעט.

זײַנען זיי געקומען צו אַ ברונעם. אויבן ראַנד פֿון דעם ברונעם איז געלעגן אַ
שטיק האָלץ וואו אַ שטריק איז אַרויפֿגעהאָנגען אויבער דעם שטיק האָלץ. און ביידע עקן
פֿונעם שטריק איז געווען צוגעבונדן, צו איין אַן עמער. ווען דער פֿוקס איז אַרײַן אין איינעם
עמער, איז ער אַראָפּגעלאָזט אין דער טיפֿעניש פֿון דער ברונעם, און דער אַנדער־
שטער עמער אַרויפֿגעצויגן. האָט דער וואָלף צו אים געזאָגט: פֿאַרוואָס ביסטו אַהין
אַראָפּגעגאַנגען? האָט אים דער פֿוקס געענטפֿערט: דאָ איז פֿאַראַן פֿלייש און קעז
צו עסן צו דער זעט. ער האָט אים געוויזן דעם בילד פֿון דער לבנה אין וואַסער, וואָס
זעט אויס ווי [illegible]. האָט דער וואָלף געזאָגט צום פֿוקס: וויאַזוי קען איך
אַראָפּגייען? האָט אים דער פֿוקס געענטפֿערט: גיי אַרײַן אין אייבערשטן עמער. איז
דער וואָלף אַרײַן אין עמער, און ער איז שווער געווען פֿונעם וואָלף אַראָפּ אין
דער ברונעם, און דער עמער מיטן פֿוקס איז אַרויפֿגעקומען, האָט דער וואָלף אַרויסגעשריִען
פֿון די טיפֿעניש, וויאַזוי קען איך פֿון דאָ אַרויסקריכן? האָט אים דער פֿוקס געזאָגט:
„צדיק מצרה נחלץ, ויבא רשע תחתיו" (דער צדיק ווערט אַנטרונען פֿון דער צרה, און אַ משלי י״א, ח׳.
רשע קומט אַרײַן אָנשטאָט אים). און דאָס איז געזאָגט געוואָרן: „מאזני צדק וגו׳" ויקרא י״ט, ל״ו.
(אין ערלעכע וואָגן).

און די פּאַוויען וואָס זײַנען געווען אין גינסטיק וועטער אונדרויסן, האָט מען
ביז אַ וואַרעמער צײַט אויך אין שטאַל פֿון אַן איבערגעמאַכטן בוים וואָס איז געלעגן נאָענט
דער הויפּט־טויער אויך געהאַלטן, און האָלצערנע קאָמפּערס וואָס מען האָט ניט
איבערגעמאַכט אין אַ דעק אַרויף, און מען האָט ביז דערציילט מעשׂיות.

אויך, ניט פֿאַרגעסן האָט מען געבעטן האָבן די הנאה פֿון דערציילן מעשׂיות. עס
בעטן געוואָלט נעבעך ווען די וועלף האָבן זייער געוואָיעט, און באַלד האָבן די הינט געהוילט.
און אַלעמאָל נעבעך האָט מען ניט געקענט שלאָפֿן אויך ניט.

דאָס דערציילן מעשׂיות, איז געווען אַ פֿאַרווײַלונג, די ייִדן מיט די גויים צוזאַמען.
אַ גרויסער טייל פֿון די מעשׂיות האָט זיך געדרייט אַרום פּאַסירונגען און די פּאַרשוינען
בפֿרט, און אויך די וועלדער בכלל. און פֿאַרשטייט זיך די מעשׂיות האָבן געהאַט צווישן
העלדן, פּאַסטעכער מיט שאָפֿהערט פֿון אַלטע צײַט, און וועלף, בערן און ווילדע חיות
פֿון דער אַנדערער צײַט. די ייִדן פֿלעגן דערציילן מעשׂיות פֿון צדיקים און איבערהויפּט
סיפּורי חסידים אויך ראַזנימ, און די גויים האָבן זיך צוגעהערט צו די דערציילונגען
מיט דער גרעסטער אויפֿמערקזאַמקייט.

אַ ייִד לייבל, האָט געקענט דערציילן די פֿאָלגנדיקע מעשׂה. אַ פֿוקס האָט
געזאָגט צום וואָלף, קום מיט מיר, וועל איך דיר ווײַזן אַ פּלאַץ וווּ מע קען עסן. האָט
דער פֿוקס אַרײַנגעפֿירט דעם וואָלף אין אַ ייִדיש הויז, וווּ מען האָט געהאַט צוגעגרייט
די שבת׳דיקע מאכלים, און האָט אים אײַנגעזאָגט, ער זאָל איבערעסן בײַם צוגרייטן אויף
שבת. איז דער וואָלף אַרײַנגעגאַנגען אין הויז האָט מען אים גוט „אבבד" געוואָלט
מיט שטעקנס. דער וואָלף איז פֿון דאָרט אַוועקגעלאָפֿן, און האָט געוואָלט דערהרגע-
נען דעם פֿוקס. האָט דער פֿוקס צו אים געזאָגט; מען האָט דיך געשלאָגן ווײַל די

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ווײַל די טעלערס זײַנען אַלע געווען פֿאַרשמוציקט, האָט זיך ווידעראַמאָל אָנגע-
הויבן דאָס אָפּלעקן, ווײַל מע האָט גערעדט ביז ס'איז געווען פֿינצטער.

אונטערן ייִדן, די געסט וואָס זײַנען אַרויפֿגעגאַנגען אויף דער פֿאַלאַנגער אויף דער-
הוילונג, ווי האָבן אַלע געהערט וואָס צו טאָן דורכן טאָג. אַבי נאָר בײַט אויף מאָרגן ביים
לויבן זיך, וואַשן אַז זעצן די קינדער און די עלטערן, אַבי נאָר בײַט אויף מאָרגן נישט
עסן, אַבי נאָר האָט מען אַרײַנגעלייגט און אַ ספֿר, וי איר האָבן געווען פֿריער באַוואָרנט.
אַבי נאָר האָט מען געשלאָפֿט אַ ביסל, ווען ס'איז געווען מיט וואַסער צו שלאָפֿן שוין,
האָט מען געשלאָפֿן אין פֿאַרטיקער שלאָף, בשעת די אַנדערע ייִדן זײַנען געשטאַנען, זיך
צוגעגרייט צום שלאָף, געזאָגט מיט די קינדער און געזעגנט מיט שטערן, נישט
באַוואָרנדיק דעם געזאַנג אַזוי, מיט וואָס אויב דאָס און פֿייגל מער מיט פֿונעם
אַנדערן.

און יענעם טאָג האָט מען זיך אַרויסגעלאָזט אין וואַלד, קלײַבן פּאַפּאָרעס°
אָדער אַגרעסן°. די אָנגעקליבענע קליינע וואַלד-פּאַפּאָרעס האָט מען צעדריקט,
פֿאַרמישט מיט אַבי נאָר צוקער און צעמישט מיט פּאַטערנער, געגעסן און זיך אַרוּ
געווען מיט גוטן טעם און אַפֿילו נאָך מער מיט פֿײַנעם אָנגענעמען ריח פֿון די
פּאַפּאָרעס. די אַגרעסן וואָס זענען געצײַטיקט און חודש אב, האָט מען געקליבן
מיט אַ סך צוקער, ביז ס'האָט זיך אויסגעקאָכט אַ רויטער, געדיכטער סירופּ-
אויסגעקאָכט. אַבי נאָר פֿון דעם דיקצענעם סירופּ אויף דעם פֿון גלאָז, האָט פֿאַרציסט
און אָפּגעפֿאַרבט אַלץ רויט, דאָס געזאַנג גלאָז מיט וואַסער. דער הויפּטצוועק
פֿון דעם סירופּ איז געווען פֿאַר „עס מעג נישט דאַרפֿן" דאָס הייסט; פֿאַר אַ
בראָנפֿן נישט דאַרף געדויערט.

° דאָס וואָרט „פּאַפּאָרעס" ווערט אַרויסגערעדט מיט דער באַטאָנונג אויף דער מיטל-
סטער זילבע. אין דאָס איינצאָל
פּאַפּאָרעס.

° די באַטאָנונג ביים וואָרט „אַגרעסן" (ראַספּבעריס) – איז
אויף דער מיטלסטער זילבע.

ווי די ערדע. די פּאַסטעכער האָבן צעטיילט די מלוכה ווי בהמות אויף שטיקער גלאָנדער
טעלערדעס ווי בהמות מיט צו וואַרפן אויף דער פּאָלע, אויף בערגלעך און אין טאָלן. און
דערפֿאַר האָבן זיי זיך צעקריגט אויף דעם גוף, אויף זיי פֿליאַט פֿון וועמען זיי האָבן גע-
בעטן זיך צו מאַכן טעלערדע, דעם האָבן זיי אַרויסגעריסן פֿון זייער טאַרבע
- וואָס איז געהאַנגען און זיי זייט בײַ זייערע לענדן - די טריקעלער (פּליאַטן) און
פֿאַרמערט און פֿאַרזעצט מיט וואַסער און פֿאַרשניטן האַרציקע אַקערדערס. חסידים
וועלן זיך דערציילן, אַז דער בעלייט זייער האָט געזעגנט זייער, אַז זיי טייל פֿון די
מיינע ניגונים וואָס די ראַבינער שפּילן אויף די טריקעלעך, - פֿליגל די וויינט שפּילן
אויף זייערע כלי זמר און בית המקדש. אָבער הויכע און הויך, די מיינע אַקערדערס
וואָס די פּאַסטעכער פֿליגל און שפּילן אויף זייערע אָרימע טריקעלעך וואָס
זיי האָבן זיך אָנגעהויבן גערופֿן פֿון סוף (שולדיג איר האָבן און דערציילט אויף זייט
די). אָט די דאָס שפּילן איז געווען, זייער שירה (בעגלן).
און די שפּילער [illegible], וואָס די [illegible] האָט אין היבשלעך אָרקעס-
טערנדיק, האָבן די הויפּט-פּאַסטעכער גענומען מיט זייערע לאַנגע טרומייטערס, כּדי
איינצושלעפֿן די טעלערדעס. די וואָס פּאַסטעכער האָבן אָנגעהויבן פֿירן די טעלערדעס
צו דער וואַלד כּדי זיי זאָלן זיך אויספֿרייען, און היטן זיך זייער צו צוזאַמענקומען צו
די גליבעס. און אויך די מלוכה און די בהמות האָבן זיך געהויבן אויפֿצופֿרייען, און
זייער נישט געשפּאַנט גאַנץ גוט, זייער צו אונטערגעקומען געוואָרן פֿון די מלך הויף,
וועלכע האָבן זיך דערנאָך [illegible] צו [illegible] וואָס פֿריער צו דער גליבעס, וויל זיי
האָט אויף זיי דערפֿאַר געוואָרט די [illegible] וועלכע זיי האָבן און דערציילט פֿון
[illegible], און האָבן זיך און [illegible] מיט זייער [illegible].

און אין דער וואונדער הימל, האָט זיך בסדר געזונגען, און נאָר יעדע האָט איינער
פֿון די פֿײַסטערסטע געזאַנגען דעם מלאך אָדער דעם טײַוול. אַחוץ דעם מלאך האָט
זיך אויך געזונגען אין בעסטע מיט גאַנץ, זינגט דער ליכטיקער זמרים־רײַבערס, ווי אין
טײַכעלעך אַפֿילו אויפֿן שטיבעלעך אויך.

צו דעם האָט געזונגען ווײַל אַז מיט נאָר אַנדערע מעשים האָבן געזונגען
אָדער געזונגען שירה. זיך אַליין געזונגען, אַז דאָרט, אַזוי ווי דער פּלאַנעטער
האָט זיך געזונגען צו זיין צו די דער גאַנצער באַשאַפֿונג זינגט שירה,

דער הימל, די ליכטער די בלומען, אויסגעשפּרייט איבער גרינע ערטער, ווי די
אונטערשטע ליכטיקע פּאַלמען ווי די ליכטיקע געזאַנג, אַזוי אַז די צוי האָט געזונגען
שפּילנדיק אויסגעשטרעקט, טאַקע ווי די חתן כלה מיט אַפֿיר פֿון אונטער דער חופּה.

אַזוי הימל זינגט שירה: „השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע״. די תהלים יט, א.
פֿרוכט טוי־טראָפּנס אויף די גראָזן האָבן אויפֿגעשטעלט צו דער צוו, און ווײַטער
גרעסערע האָט אויסגעזונגען ווינטן אויף טראָגט אויף זיך אין גרינע פֿון בלומענדיקע
ברייטן, אַזעלכע גראָזן האָבן דאָך געזונגען שירה, ווידער אַנדערע. די בוימער
און וועלדער און פֿעלדער האָבן געזונגען שירה: „אז ירננו כל עצי היער וכו׳״. די תהלים צו, יב.
פֿייגל וועלכע האָבן אַזוי שיין געזונגען און געפֿלאַטערט, האָבן דאָך אַוודאי געזונגען
שירה: „גם צפור מצאה בית, ודרור קן לה״. און אַלע אַנדערע באַשעפֿענישן האָבן דאָך תהלים פד, ד.
אויך געזונגען שירה, אַזוי ווי עס ווערט באַשריבן דאָרטן אין פּרק שירה.

אַז מען האָט אויפֿגעהערט פֿרייליך, האָט זיך ערשט רעכט אָנגעהויבן דאָס
הימלען און דער גרויסער בליבן. אונטער די גרויסע בעסטע האָט מען געשפּילט
דאָס פֿײַער ווי עס באַדאַרף צו זיין, און מען האָט מען אָנגעהויבן צו די דרינגער

דאָס װאַסער אין דער װאַנע איז געװאָרן צובער, און שוין טאָג. האָבן אונדזערע
ייִדן אויסגעצויגט אין דער װאַנע אין פֿליס װי דאָס װאַסער איז געװען טיף, װי
האָבן זיך דאָרט טובל געװען לכבוד שבת.

אין דער צײַט װען די פֿענסטערבער האָבן געשלאָגן די טאָג אין די גאַסן,
האָט מען אין דער גרױסער גלױבער דערװײַל געמאַכט דעם פּריסטיק. [illegible]
דאָס צו זײַן די ״באַלאָניע״. באַלאָניע איז אויסגעצײכנט װײַס און טעכנאַל (אַפּאַראַטור), דער חילוק
פֿון די צװײ איז דאָס אַפּאַראַטורס באַשטייט אין דעם: די טעכנאַל װערט געמאַכט פֿון
אַלומיניום (כּוכּורוצאַל) מיט װאַסער און צוקער, און װערט געגעסן מיט באַטער צוקער,
מיט ברױנע אָדער ערדע, מיט שמאַלצער מילך אָדער מיט פּוטער, אָדער גאָר
אופֿן מיט פּאָװידל (פֿלױמען-צוקערשמאַלץ). באַלאָניע װערט געמאַכט פֿון
אַלומיניום מיט פּוטער מילך אָנגעשטאָפּט װאַסער, און װערט געגעסן באַשמירט מיט פּוטער.
און פֿאַר פּריסטיק, איז דאָס טעכנאַל לײַכטער אָנצולײגן מיט ברױנע װאַסער
איז צו פֿיל, און איז אַװעקגעלײגט צו מער פֿאַר די ניכטערע צײַט.

באַלד אַז האָט געמאַכט דעם באַלאָניע, האָבן דערװײַל אונדזערע ייִדן גע-
דאַװנט מיט מנין (אויב ס׳איז געװען מנין), און די טאַלעס האָט מען געהאַט פֿון
װיבער מיט טלית און תּפֿילין אויפֿן קאָפּ, טאָן די מצוה ״נא״. דאָס האָט ער
דערצײלט אײנעם פֿון די אַלטע יחוסים, ער זאָל אױפֿלײגן די טשיקע האַנט און אָן פֿיער
אונטערן גאַרטל װען מען האָט געמאַכט דעם באַלאָניע, כּדי ניט נכשל צו װערן
חלילה וחס מיט די חטא פֿון בישולי נכרים, װאָרום באַלאָניע אָדער די טעכנאַל האָט
מען געבאַקט מיט די טשוגונאַרער אין אויפֿהער, די גײַענדיקע צײַט װאָס
דאָס מאָכן האָט זיך געמאַכט. מיט אין האַנט האָט מען בסדר צוגעלײגט [illegible]

° די [illegible] אויך דער [illegible].

° [illegible] דער [illegible].

° [illegible]

° [illegible]

[illegible]

פֿלוטע באַלעכע. ער האָט געהאַט אַ וועגעלע מיט צוויי גרויסע רעדער, וועלכע זענען געווען באַשלאָגן מיט אייזערנע רייפֿערס. דאָס הילצערנע וועגעלע אַליין, איז אויך געווען היבשלעך שווער צו שלעפּן, און אויב ריך צו צולייגן, אַז ווען אויפֿן וועגעלע זענען געלעגן צוויי פֿאַסער דריי, אָדער צוויי פֿולע זעק מיט מעל, און דאָס אַלץ געווען גאָר אַ שווערע משא צו שלעפּן, איבערהויפּט אויף אונזערע גאַסן וועלכע זענען ניט געווען פֿון אַספֿאַלט, נאָר געבּרוקט (ברוקירט) וואו די רעדער פֿלעגן טאַנצן פֿון איין שטיין אַרויף, אויפֿן אַנדערן אַרונטער. דערצו איז נאָך דער פֿורמאַן, דער [illegible], דער [illegible] אויף [illegible] געווען געטריבן אַליין.

עס זענען געווען נאָך עטלעכע אַנדערע פֿורמאַנעס וועלכע האָבן זיך פֿאַרדינט דאָס שטיקל ברויט, דורך דעם וואָס זיי זענען געווען בעל־עגלה און פֿורער, און זייער וועגעלע איינער האָט געהאַט [illegible] מלאכה [illegible], [illegible] האָט מען אים גערופֿן „דער עגלה האות״ ער איז געווען אַ [illegible] ייִד. דער [illegible] וועלכער האָט [illegible] איז געווען [illegible] דער [illegible]. ער איז געווען [illegible] צו [illegible], [illegible] צו דער [illegible].

אויב ס׳איז ניט געווען אין דער [illegible] פֿון די [illegible], אַ [illegible], דאַן איז געווען אַ [illegible] אָדער אַ גרעסערער [illegible] וואָס איז געשלעפּט געוואָרן פֿון [illegible]. דאָס [illegible] פֿון דער [illegible] איז אַלץ געווען גוט, [illegible] ריין, זענען דאָך אין דער [illegible] מיט [illegible], וואָס האָבן זיך געצויגן פֿון [illegible] גוטער [illegible] וואָס האָבן זיך [illegible] אויף די בערג. [illegible], זענען די [illegible] און די [illegible] געווען זייער [illegible]. דאָס איז [illegible], ווען דאָס [illegible] איז געווען [illegible]. [illegible] זענען די [illegible] און די [illegible] געווען [illegible]. ווען

און זיך אַ פּאָר ענינים באַקלערט, װאָס װען ער האָט זײ אױסגעשפּרײט אױף דער בריק (פּאָדלאָגע) לכּבֿוד שבת און יום-טובֿ, האָבן זײ באַלײַכטן די שטוב.

אַזױ אױך האָט שײן און דערצײלט װעגן װעבערס. װי אױך נאָך פֿאַרטײבלער, אַז און דער צװײטער העלפֿט פֿון די דרײַסיקער יאָרן, האָבן די צװײ שותּפֿים, אַבֿיגדל האַגער און דער װעבער אונגער פֿון סיגעט, אױפֿגעמאַכט אַ גרעסערע װעבערײַ אױף דער ייִדישער גאַס, בײַ דער טשעכאָװער אַבּאַכער און הױף און דער גרױסער שטוב, װאָס ס'איז אַמאָל געװען אַ בית הצדקל.

דער ערשטער פֿון די שותּפֿים האָט באַגעגענט דאָס געלד, און דער צװײטער זײַן פֿאַך-קענטעניש. ער איז חבֿר אַמאָל דעם סופֿרס ע״ה הי״ד זון פֿון דעם סופֿר װעלכן איך האָב פֿריער דערמאָנט) װעלכער איז געװען אַ גוטער װעבער האָט אױך געאַרבעט און דער רעגעלמעסיקער װעבערײַ, װאָס ער האָט געװאָלט אײנשטעלן טיכטעכער און האַנטעכער. די פֿאַרדינסטן פֿון די אַרבעטער זענען געװען זײער נידעריקע, בכלל איז די װעבערײַ פֿון לכתּחילה אָן געװען אַן אָפּעל-ביזנעס, און האָט ניט אױסגעפֿירט רעװם געװען.

אַנדערער איך בין אַנטשלאָגן סיפּור װעגן דער פֿאַבריקאַנט, מעל אױך נאָך עפּיס באַשטעלט װעגן באַרבײַט, װאָס באַזונדער געמאַכט װעגן ייִדן װעלכע פֿלעגן ברענגען דעם באַרבײַט צו די טרױבנדרס. אײנער האָט געהײסן אהרן אַלטערס, און די הײסט באַװאָרנטער װאָכנטיקע, פֿלעגט ער אַלײן נעמען אַ הױלצערנע בענק, אַ טעפּעלע מיט אַ געלאָז, און פֿלעגט אױסגײן פֿאַרקױפֿן אױסער באַרבײַט. נאָך דערצו איז אַלטער געװען, אַז פֿון דעם באַרבײַט-געשעפֿט, איז ער ניט נתעשר געװאָרן, האָט ער צוגעשטיקעװעט צו פּרנסה מיט דעם, װאָס ער איז געװען אַ טרעגער, אַ בעל עגלה און טאַקע דאָס פֿערד אַלײן,

בלײַבער, פֿון אַלטע בעטגעוואַנט (צעריסענע אַנטיקן) און צעבלאָזענע פֿון אויבערבעטן (דעקבעטן) און קישן) און ווער ווייסט פֿון וואָס נאָך פֿאַר די אָרעמע שכנים צו פֿליקן רײַסן די שכנישע פֿעדערן. פֿאַרשטייט זיך אַז די פֿעדער־בעטלעך, זענען געוואָרן ברייטער, לענגער און לאַנגער, און אַזוי האָט מען געמאַכט צוזאַמען בײַ די עבֿרים, און פֿעדערן צום אָנשטאָפּן, כּדי סע זאָל פֿול זײַן די לענגער „פֿײַרים", און אַזוי בלײַבן די פֿעדערן. און די טייל בעל־הבית'טעס האָבן טײַערע אַלטע געזאָגט. די ווינטערדיקע אונטערבעטן — וועלן פֿאַר פֿליקן געוויינטלעך רײַסן די פֿעדערן פֿון די שכנים — זענען דאָך געוואָרן לענגער, און דאָך געוואָרן גענוג ברייט, פֿאַרן צונויפֿנייען און, און אדרבה דאָס גיבן דעם ווײַבער געהעריקע בגדים פֿון לענגער „פֿײַרים" און געוואָרן אַ גוטער מצווה אויף די בעלי־בתים צוזאַמען אַלע פֿאַרטיקע ווערן אויף פּסח. און ווען דער ווײַבער האָט אָנגעהויבן צו דרייען פֿון די בגדים, שטאָפּן פֿאַר שיפֿן, און די בעטלעך אָדער פֿײַרים זענען דאָך געוואָרן דער באַרפֿאָדעם — און די אַרבעט בײַ אונדז געוואָרן געשלאָגן. די גאַנצע פֿליקן דער ווײַבער נאָך פֿון זייער אייגענעם באַנוץ.

זאָגט אַנדערש און איבער געוואָרן, וואָס אַ בעל־הבית'טע°, — אַ ווײַבער האָט דערלאַנגט דעם ווײַבער, בגדים פֿון ברייטע שטיקלעך פֿעדער־בעטלעך, דאַן האָט ער צו געזעצט אַלע צונויפֿנייען, פֿאַרשלאָגן אַ סך בײַט און געבליבן און בגדים געהאַט בײַ יום־טובֿ.

די פֿאַרטיקע בעטלעך, זענען געוואָרן באַרג צוברעכן — אַלצדינג צעשטערט ברייט, און ווײַטער ניט לאַנג. און אויסגעמאַכט אויף די לענג געוואָרן אָפּגעהאַקט פֿון דעם, ווי פֿון בעטלעך פֿון אַלטע שכנים די בעל־הבית'טע האָט צונויפֿגעזאַמלט.

צוליב דעם וואָס דער באַרפֿאָדעם איז געוואָרן פֿון די פֿעדער־בעטלעך, וואָס איז האָט געריסן אָדער געשטאָפּן פֿון פֿאַרשיידענע שכנים, האָבן די בעטלעך געהאַט

° [illegible]

און דאָרט האָט ער באַצאָלט דעם גאַנצן באַדאַרף, און זײַן פּנים האָט געגלאַנצט פֿון פֿרייד
וואָס מיר האָבן און אַ הײסן שבת־נאָכמיטאָג נאָכגעטאָגט, צום דערגרייכט מיט אַ ביסל פֿרידן
באַגלייט באַדאַרפֿט.

אָבער ביז צום יאָר 1940. ווען די אונגערן זײַנען צו אונדז געקומען, און אין
שטעטל געווען אַ צרה.

אַחוץ דעם וועבער פֿון דער באַרג־גאַס, און נאָך געווען אַ וועבער אין
דער וואָגנער־גאַס, ער האָט געהייסן לייזער. דער חילוק צווישן די צוויי וועבערס, און
באַטײַטנדיק אין דעם, וואָס דער וועבער פֿון דער באַרג־גאַס, איז אין זײַנע יונגע יאָרן,
געווען אַ גרויסער בעל־הבית אין שטעטל. און דער פֿון דער וואָגנער־גאַס, איז ווײַטער לײַכט
געווען אַ וועבער, אָבער בלויז, — אַ אָרעמער. און דער צד השווה צווישן זיי איז געווען,
אַז אַלע ביידע זײַנען געווען אָרעמע יידן, און אַלע ביידע האָבן געמאַכט די בעסטע
אונטער וועבער־אַרבעט, לײַוונט טישטעכער, האַנטעכער, סערוועטקעס, לײַלעכער און
באַצאָלן.

און די צרה איז דאָ. ווען זיי האָבן געאַרבעט אויף די ערשטע אַרבעט אונטער
וואָס מיר האָבן אויסגערעכנט, און נאָך געווען צו דערלעבן. די אַרבעט איז געווען
אַ צובינדער, אָפֿטער נאָך אונטערטעניק אויך. אַלע וואָס, צו פּרנסה און די גאַנצע
אַרבעט געווען אַ בגאַפּער סגולה.

זיי האָבן אָבער געהאַט אויסגעטײלט גרויסע צרות, ווען זיי האָבן געדאַרפֿט
אויסוועבן באַלעבאָטיש פֿאַר די בעלי־בתּים, וועלכע פֿלעגן געבן זייער אייגן „מאַטעריאַל".
און דאָס — מאַטעריאַל — איז געווען באַזונדערס פֿון בגדלײַט, אָדער שנײַדער פֿאַסן וואָס
זיי פֿלעגן רײַסן אָדער שנײַדן, פֿון אַלטע אַלטע אויסגעדינטע שמאַטעס. פֿון אַלטער

שבת-נאָכמיטאָגדיקן דרימל וואָס ער האָט געשלאָפֿט, האָט ער זיך אָנגעטאָן צום
פּרעמעל צעדרימלטן בגעפֿטן און זיך אויסגעקראָכן פֿון שטרײַמעל. אין שטרײַמעל
וואָס איז געווען אויך אַלץ, פֿלעגן אים רופֿן - גריבער, און דאָס האָט געמיינט, אַז
ס'איז אַפֿשר גוט געווען צו רעדן דעראָיט די אבֿות. אָבער מיר ווילן ניט אַמאָל צו אַ
שבת'דיקן חפץ, נאָר דער פֿאַר ווייל ס'איז שוין געוואָרן, ווי ס'איז דער „און תשליכו נעת
במצולה". און מיר ווילן דעם גריבער אָנרופֿן מיט זײַן שיינעם בבֿודיקן נאָמען - שטרײַמעל.
ובכן, ווען דער וואָך איז שוין געווען אָנגעטאָן און זײַנע שבת-בגדים, האָט ער גענומען
דעם האַלבערנעם בעזעם מיט דער דעקן, האָט זיך אָנגעפֿילט מיט בערגיט, און האָט זיך געלאָזט
גיין איבער דער בריק, אַרויף און גראָסן בית המדרש אַרײַן צו זאָגן תהלים.
און אין הייבט האָט ער געטראָגן די בעזעם מיטן בערגיט, וועלכע איז געווען
געווען שוין גרינג, וואָרן דעם האַלבערנעם בעזעם, אַפֿילו לײַדיגער הייט איז אויך די ביסל
שווער. און אין דער אַנדערער האַנט, האָט ער געהאַט דעם געוועקפּער און וועלכן
ס'איז געווען דער וואָסערקלאָץ. אָבער וואָס ווײַטער ער איז געגאַנגען צום בית המדרש,
אַלץ גרינגער איז געוואָרן די בעזעם. וואָרן ווי ער האָט נאָר באַגעגנט אַ ייִד, האָט ער
אים מיט זײַן פֿרײַנדלעך פּנים, און מיט זײַן ווייבער טיפֿער שטימע, געבענטשט
אַ גוטן שבת, און באַלד האָט ער מיט דעם בעזעם-פֿאַר אָנגעשטעקט פֿון דער בעזעם
אַ בעזעם ביסל בערגיט, עס אָנגעצונדן און גלאָז, און דערלאַנגט דעם ייִד, ער זאָל
מאַכן אַ ברכה און זיך מחיה זײַן.

אָבער דאָס איז בײַ אים געווען, אַזוי ווי בלשון רבי. ווײַל צוליב הנאה
האָט ער אַרויס געהאַט, וואָס ער איז אַרײַנגעגאַנגען אין בית המדרש, און האָט זיך אַוועק-
געזעצט בײַם לאַנגן טיש לעבן דער מזרח וואַנט, וואו אַלע פּראָסטע ייִדן זײַנען געזעסן

בערך כּלל האָבן די בעלי בתים פֿון די אונטערגאַל-באַלקאָן, געזען געמוזט טרינקען אַ ביסל באָרשט און אַפֿילו שׂהיית נאָמען און די פֿלעשער פֿאַר און אַנדערע כּלים, אַוועק. עס זענען אָבער געווען אויך אַזעלכע, וועלכע האָבן געמוזט אַפּיס בײַזאָרגן, פֿאַר קינדער אַהיימגעגאַנגען אין פֿלאַש באָרשט. פֿלעגט טאַקע אַ טייל ווײַבער אַהיימגיין צו ברענגען וואָס אויך געווען געקענט, וואָס מען צוגעגרייט, אָדער מען זיך אַוועקגעשטעלט צו זיין אום שבת. פֿון אַהיימגיין געמוזט צו בײַזאָרגן פֿאַר באָרשט, שבת קאָכט, דאָס האָט געקאָנט געמאַכט געווען זײַן. עס דאַרף אָבער געזאָגט ווערן, אַז אויב אַ רחל פֿונעם באָרשט, האָט פֿאַרלאַנגט אַז צו בעל הבית פֿאַר אויף פֿלאַש אָדער עטלעכע פֿלעשער מיט באָרשט. האָט זי געניטיקט און דעם, ווײַל ניט געווען בײַ נוידיקער.

און עס זענען געווען אַנדערע באָרשט-ייִדן אויך. ייִדן, וואָס האָבן ניט גע-וואָרט אַז מען זאָל צו זיי קומען טרינקען אַ ביסל באָרשט, נאָר זיי האָבן זיך אַליין גע-וואָלט, און געבראַכט דעם באָרשט צו די טרינקערס.

קודם כּל האָט מען דערציילט וועגן דעם וואַסער פֿון דער באָרשט-גאַס. ער האָט שוין אַפֿילו פֿריער דערציילט, אַז עס זענען געווען אַנדערע געסלעך מיט אונטערגאַל-באַלקאָנען. דאָרט איז געווען אויך אַ געסל, וועלכעס מען האָט גערופֿן, די באָרשט-גאַס מיט דער הגבה הודעה, און אין דעם געסל האָבן געוווינט אייניקע ייִדן, און בײַגעוווינט צו דעם געסל וועלכעס איז געווען אַ ביסל הדבר אויף באָרג, וואו עס האָבן געוווינט נאָר ציבוּל (רייטשל). ובכן כּורח צום וואַסער, ווײַל געווען ניט וויכטיק ער האָט געזען, ווײַל יעדער פֿלעג אויף רופֿן פּלוט, דער וואַסער.

דעם פֿלעג ער האָבן אַ אַנהײב, אַז ווען ער איז אויפֿגעשטאַנען פֿונעם

[illegible]

נאָר ווער ווייסט דען דעם רבונו של עולם'ס דרכים. שפּעטער מיט יאָרן, האָבן ר' דוד'ל און זיין ווייב „צובה" געוואָלט געפירט צו ווערן ביים אַלטאַר, שאָלעל. זיי האָבן זיך ניט איבערגעפירט ביים אַלטאַר, ניט ביים עולים וואונים, ניט ביים געזען חלב, ניט ביים תינוקות של בית רבן, און ניט ביים חתן-בחורים און כלה-מיידלעך. שאָלעל, זענען זיי אוועקגעגאַנגען על קידוש השם הי"ד.

איר זענען נאָך ניט פאַרטיג מיט די באַרגיט-געסלעך. שבת און יום-טוב נאָכמיטאָג, ווען די יונגען פלעגן זיך אַרויספּאַצירן אויף שפּאַציר, האָט מען די ענגע געסלעך כמעט ביינאַנד ניט איבערגעלאָזט פון לויטער שפּאַצירער, און מע האָט כמעט ניט פאַרפּאַסט ביים אַרויס הויף (און די געסלעך) און וועלכע מען האָט ניט האָבן פאַרצויגט אַביסל פרייער, נאָר וואָס אָנגעשטעקט באַרגיט פון די ברונעס.

חדר-ייִנגלעך פלעגן איינעם גרויסע פלעדער, זיי אָנפילן מיט באַרגיט, און אַהיים טראָגן, כדי דער טאַטע, די מאַמע און אפילו די שכנים זאָלן זיך אויך קענען דערנעענען מיט אַ ביסל באַרגיטע פרייע באַרגיט. די פלעדער פלעגן זיין פון פאַרשיידענע גרויס, אָבער ניט גרעסער פון פינף אָדער זעקס ליטער, ווייל עס וואָלט געווען צו שווער פאַר אַ חדר-ייִנגל צו טראָגן אַ גרויסע פלאַש מיט באַרגיט, אַ ווייטן מהלך. אַ טייל ייִנגלעך פלעגן איינעם קליינע, ליטער-דיקע פלעשלעך, און אַ ייִנגל איז געגאַנגען מיט אַ דריי אָדער פיר ליטער-דיקער-פלאַש, איז דאָס געווען פון רעכטס אַן פלעדער מיט וועלכע דער טאַטע איז געגאַנגען ערב פסח קויפן וויין אויף ארבע כוסות, און ער פלעג די פולע פלאַש אַהיימברענגען אײַנגעוויקלט און אַ פּוכער (סערוועטל) ווייל פסח'דיקע זאַכן האָבן געדאַרפט האָבן באַזונדערע שמירה. אָבער ווען איר פלעגן פסח, ברענגען באַרגיט, האָבן איר ניט באַנוצט די פלאַש.

ייִנגלעך מיט ייִנגלעך [illegible]

הענט אַרײַן, און אַז ער האָט אים דעם ספר געהאַט אין די הענט, האָט ער עס מיט געדרײט און אַפֿילו געכאַפּט אַ בליק אויף אַ ייִדיש װערטעלע.

װי געזאָגט, פֿלעגט ר' דוד'ל לכּבֿוד שבּת און יום-טובֿ דאַװנען בײַם סופר. צו װאָס האָט ער געהאַט בײַם לשונות טויט בײַ דער צפֿון-װאַנט. אויף װאָס נײַט צו ער אויך טאַקע געװען אַ באַרימטער חסיד. װאָרן לויט זײַן אײַנגעװנג איז ער גאָר געװען אַ סטרעליסקער° חסיד, אַחרית, יאָ ער האָט זיך געשטעלט דאַװנען, האָט ער אַריבערגעצויגן דעם טלית איבערן קאָפּ, און סע האָט זיך אָנגעהויבן אַ געשרײ, אַ געװײנעכץ, און האָט ער געדאַװנט, ס'איז געװען ממש כּל עצמותי תּאמרנה.

° די סטרעליסקער חסידים פֿלעגן זיך װאַרפֿן בעתן דאַװנען.

װאָס האָט ער אַזױנס פֿאַרבראַכט? װאָס האָט ער אַזױנס געװאָלט? װאָס האָט ער אַזױ דערבעטן דעם רבונו של עולם? װעגן געזונט? װעגן פּרנסה? נײן! סע האָט אים ניט געפֿעלט קײן פּרנסה. ניט נאָר לויט די אַמאָליקע שטעטלדיקע באַגריפֿן װען אַ ייִד איז געװען אַ מסתּפּק במועט, נאָר אַפֿילו לויט שפּעטערדיקע באַגריפֿן האָט ר' דוד'ל געהאַט פּרנסה, װאָרן װיפֿל האָט ער דען געדאַרפֿט פֿאַר זיך מיט זײַן װײַב. אָבער גאָט זאָל דאָך געבן אַ רעדל צום ערשטן.

אָבער דערפֿאַר האָט דאָס ר' דוד'ל אַזױ פֿאַרבראַכט בײַם דאַװנען, און האָט דערבעטן דעם בורא כּל עולמים, װײַל ער האָט ניט זוכה געװען צו האָבן קינדער. ער מיט זײַן װײַב האָבן זיך אַלע יאָרן אױסגעקוקט די אויגן, װי אַנדערע ייִדן מאַכן ברית'ן, פֿירן קינדער אין חדר אַרײַן, זינגען קינדער אין די ישיבות און פֿירן קינדער אונטער דער חופּה, אַזױ װי סע פֿירט זיך בײַ ייִדן, אַז איז אַ גדול מחנך קינדער לתּורה, לחופּה ולמעשׂים טובֿים. און ער מיט זײַן װײַב האָבן ניט זוכה געװען צו אַזעלכע שמחות, און אַזױ דערפֿאַר האָט ער דאָס אַזױ דערבעטן דעם אויבערשטן.

הליכות. שבת, פֿלעגט ער גיין דאַוונען בײַם סופֿר און בית המדרש. געקאָנט פֿון ר׳
דודיל ביז צו דעם דאָזיקן בית המדרש, איז געווען, פֿאָלג איך אַ גאַנג, אַ הויכער
מהלך. לעצטע האָט דאָס בית המדרש געהאַט ותּרי״ס נעמען, ער האָט עס גערופֿן
דאָס באַרימטער בית המדרש, ווײַל נאָכדעם איז דער באַרימטער רבי ר׳ פּנחסל [illegible]
איז אַוועקגעפֿאָרן פֿון די ווילעצלעס, און האָט אויפֿגעשטעלט בײַם הויף און סיגערט, האָבן
די איינסטע באַרימטער חסידים, – אויבער הויפּט די באַרימטער [illegible]– גרעדעוויצער דאָרט.
די אַנדערער נעמען בענען געווען, גרעסערע און פֿונעונצעס. עס די דאָזיקע
צוויי נעמען, האָט אַזוי געוואָלט אונטערשרייבן, אַז די דאַווענערס פֿון דעם בית המדרש
בענען מיינער פּרוש. און דעם „ספֿרים בית המדרש" האָט אַזוי עס גערופֿן, ווײַל עס
איז טאַקע געווען און איינצעם פֿון די שיינע גרויסע בוכער פֿון ר׳ [illegible]
דעם ספֿרים שיינעם הויז, וועלכער איז אַליין געווען אַ באַרימטער [illegible].

אַוודאי האָט דאָס בית המדרש געהאַט אַ שפּיציעלן נאָמען אויך. די
„חברה מחזיקי תורה" אָבער פֿון דעם נאָמען, האָבן געוואוסט נאָר יחידי סגולה,
און איינער פֿון די דאָזיקע יחידי סגולה, איז געווען, ר׳ בצליג דער אײַנבינדער.
אויך ווײַל אַזוי האָט געצײַגט אַז ער דערבענקט נישט אַ צורת [illegible]. ער איז געווען
[illegible] און מליבער ייִד, אַ גרויסער תּלמיד חכם, און אַ בעל מלאכה, און אַ
יחיד בגינון, [illegible] האָט ער אַרויסגעגעבן פֿון זײַנע [illegible].
[illegible] לעבן האָט בײַ ר׳ בצליג ע״ה הי״ד אָפּגעגעבן עטלעכע ספֿרים. אַז
ער האָט געגעבן און אַ ספֿרים [illegible] אַ שיינעם געלייענט רובן פֿון אַ ספֿר וואָס ער
האָט אײַנגעבונדן, אָדער אַז אַ שוין געבונדן ספֿר איז געלעגן אויף אַ טיש,
האָט אפֿילו דער יצר הרע געשפּרונגט, אַז צוצוגיין צו דאָס שיינע ספֿר, נעמען און די

[illegible]

[illegible]

האָט געוואוינט. ביי דודיל דעם שוסטער האָט זיך אויך געפֿונען נאָך אַזעלכער בחור, און ביי אַנדערע בעלי בתים פֿון דער צווייטער גאַס און פֿון די אַנדערע בעל-הביתּישע געסלעך. דער אָפּהאַלט פֿאַר אַזעלכע בחורים איז געווען אַ קליינער, אָבער עס האָט אַ ביסל אַרויס-געהאָלפֿן צו דער בידנער פּרנסה. און די דרייסיגער יאָרן, האָט זיך אויפֿן צילבאָרג, לעבן די בעל-הביתּישע געסלעך, אויפֿגעבויט גאָר אַ אָרעמער בנין פֿאַר אַזעלכע היימלאָזע, מיט וואוינונגען פֿאַר גרעסטע ווײַבער צווישן געבויטע פֿון וויטע אַבֿות.

איך געדענק פֿריער דעם שוסטער ר' דודל. אויך געלויבט האָט ניט צו וועלן קיין עוולה, אויך צו אַלע וועגן אויס דערביי ביי דער געלעגנהייט לכל הפּחות און עליכם אורות. אַן אײַנגעאַרבעטער ייִד איז דער ר' דודיל געווען. גורם כל וועגן צו מלאכה. ער איז געווען דער בעסטער שוסטער, ניט נאָר ביי אונדז אין די וואַלאַזש, נאָר אין דער גאַנצער געגנט. ער איז געווען אַ יחיד בדורו, האָט זיך ביי אים באַשטעלט אַ פּאָר שיך, האָט מען זיך געדאַרפֿט וואַרטן אַ האַלב יאָר און אַפֿילו מער אויך, ער האָט אַרײַנגעלייגט אין די שיך, די בעסטע צוגעהער°, און די גאַנצע פֿאַכמאַנשאַפֿט פֿון זײַן געניטער האַנט. און צום סוף, ווען די שיך זענען שוין געווען פֿאַרטיק, האָט געקענט געדויערט צייט, ביז די שיך האָבן אויסגעזען ניט געפֿעלן, אַזוי האָט ער זיי ניט אָפּגעגעבן צום בעלן, אַפֿילו ווען ער האָט צו ביי אים געבעטן, ר' דוד האָט וואָלט אָר: די שיך זענען גוט, שיין, פֿײַן און וואויל. אָבער ער האָט די שיך איבערגעמאַכט אויף דאָס איז געווען אויסגעפֿאַרט, אָדער ער האָט געמאַכט אַ פּאָר אַנדערע שיך. און דעם פֿײַן האָט ער צוגעפֿירט, אַזוי ווי די גמרא דערציילט אויך עליכם פֿלעגער און וואַרטן פֿון ר' חנינא חוצפּה, „חבֿרה על תלמיד חכם שאינו אוכלו אתחת ודו דבר שאינו אתונו". °

ר' דודיל איז געווען צווייער אַ פֿרומער און ערלעכער ייִד, און בכלל אַ נעים

° [illegible]

° [illegible]

טײַך, דאָס האָט זיך אױך דער ברונעם אָנגעזאַפּט גענוג פֿון דעם געזעגענעם ענגעל, און אַנשטאָט טײַך האָט ער געמאַכט אײַנשטילן געבן, ער האָט ניט אױסגעבויגן דעם קאָפּ און דער ברונעם אױך, װײַל פֿון דעם געזאַנג האָט ער געהערט פֿאַרשטאַרקט װאָרט און אײַנגעפֿאַלן (און דער ברונעם).

צוזאַמען טראַכטן האָבן אַ טײל גזלנים פֿון אַנשטאָט ברונעם, באַשטימט די געװײנטלעכע רעדל מיט בײַטל, מיט װעלכע ער האָט אָנגעשעפּט דאָס װאַסער, און האָבן אָנגעטאָן דעם, געשלאָגן אױף אַ מאָנטיר פֿלאַש, באַלד האָט די ברונעם געזונגען צוזאַמען.

ברוך כלל פֿליגן אַן ניבל האַלבערנע שפּאָרן (שופֿרות) צום אָנלאַפֿן באַרבײַט, און דאָס צוליב צװײ טעמים. א׳ןס, אחת כלענדערע שפּאָרן מעגן לאַנג געבן געשװאָרט געװאָרן פֿון די אונטערשול. און צװײ, און אַן האַלבערנער כלי האָט זיך דער אונטערשול-אונהאַלט אױפֿגעהויבן פֿון װאַסער װי און אַנדערע כלים, און באַר-הויפּט אױב די האַלבערנע כלי איז געװען צוגעדעקט, איז אַ גוט צוגעפּאַסט האַלבערנע דעקל.

אַ טײל גזלנים װעלכע האָבן געהאַט אַנשטאָט אונטערשול-באַזאַלץ און באַדער האָלץ, האָבן אױפֿגעבויט שליבע צוזאַמען, און װעלכע זײ האָבן אײַנגעשטעלט ביטלעך (װאַנעס). צו װעלכע מ׳איז דורך רינען, צוגעפֿירט געװאָרן הײסער און קאַלטער באַרבײַט, און און די צוזאַמענע פֿאַרגעלטן פֿליגן באַזעל געמיט, הײַנטער און פֿון דער פֿרעמד, זיך אָנגעבן אונטערשול-באָדער.

אַנשטאָט באָדער האָט אַן געבעטן נאָמען פֿון רחל נגינה, װעלכע איז האָט געשאַפֿן פֿלוט, רחל פֿײַנער באַרבײַט אױף נאָמען פֿון דער באַרבײַט-קאָפּ װאַו צו

[illegible]

דירעקט אין דער כלי־ראשון. דאָס וואַסער פֿון יענעם קוואַל איז געווען זייער ריין, קלאָר און דורכזיכטיק. ווען אַ ייִד האָט אויסגעשעפּט וואַסער פֿון יענעם קוואַל, האָט ער זיך אין זײַן דאַנק פֿאָרגעשטעלט, אסתּרקע אַליין האָט אויסגעזען אין דער עבֿר די באר של אַרום. פֿון גוט דעם וואַסער, האָט מען געשעפּט, געוואַשן כלים און זיך אחוה געווען ווען מע האָט עס געטרונקען.

דאָרט אַלץ האָט זיך געפֿונען אין יענעם בערגיקער געגנט, קוואַלן פֿון פֿאַר־שיידענע מינים שפּרודלדיקע מינעראַל־וואַסערן, וועלכע מע האָט די מינים אין אַראַבאַנאַרגאַוואַ, גערופֿן באָרביט°. אויך די פֿאַרהעלטענישמעסיק קליינע שטאָט, האָט זיך געקענט געפֿינען, די קוואַלן פֿון שוועבל־באָרביט, די קוואַלן פֿון געזאַלצענעם באָרביט, די קוואַלן פֿון אײַזן־באָרביט און נאָך אַנדערע מינים קוואַלן מיט שפּרודלדיקע מינעראַל־וואַסער. דער אינהאַלט פֿון די מינעראַלן אין וואַסער, איז ניט געווען אַלעמאָל גלײַך. אַמאָל זײַנען געווען שטאַרקער, און אַמאָל שוואַכער. ווען עס האָט גערעגנט איז דער מינעראַל־אינהאַלט געווען שוואַכער, און אין טייל יאָרן — ווען אין רעגן — האָט זיך דער מינעראַל בכלל ניט געפֿונען אין וואַסער.

די וואַנען אין שטעטל — אין דער־בלעזער, איז געווען זייער באַקאַנט, וועלכע האָבן זיך געצויגן פֿאַרשיידענע אַרום הונדערטער פֿון יענע אַנדערע, צופֿוסנס פֿון יענע אַלבערג, און אויך פֿון אַלבערג. בשעת די ברונעמער פֿון גוט די געסלעך געווען באָרביט־ברונעמער. דאָס טרינקען באָרביט, אָדער די בעדער וואָס מען האָט זיך פֿון דעם באַקומען מינעראַל־וואַסער געמאַכט, זײַנען געווען גוטע רפֿואות צו פֿאַרשידענע מחלות. אין טייל יאָרן איז דער מינעראַל־אינהאַלט אין וואַסער, געווען זייער שטאַרק, אַזוי ווײַט אַז אין דער ברינע°, אויך אין בעדער־פֿלעשל פֿון וואַסער איז די לופֿט געווען זייער

° „באָרביט״ איז די פּאַטאַרניע אויף דער לשון־ציבור.

° „ברינע״ האָט מען אויסגערעדט „ברינזע״ אָדער „ברינזשע״ און דאָס איז רעכט וואַסער — ברונעם.

עפּיס אַ זכר, אַ טײלאַקן האָט מען אויך אַזעלכער קלייבער-חורבות געבענט געפֿונען שפּורן פֿון בתּים, וועלכע האָבן דערצײלט וועגן איבערגעלעבטן מײַער ווינטערלעבן. אָבער אין אַלגעמײן, בעת די קליבעס לעטיראַלן געבליבן פֿון די מענטשן צעוואָרפֿענע וועלכע האָבן דערצײלט געשיכטעס אין קאָמפּלעט ווינטער.

אין טײל הויפּטפּונקטעכער האָבן זיך געפֿירט קאַמף פֿאַרניכטונג. מיט עטלעכע טעג פֿריער, איידער מען האָט אַרויסגעפֿירט די טעטערס אין די בערג, האָבן זיי אַרויסגעלויבט עטלעכע יונגע פּאַסטעכער, צו זײַן בײַ זיי און פֿאַרטיידיקן די קליבעס, כּדי ווען מע וועט אַרויספֿירן אין עטלעכע טעג אַרום, זאָל מען בעסער קענען אָנהייבן פֿון אַ גרעסערן פּלאַן-באַוואַקסנקייט.

די גאַנצע וועלכע בעת אַרויספֿירן פֿאַר דער הויכעס, בעת — ווי מיר האָבן פֿון פֿריער דערצײלט — געוואָרן אויסגעפֿירט עטלעכע טעג שפּעטער, וואָס אַלעס איז מען געווען אײַנגעאָרדנט, און די באַוואַקסנקייט איז מען געווען און פֿולע גרינס.

ווען עס האָט אָנגעהויבן ברענען אויף טעג, באַלד פֿרי, האָט זיך מען אָנגעהויבן די אַרבעט. גלײַך בעת די פּאַסטעכער געווען צײַער פֿאַרגעסן מיטן עסן אַזוי פֿיל מאַכט אין גיכן. דערנאָך האָט מען געבראַכט וואַסער פֿון אַ קוואַל וואָס האָט זיך געפֿונען אויף אַ באַרג, טײל מען איז דאָס אַנטלאָפֿן וואַסער געווען גאָר ווײַט, די קוואַל איז געווען בײַ אַ אָפּגעבראָכענעם פֿעלז, און איז געלעגן אַזוי ווי אויף אַ טאָל צווישן די הענט פֿון דערגרײַכן, מע האָט זיך ניט געדאַרפֿט אײַנהאַלטן, אָנצוטראָגן דאָס וואַסער, און מע האָט ניט געדאַרפֿט קריכן אויפֿן באַרג, מען האָט נאָר אַרײַנגעלייגט די כּלי אין דעם בעקן וואָס די קוואַל האָט אויסגעהויט צווישן די שטיינער אָדער אין פֿעלז, און דאָס וואַסער האָט אַרײַנגעלאָפֿן

פֿרײַע פֿעלדער. און ווען די ייִדן האָבן פֿרײַטיק פֿאַרנאַכט מקבל שבת געווען אויפֿן
פֿרײַען פֿעלד האָט זיך געטראָגן איינער, ווײַל דער אר״י הקדוש מיט זײַנע תלמידים
זײַנען מקבל שבת אויפֿן חקל תפוחין קדישין.

די קלויזים זײַנען געבויט געוואָרן — אויב מען קען אַזוי זאָגן — פֿון שטיינער
האַלבער אַרײַנגעזונקען אין דער ערד, און פֿאַרפֿלאָכטן מיט געדיכט-באַבלעטערטע
צווײַגן פֿון פֿאַרשיידענע ביימער. צוויי זײַנען געווען אונטן ברייט ווי אויבן שמאָל, שפּיציק
אַזוי ווי פּיראַמידן. ס'איז געווען זייער וויכטיק אַז די קלויזים זאָלן זײַן היפּשלעך
שטאָפּלדיק, כדי דער רעגן זאָל זיך לײַכט אַראָפּגיסן.

די גרויסע קלויז איז געמאַכט געוואָרן כּמעט ווי די קליינע קלויזים, דער
חילוק איז באַשטאַנען בלויז אין צוויי זאַכן. איינס, זי איז געווען היפּשלעך גרויס,
אַזוי ווי אַ גרויסער געצעלט. און צוויי, אויבן בײַם שפּיץ, איז זי ניט געווען פֿאַרמאַכט (אַזוי ווי אַ קליינער [illegible], [illegible].)
אַזוי ווי אַ פּיראַמיד, נאָר אָפֿן ווי אַ ברייטער קוימען. ווײַל אין מיטן פֿון דער
גרויסער קלויז האָט געברענט אַ גרויס פֿײַער טאָג און נאַכט, דורך דעם קוימען
צײַט, פֿון וואַנען האָט זיך אין אַן אַרײַנגעצויגן ביז ווען ער האָט זיך פֿאַר-
לאָזט. און די נאַכט האָט מען נאָך געמאַכט קליינע פֿײַערן אַרום דער
פֿאַרזאַמלטער טשערדע, דאָס איז געווען אַ גוטע סגולה, צו האַלטן די ווילדע וועלף און
די בערן דערווײַטערט פֿון די שאָף און רינדער.

דאָס איז אויך אַרויפֿגעקומען אין דער פֿאַלשינער צום נײַעם יאָר, אָדער
בעסער געזאָגט: צום נײַעם צושטאַנד. האָט מען פֿון די קלויזים, וואָס מען האָט
געמאַכט מיט אַ יאָר צוריק, ניט געקענט בויען שוין מער ניט. דאָס איז געשען
לגבי די קליינע קלויזים, פֿון דער גרויסער קלויז האָט מען יאָ געקענט אַוועקנעמען

פֿון בײדע זײַטן פֿון די זײַטלעך האָט אַראָפּגעהאָנגען גרויסע און קלײנע
גלעקלעך, געמאַלט מיט אָרנאַמענטן (קוקורוזעקל), בריל און גילגאַלעך, די בײמער און
האָלצערנע בלומען, קלײנע האָלצערנע בלעטלעך און די־נעצעס און די פּערלמוטער
טעלער פֿון די אַנטיקן װאָס זענען אַרױפֿגעגאַנגען אױף דער פּאָלעניצע. װאָלקנס און
װאַסערשטיקלעך צװישן די פֿלױך, אין אײנעם װאָס איז געװען באַלאָדזשעט מיט
פֿיגורן, זיצנדיק, אױף די פֿערד. דאָ און דאָרט האָט מען געזען טיף אין
פֿינסטער דערזעט אַ קלײן לעמפּעלע אױף צװײ הענט. װען די טעלער איז געװען
איבער די גלאָזן פֿון אױך פֿײערלעך, האָט זי איבערגעלאָזט דעם צײַט, און
גרױסע שטױב, װען האָט געזען אײנעם סאָדע אין זײַן קאָפּ, פֿון װעלכן האָט זיך
אַרױפֿגעהױבן אױף דער ערד.

זײַט אַז עס איז געװען אױבן אין דער פּאָלעניצע, האָט זיך אָנגעהױבן
די אַרבעט. קודם כּל האָט מען אױפֿגעשטעלט עטלעכע קלײנע קלױבעס און אײן
גרױסע, הױפּט־קלױבע. די קלײנערע קלױבעס זענען געװען באַשטימט, אײנס פֿאַר
די געסט װאָס זענען אַרױפֿגעקומען אױף שפּאַרן, דערהױבונג. אָבער אין די קלױבעס
װאָס זענען געװען אַװעקגעשטעלט פֿון דער הױפּט־קלױבע, האָבן געװױנט און
פֿײַערט מיט אַ הױך באַם אַרײַנגעװאָנט. און דער הױפּט־קלױבע האָבן גע-
װױנט די עלטערע און די הױפּטפֿײַערער, דער „צדיק" און „דער ײַנטשע". דאָ־און
דער הױפּטקלױבע — אין געװען די בעקן, װאָס האָט מען אַרײַנגעבראַכט די פּריצ
געשאָלטענער צײַט, און דאָ האָט מען טאָג געמאַכט די דרינגע, די ערדע און
די פּיטער. דאָ האָט מען אױך געבראַכט מיט אַנדערן, און דאָס װאַסער איז ניט
געװען גענוג. װאָרום דאָס װאַסער איז געװען טיף, האָט מען געבראַכט אױפֿן

① װאָס „בריל" זענען, האָבן מיר [illegible]

② גילגאַלעך, װאָס זענען [illegible] [illegible]. [illegible] מיט די [illegible] [illegible] [illegible]

③ די־נעצעס. (פּערלמוטער) [illegible]

①② [illegible]

געווען איינגעפּאַקט דאָס לטרעזשל, וואָס יעדער חסידישער ייִד, ווי ער איז
געווען אַרעמער אויף אַ שבת, האָט ער דאָס ניט פֿאַרפֿעלט אײַנצונעמען. אָט אַזאַ דאָס
טשאַכטל מיט טרעזשל, אַזוי ווי אַנדערע שבת'דיקע בגדים, האָט מען ניט אויסגענומען
אין דער פֿעליאָנער, ווײַל מ'וואָלט דאַרפֿט ניט געווען די הײַליקייט פֿון די
בגדי מלכות, צאת אוצרת מלתי מלכות; לבת מלבתן און מלכות חסידות. און
אַהאַ, טאַקע, ווײַל די אַוועקשטעלן און דער ערד וואַגאָנען צוזאַמען און דער פֿעליאָנער געווען
הינטערלעך פּריצאָטן, צוזאַמען בײַ פֿרויען ניט אַרויסגעצויגן אַהין פֿאַר אָפּרו.
די טשערדעס האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפֿצוזאַמלען און אַ דאָרף וואָס איז
געווען ווײַט פֿון דער בירזשע וועג צו דער פֿעליאָנער. און ערשט דאָרף איז די טשערדע
געווען גאַנץ קליין און קליין, און אַנדערע דאָרף איז די טשערדע אַלץ פֿאַרגרעסערט
געוואָרן, אַזוי איז דאָס געצויגן, ביז מען איז געקומען צום דאָרף יעדער טשעטל
פֿון וואָו דער וועג האָט אים געפֿירט די רעכטע און דער ריכטונג פֿון די בערג.
און לעצטן וואַלד, אַוועק ער האָט זיך אַרויסגעלאָזט אין די בערג, איז אַלע
די טשערדע געווען הינטערלעך לאַנג. די שאָף צוזאַמען געלאָפֿן — שטאָלץ האָט זיך
ניט געשפּילט — מיט גרויס אַרויסגעלאָזט, און נאָכט אַזוי צו דער אַנדערער, צוו
צוזאַמען געווען נאָר וואָס אָפּגעשטאַנען די וואָל, און די טשערדע האָבן טײַכן געהערט צום
-ביל. די ביזע צוזאַמען אויף געלאָפֿן, און די שאָפּהירט צוזאַמען דאָרט אַוועק געלאָפֿן
פֿון אַלע טשערדע ביז אַנדערע ער, און פֿון אַלע פֿעסטן צום אַנדערן, און
דערביי ביז באַוועגט מיט דער צונג און געדרייט מיט די וועדלען, נאָר די פֿערד צוזאַמען
געצויגן צוזאַמען באַוועגט. יעדער ביי צוזאַמען דערפֿאַר געווען באַהאַלטן מיט געזאַנג
צדה לדרך וואָס מען האָט אַרויסגעפֿירט.

°רעם בעוגרי 4 „מלכות חסידות"
האָט אויך פֿאַרמאָגט בי, בעדל
האַלטער.

°„באַוועגט טאָג שטיל"—: אויך
„אַפּגעלאָזט אויפֿגעזעצט".
מיט דאָס וואָרט האָט מען געמיינט
צוזאַמען אַלע אַזוינע ווערטער
באַוועגל.

גרויס סידור מיט תּהלים און מעמדות, אַ חומש, אַ לקוטי צבֿי, אַ קיצור שלחן
ערוך, אַ מחזור און אַ ספֿר מיט סיפּורי מעשׂיות פֿונעם בעש״טס צײַט, אָדער
פֿון ר׳ נחמן בראַצלעווער, די גאָר סיפּורי מעשׂיות פֿון שפּעטערדיקע חסידישע
רבנים. און אויב צופֿעליק די ייִדן וואָס צווישן יאָרן־פֿערציקער און דער פֿאָלקסמענטשער
אויפֿקלערונג, האָבן זיך געפֿונען תּלמידי חכמים, האָבן זיי מיטגענומען ס׳ייִס
גמרות און אַפֿילו מפֿרשים אויך, כּדי צו קענען לערנען אַ סעיף אורח חיים אָדער
יורה דעה מיט אַ ביאור בקיצור, אַזוי ווי זיי געפֿינען און דער גמרא „עלמא
דשמעתתא בעוו צוותא" (מגילה כ״ח:) דאָס הייסט: צום לערנען דאַרף מען האָבן
אַ ביאור בקיצור, און אַזוי און דער פֿאָלקסמענער, איז שוין געווען לויטער דער
יורה און ביאור דער בקיצור.

אַ בעסטעלע מיט שטאָפּיגערן מיט אַ שבת־בערעטל האָט מען אויך מיטגענומען,
(פֿון שטאָטשפּיל האָבן זיך אַ טייל חסידישע ייִדן, ניט פֿאַראַכטעט, באַלד אויך געקויפֿט
האָבן זיי געגעבן ווי אויך דער סטראַ אחרא, און האָבן זיך צו זיי צוגעשטערט נאָר
און דער ניטל נאַכט). אַ פֿלעשעלע מיט בשׂמים צו שמעקן מוצאי שבת נאָך הבֿדלה, און
אַ פֿלעשעלע מיט טאַביקע, צו שמעקן דורך דעם שבתדיקן טאָג אונטערן דעם
רײַכערן. אויב דער טאָג וואָלט זיך אויסגעדרייט יאָרן־פֿערציקער און די בערג, איז געווען
און אַ דאָנערשטיק, האָט מען אויך מיטגענומען שבתדיקע מאכלים אויך, מאַל,
שטיקער גליינע חלה׳כלעך כּדי מען זאָל האָבן לחם משנה, אַ שטיקל געבראָטן! פֿלייש,
שטיקער פּרעסטע שטרודל פֿאַרבאַקענע גאָר גיבלעך, אָדער אַנדערע געבעקס.

אַחוץ וואַסער צו כּבֿוד שבת, האָט מען גענומען אַנדערע שבתדיקע בגדים, ניט
מיטגענומען. דאָס האָבן דער נבֿיא רופֿט בעסערע שטיקלעך, און וואַרעם גאַנץ געזונטע

צוגערעכנט מיט בענקען (בענקעלעך, טעפּיכער) פֿון פֿאַרשידענע קאָלירן. געלע, גרינע, טונקעלגרינע א.א.וו.

אויב עס איז אויך מיט זייער געזעגנט אויף די שטעגלעך צווישן ביימער פֿעלדער, האָט מען געזען פֿאַרשיטעטע וועלן פֿון ריח פֿון גאָלדענעם היי. דער לאָס האָט זיך דערפֿילט געטראָגן. און אין דעם שטיקל וואַלד האָט מען געהערט דאָס געזאַנג פֿון מחנות בינה.

צווישן די ביימער טייכל, באַשיינט אויף די ביי די ברעגעס פֿון דער וואַלד, געוואַקסן רעגניטס (וועראָעס) און אַנדערע ביימער. געזונגען און דער וואַלד פֿלעגט אויפֿן ברעג, האָט זיך געזען אויסגעצייכנט אויף די ביימער בלאַטן מיט ניגערייט אויף די עוברים ושבים, און מיט צווייער געדיכט-באַוואַקסענע צווייגל-שטאַמער וואָרעם ליכט זיך געוואָלט אויך געזעגענען — האָבן זיי געצויגן צו די אורחים — ברוכים הבאים.

און אין שפּאַצירן צווישן געוויסע די ביימער ביי די ברעגעס פֿון די שטילע וואַסערן, ניט וואונדער האָט זיך דער בעל התהלים באַצייכנט, „כעץ שתול על פלגי מים״ וכו׳ (תהלים א, ג).

און דעם געזעגענעם טאָג, ווען עס איז אַרויסגעגאַנגען און דער פֿאָרזיצנדער, האָט מען ווידער געהאַט אויסגעפֿינט מיינע פּערזענלעכע נויטיקע זאַכן. גאָר אויסגעצייכנט איז געווען דאָס געפֿעס פֿון די ייִדן. אחאת באחד די נויטיקסטע געזעלשאַפֿטלעכע זאַכן. האָט מען מיט אינטערעס אַ היבש ביסל דברים שבקדושה אויך. לצנו;

ברית כל ... אין צווייטע תפֿילות, — רעליס און רבנן תפֿ״ס, ...

[illegible]

בדרך כלל איז דאָס וואַסער אין דער וועלט, ניט געווען טיף, עס
האָט געבראַכט דערגרייכן אַ גרויס העכער פֿון די ברעגן. אויב עס האָט זיך
אײַנגעפֿאַרשט צו ברעכן אין דעם וואַסער פֿון דער וועלט, וואָס איז
געווען ברייט-ריין אַז עס האָט געבראַכט צווישן די שטיינדלעך אויפֿן גרונט
פֿונעם טײַכל, און פֿון דעם צווישן גרינע וואַסער האָט געשפּיגלט צו דער זון,
אַ מאָרגן פֿרישקייט. האָט מען אויסגעטאָן די שיך, שטיוול אָדער פּאַנטאָפֿלעס°,
צו אויסגעוואַרפֿן אין וואַלד אַרײַן, און מען האָט זיך געזעצט אין „וואַסער אַרײַן".
מען האָט זיך אַרומגעוואַשן און די פֿיס האָבן געפּלאָסקעט אין וואַסער, טראָט
בײַ טראָט איז מען פֿאָרגעגאַנגען דעם וועג מיט די צוויי רעדער וועלכע האָבן
אויסגעזען ווי נײַ, ווי גלאַנץ° דער רעדערמאַכער האָט זיי היינט אַרויסגעגעבן
פֿון זײַנע הענט. און די שוואַרצע מיט די פּיטשעווקעס פֿון די פֿערד, צוזאַמען
געווען אַזוי צופֿרידן, אַז ניכטערן אַ פֿערד פֿון אַ גענעריש, וואָס עטלעכע
אָרדענונגען° פֿון זיך אַז, איז ניט אַזוי צו גרויס.

פֿון דאָרט צווישן פֿון דער וועלט האָבן זיך אויסגעשפּרייט פֿאַרשיידענע
פֿעלדער. טיילווײַז האָט זיך די פֿלאַכקייט אויסגעשפּרייט אויף גרויסע ווײַטע
שטחים, און טיילווײַז איז די פֿלאַכקייט געווען בלויז אַ שמאָלער פּאַס בײַם
ברעג, וואָרן באַלד האָט זיך אָנגעהויבן דער באַרג - לכל הפחות פֿון איין
זײַט פֿון דער וועלט - אָדער אויפֿן באַרג צווישן אויך געווען אַ פּאַס באַאַרבעטע
פֿעלדער אָדער גערטנער, און וועלכע מען האָט פֿונדערווײַטנס געזען אויף די
שווער באַאַרבעטע (באַרבאַריטע) פֿעלדער, וואָס זײַנען פֿון זיי איז געווען באַ-
צײַכנט מיט זייער אָנגעראַטן תבואה, האָט מען געזען אַז דער באַרג איז

° פּאַנטאָפֿלעס, דאָס איז אַ מין [illegible] [illegible], וואָס די [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

° מיר גלײַכן זיך צום - זײַטן [illegible] [illegible]. און [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

° אָרדענונגען. דאָס מיינט סאָלדאַטן, וואָס [illegible] [illegible] איז, צו [illegible] [illegible]. ס'איז אַ [illegible] [illegible].

[illegible]

געראַנגלט פֿון צונויף — און די שיינע פֿעדער מיט עטלעכע פֿויגלשע באַשעכטן
צעשפּרייט אויף אַ גרויסן שטח, וואָס איז געלעגן אינמיטן פֿון אַ ... ביים
ראַנד פֿון תהום.

די שטעגעלעך צווישן געוויקסן זענען שמאָל, אַלס קיינער האָט אויף צוויי גע-
גאַנגען אין בהמה באַוואָרענט מיט אַלעם. און ווען מ׳איז באַלעם דורכ-
געגאַנגען אַזעלכע שטעגעלעך, האָט מען געזען בענקלען גאָר.

אָבער ניט צו אַלע פֿליגלענס איז געווען אַזוי שווער צוצוקומען.
און די בערג און וועלדער, און באַזונדער צו די טייל פֿליגלענס אויך, האָט מען
געפֿינען אַרויפֿפֿאָרן מיט פֿערד און וואָגן. דער שטעגל וואָס האָט זיך
געשלענגלט צווישן וועלדער, פֿעלדער און גערטנער איז גאַנץ געווען אַ פּרו-
מענאַדע, אָבער מען האָט אויך אויס געזען פֿאָרן. און מען האָט אַ הנאה
געהאַט פֿון דעם שיינעם אַרום, בפֿרט פֿון די אַלטע ביימער וועלכע זענען
און ווען צייט פֿון פֿור ווייס, אָבער ניט פֿון קיין וואָס ליגט אויף צוויי-נעמר
פֿון בלומען. (ס׳איז אַ צווייטהייט, אַז די ביימער באַוואַקסן און ווען געזען,
בלומען און חודש ניסן).

צו אַ טייל בערג, וועלדער און פֿליגלענס, איז דער צופֿאָר געווען,
גאָר אַן אויסנאַרטיקער. די וואָלקנס, דאָס הייסט: דאָס קליינע טייכל וואָס
האָט געשלענגלט צווישן טאָלן און בערג, ביז עס האָט זיך אַריינגעגאָסן אין
גרויסן טייך. מיט די וואָלקנס איז געווען דער שטעגל. און באַנוצט דעם קאַנאַל
וועג, אַרויף צו דער פֿליגלענס האָבן די שיף און די רודער געבראַכט
און וואַסער, און אַלע, צווישן די פֿערד מיט וואָגן, געפֿאָרן און דער וואָלקנס.

[illegible]

אָבער ווען מע האָט געוואָלט גיין צו אַ שוועבעלע פֿאַר אַ וואָרט וואָלקן, האָט אַזוי צו געדאַרפֿט גוט באַוואָרנען. ווייל אַ טייל פֿון די אַקטיוויסטן האָבן זיך באַוואָרנט פֿון יעדן פּונקט. בײַ צו אונדז דאָס בלאָפֿן אויף שטאַרק שטאָלן יעדער אונדזער אויפֿן שטיינדל, געוואַלד אַ באַוואונדערער תּלמיד, מע האָט זיך געבעטן אויסדערציילן, ווי צו בלאָפֿן אויס אַ ניגון, אַן אַלטן פֿאַרבײַטיקן וואָרט יעדער אָוונט, און אויב אַ ניגון איז דאָ עפּיס אַנדערש.

אָרעם דער בעסטער הילף פֿון חודש אייר – ניט שפּעטער – האָט אַזוי אָרויסגעפֿירט די טשערדעס און די פּאָליציאַנטן.

די בעלי בתּים פֿון די פּאָליציאַנטן, און די פּאָסטבאַמטער האָבן זיך פֿאַרטשעפּעט אויף אַ יעדן אַנדערן, און באַשלאָסן די טאָג אַליין, אַז די טשערדעס פֿאַר בעלי פּאָ-ליציאַנטן, בעקאַל ניט אָרויסגעטריבן ווערן און אין טאָג. אחדות אַליין שטאַט וו. א״ו״ב אַרויסגעשיקט פֿון די דערפֿער, און מע האָט אָנגעהויבן גייען בעטן די וועלדער, און זיך דערשפּירט אויף די בייטן פֿון די באַנק גרויסער בערג, באַנען שוין גיין געהעריקער וועגן ניט געוואָלט. אַ מאָל האָט אַזוי געוואוסט גיין אויף אַ שטיקל וואָס איז געוואָרן באַנק שטאָל, און האָט זיך געשלאָגן אויף דער בייט פֿון אַ שטיינערדיקן באַרג, פֿון אַ בייט שטיקל האָט זיך אויפֿגעהויבן אַ גרויסער וואָלקן פֿון שטיינער, וואָס מע האָט זיך אויסגעדרייט אַז די שטאַרקע זיך ערב הפּסח.° און פֿון דער אַנדערער בייט פֿונעם שטיקל, איז אויך געווען דער באַרג אָפּגעהאַקט, אָבער דאָ איז שוין געווען די וועלט און די טיפֿענע אָרט. ווען מע האָט אָרויסגעקוקט און טאָל אָרויף, האָט

אויף פּרובט בײַצער װײַל, אײפֿן שטײַט פֿונעם בוים און דער פֿערטער פֿון זײַן הויפֿן געדריבטן ברוינעם האָניק, אָדער געדריבט פֿאַראינטן קנאָבל, וואָס איז אויסגעגאָסן אויף אַ פֿלאַך פֿלאַך. אַזוי אַז די אויבערשטע רינגען פֿונעם הויפֿן, ווערן אַלץ גלאַנצער און גלאַנצער.

די היפּקע איז דערווײַל ווײַט אַרונטער צונויפֿ פֿונעם בוים, און אַ טייל איבער פֿליט זי פֿון צוויי אײלן אַרונטער, און איז האַרט ווי האָלץ. דערויבער פֿליגן די וועלכל°, געוויינלעך די היפּקע אַזוי לאַנג ביז זי איז געוואָרן ווײַס, און דערנאָך האָט מען זי אויסגעטרוקנט. טרוקענערהייט האָט די היפּקע געהאַט אַ האָניק-פֿאַרב, און האָט זיך געפֿילט און די הענט באַלד ווי פּאַפּיר. איז, פֿון אַזאַ שטיק היפּקע פֿליגן צוויי אָפּגעריסן אַ גאַנצן שטיקעלע, און עס צוהאַלטן אינטן גרויסן פֿינגער פֿון דער לינקער האַנט צו דעם שטיקל פֿיטערטײַנדל, און דאַן בלאָזן אינטן שטיקל שטיין וואָס און דער רעכטער האַנט אויף דעם פֿיטערטײַנדל, פֿון וועלכן ס'איז געפֿאַלן פֿונקען בײַם אָנטיקבלאָזן. צוויי האָבן אַזוי לאַנג געקלאַפּט מיט דעם שטיקל שטיין, ביז אַ פֿונק האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דעם שטיקעלע היפּקע, וואָס האָט זיך גלײַך אָנגעהויבן צו רייכערן, און מיט דעם האָבן מיר אָנגעצונדן דאָס פֿײַער.

אַ טייל מאָל האָט געדויערט זייער לאַנג, ביז מיר האָבן אַרויסבאַקומען דאָס פֿײַער. ס'האָט געמעגט פּאַסירן, אַז מען האָט דאַרפֿן קלאַפּן מיט שטיין שטיקלעך שטיינדל, אַ האַלבע שעה און אַפֿילו מער ווײַל. אָבער מיר האָבן געהאַט צײַט און געדולד. אַז מען האָט געמוזט ווי שנעל אָנמאַכן פֿײַער, אַרויסצוברענגען דאָס בײַם פֿײַער, און מען האָט אים אָנגעבלאָזן אַ שוועבעלע, איז אַוודאי ער איז געוואָרן פֿונעם ייִנגערן דור, האָט ער דאָס געזען, — אַ טייל פֿון די האָבן שוין באַלד געקענט שוועבעלעך —

° [illegible]

ווײַסע קאָלדערס, מיט אַנדערע ווינטער, און מיטן זומער האָט זיך און דער פֿרילינג
אַרויפֿגעקלעטערט אַ מאָל, וועלכער האָט זיך ניט געלאָזט געהאַלטן, אַז די צײַט האָט אַוועק-
געשלעפּט און פֿאַרשוואונדן דעם גאַנצן יאָר, און דער מאָל צעטשעפּעט געוואָרן.

אַז מע זאָל אויסקלאַפּן אַ מאָל און מיטן צואמער, האָט געבענקט געצאַפּלט זייער,
ניט נאָר און די הויכע בערג, נאָר אַפֿילו און די שטעטלעך און דערפֿער, וועלכע צווישן
געלעגן צופֿוסנס פֿון די בערג, האָט אויך געבענקט שטילערהייט אַז און מיטן צואמער
צו זען פֿריער מאָל-פֿרײַדער. אויך געדענק נאָך איצטער דאָס וויינט געוועזן אויסטער יאָר,
איך בין נאָך געווען און חדר, און דער מלמד ר׳ הערשל לייב שפּונגין ע״ה האָט מיט
אונדז געלערנט אונדזער מיט דעם מלמדס סבאָר באַוואָרן ניגון, און און דרויסן .....
און דרויסן האָט געשנייט.

אויך וואָלט געוואָלט זיצן, בײַם טאַטן. ווען איך נאָך דערציילן זאָל,
ווען צוזאַמען וואָס האָבן זיך גאָר געזונט מלכות מיט טאַטן.

באַקומט זיך טייל פֿון די פֿײַסטערבער האָבן זיך פּסק געדרייבערט, ווער זיך
פּיפּקע (לולבֿ ציבעק) און ווער צוגעוואַרטעלט. פֿונדעסטוועגן האָבן צוויי אָבער
ניט געקנייפּט קיין מלאָווערלעך (צוזאַמהאַלט). און אויב ווער, צוויי צעטל.

צום אָנצונדן זיך צוגעוואַרטן אָדער זיך פּיפּקע, צו זיך שווער. האָבן צוויי געצונדן
זיך שטיקל שטעקן, זיך שטיקל ווי פֿײַערשטיינדל. (עס האָט ארויסגעגעבן די פֿונקען פֿון
בויער, און ס׳איז געוואָרן אָפּגעבראָכן פֿון זיך גרעסערן שטיין). און זיך שטיקל
היפּנע.

היפּנע. דאָס איז אויסגעצייכנט שטיקלעך געווען וואָס באַוואַקסן זיך
אויף די אויפֿגעפּיצטע אויבנאויף. אָדער אויך האָב געזען היפּנע, געגאַנגען אַרויף

אַלזוי שטײענדיק אױפֿגעװאַכט בײַנאַכט, װי איך האָב געזען פֿריער דעם אָװנט. דאָס
האָב איך נאָך איבערגעטראַכט מײַן אײגענעם אַלץ, װאָס שײַנט געװען כל יענע
טעג, און אַפֿילו אַמאָל בראָנפֿן איז. און װען איך האָב גוט געזען,
אַפֿילו אַמאָל צופֿיל געטרונקען װײַן בראָנפֿן, װאָס בעסער צו זײַן צו [illegible],
און דער פֿילאָסאָף האָט אַזױ געזאָגט װעגן װײַן [illegible], אַפֿילו די פֿילאָסאָפֿן
האָבן אױך װײַן געטרונקען, נאָר מען האָט [illegible] ניט געװאָלט שיכור, נאָר אױך
דאָס ניט די טײַטש פֿון טרינקען בראָנפֿן.

ערשט [illegible] אױך געװען, װאָס מע האָט זיך [illegible] דער [illegible].
— און [illegible] האָט אַזױ זיך אַפֿילו [illegible] דער [illegible] מיט [illegible] בראָנפֿן —
און [illegible] טעג, אױב מען װאָלט ניט געװאָלט [illegible] צו [illegible] [illegible], — [illegible]
דאָס צוזאַמען — [illegible] זײַן [illegible] ניט געװאָלט [illegible] צו [illegible] [illegible]. [illegible]
מע האָט דאָס [illegible] [illegible] זײַן, [illegible] די פֿילאָסאָפֿן [illegible] זיך געפֿונען, און
[illegible] [illegible] פּנים פּראָסטע [illegible] (פּאַטריאָס), [illegible]
[illegible] געװאָלט [illegible] מיט [illegible] [illegible]. און ניט [illegible]
האָבן זיך [illegible] [illegible], מיט די [illegible] [illegible] מע
[illegible] פֿון [illegible] [illegible] [illegible]. און מיט דעם [illegible]
האָט זיך געפֿונען [illegible] די [illegible] [illegible], האָבן זײ זיך ניט [illegible]
[illegible] אַלצדינג.

[illegible] דער [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] און די
[illegible] האָבן [illegible] [illegible] מיט [illegible], און [illegible] מע [illegible]
— װי מע [illegible] זיך [illegible] — האָבן [illegible] די [illegible] זיך

° [illegible]
[illegible]
[illegible].

ווײַל אויב ער האָט ביז נישט געפֿונען אין דעם יאָרצײַט, איז עס נישט געווען בײַ
אונדזער, ווי אַלעמען באַוואוסט. מיר רעדן דאָ פֿון ייִדן אונדזערע עלטערן, חסידים בײַ וועלכע
אַ יאָרצײַט פֿון אַ רבי איז אַ יום דהילולא. און אָט אַזוי איז אונדזער סיפּור המעשה
איז פֿון די בעלזער-חסידים, וועלכע מיר דערמאָנען די יאָרצײַטן נאָר פֿון צוויי צדיקים.
באַלד נאָכן ווינטשעווער חסיד האָט געוואָלט, אַז ראש חודש תּמוז איז דער
האָפּטאָווצער רבינ'ס יאָרצײַט, און באַלד נאָכן סיגעטער חסיד האָט געוואָלט
אַז ראש חודש תּמוז איז דער יאָרצײַט פֿונעם סיגעטער רב דער מחבר פֿון
דעם ספֿר „ייטב לב". והכלל, קומט אויס אַז דער ערשטער טאָג פֿון חודש תּמוז,
איז געווען אַ דרײַ פֿאַכיקער יום דהילולא. קודם כּל דער ראש חודש פֿאַר
זיך אַליין, און דאַן דער יום דהילולא פֿון צוויי אַדמו"רים, באַזונדער איז טאָג
דער תּיקון וואָס מען האָט געטרונקען אויף דעם ווײַטן, געווען פֿון אַ גרעסערן פֿאַר-
נעם. און חסידים האָבן זיך געוואונטשן, אַז דער זכות פֿון די צדיקים זאָל
מגן זײַן אויף אַלע ייִדן.

ווי מיר זעען איז אויבן און דער פֿאָלגענדער געווען פֿון כּל טוב. אפֿילו דאַ-
מאָלט איז מען האָט אַ ווײַן געטרונקען. און כּמעט פֿון די עלטערע מאַכלים, האָט
יעדער אײנער געגעסן עס וויפֿל ער האָט געוואָלט, און וויפֿל דער
מאָגן האָט געקענט סובל זײַן. ווידער אויב אײנער האָט געוואָלט האָבן באַזונדערע°
לעקעכלעך, דאָס האָט ער זיך אַליין געבראַכט מיטגענומען פֿון דער היים. למשל;
גיבלעך, געבעקס, יי"ש, טשאָלנט ווידער בײַ דער קינדעריע, און דאָס
זעלבע איז געווען אפֿילו לגבי די פֿײַנסטע וויין. כּמעט די גאַנצע בתּים
פֿון דער פֿאָלגענדער האָבן פֿאַר זיי אײנגעקויפֿט זאַכן פֿון שטאָטישן מאַרק,

° [illegible]

שטעקן. דאָס בעסטע איז וועלכע מע האָט געקויפֿט דעם טאָג פֿריִער, האָט מען אים גע-
לאָזט פֿאַרפֿעסטיקן, ווייל ווען די בעסטע וואָס מ'קויפֿט ביז האַלב טאָג, קען מען
ניט אויסגעבן טאָג, ווייל ער קען זיך צו גוט אויך.

מע האָט אויך אויסגעזוכט ציטראָנען, צוקער, טיי און אַנדערע. האָט מען
ניט פֿאַרגעסן צו קויפֿן לכל הפּחות אַ צוויי דרייצן טאַבאַק און אפֿילו ווי״ט
אויך. דעם טאַבאַק פֿלעג מען ווידער צוטיילן אויסטיילן צווישן די פּאַסטעכער,
און דעם ווי״ט האָט מען געהאַלטן פֿאַר קידוש און הבדלה, און געגעבן אויך, עס
זאָל זיין איבער וואָס צו מאַכן אַ ברכה. און נאָך עפּיס, אויך אויף „מאַכן״
קידוש און פֿעסט ביז דאָס, אויך די גוים זאָלן ניט „טרינקען״ קידוש? מהאי
טעמא האָט מען טאַקע געקויפֿט פֿאַר די דברים שבקדושה, — ווי״ט און ניט
וויין, כדי מען זאָל חלילה וחס ניט קומען צו אַ חשש פֿון יין נסך. אָבער
קידוש און הבדלה זיינען ניט געווען די איינציקע דברים שבקדושה פֿאַר וועלכע
מען האָט אָנגעגרייט דעם בראָנפֿן.

מער האָבן מיר פֿריער דערמאָנט. אויך אויבן און דער פֿאָלקסנאַמען האָבן זיך
גיבט געפֿונען, טיילמאָל אפֿילו צוליב ניט און אַנדער אויך. און אויך ס'איז דאָ מנין,
דאַווענען מיט בציבור. און ווי עס פֿירט זיך ביי ייִדן, האָט מען אויך אָנגעגרייט אויך.
האָט טאַקע דער בעל הבית צוגעגרייט פֿאַר אַ יאָר, און נאָכן דאַווענען האָט
ער געמאַכט „תיקון״. אויך ווידער די צווייטע מאָל, אויך ייִדן „מאַכן״ אַ לחיים,
האָבן די גוים „געטרונקען״ לחיים. די ייִדן האָבן געוואונטשן דעם בעל הבית,
די נשמה זאָל האָבן אַן עליה. און די גוים פֿלעגן זאָגן אויך ווינטשן, „אַלפּאָ
קאָסט עס צוליב להבדיל״ (נו לאָמיר זאָגן לחיים).

שפּילבער האָרבער שטראָפֿרייד. פֿאָרעהויבן האָט ער, פֿאַרהאַלטן ניסאַנסיג מיט אַ פּראָסעלן
טאָג, אָבער באַלד איז זיין בוך געוואָרן העכער און העכער. — שלכּים, בורזשואַזן,
ווידערבערגס. דער שטאָטער פֿאַרגעפֿט זיך דאָס העכער פֿונעם לייב בדיער צוזאַמען
בגאָלן שבר ליאָר, און איר? אויך ליגט דער בגוף ביי שלאָף-שטיין, האָט? וואָס
ווערט פֿון אויך ווער? וויטשטערס, עונס-טרייבער, יונגען מיט פּוסטע בקפּ, האָט?
ניט עלעמענט איז אַזוי פּאָפּעקסוואַל בלויז מיט שטראָפֿרייד. טייל מאָל האָט
דער רבי געפֿונען פֿאַר ניטיג נאָך צוצוגעבן עטליכע שאלות, אויך דעם ניידריגן
טייל פֿונעם רובן.

אַזוי די פּאָסטעמער האָבן זיך געהאַט צוגעגרייט צו טראַנספּאָרטירן, איז אַ
איבער צום סדר היום. דאָס הייסט: אַז איז געגאַנגען אויפֿן די אַנדערע
ניטיגע צייכן. לעשל:

בלאָנדע און גרעסערע באַקומען בגעלט. די בלאָנדע האָט אַ געוויסט
צום באַוונדערן, וועלן אַלע, בגאַנצן טאָלעראַנט (מאָנאָלאָגער) און דאָס
גלייכן. די גרעסערע, און געוויינט גרויסע בגעלט האָט אַ געוויסט, צום באַוונדערן
די ערדע און די ברענען, און אָפּילו אָנבאַהאַלטן וואַסער.

די גרויסע בגעלט האָט אַ געוויסער שטענדיקער (אַרויספֿעליקער) און
פֿאַרפֿאַסטיקט) אויך צו דריפֿוס, אָדער אַרויסגעוואָרפֿן מיט שטיינער, באַלד
די קליינע בגעלט האָט אַן אויפֿגעהאַנגען אויך צו דינגען שטענדיק וואַסער און
געזאָגט אויך צוויי „בגאָפּלען". דאָס הייסט, צוויי צווייגן פֿון ביידע אויסגעשטעקט
און דער ערד, און דער אויבערשטער עק איז געווען צעצווייגט און צוויי טיילן
(ענטוו. ווי אַ גאָפּל מיט צוויי ציין) און צווישן די צוויי טיילן (ציין) איז געזאָגט דער

° [illegible]

° [illegible]

° [illegible]

° [illegible]

° [illegible]

װידער־גײן װאָס האָט צוריקגעהאַלטן פֿונעם װאַלד אָדער פֿון די בערג, האָבן זײ געװאָלט אַלץ מעגלעך צײַט אײַנצוזאַמלען די טאָטערס.

װי גליקלעך זענען מיר חדר־ייִנגלעך געװען, װען מיר זענען אַרױס צװישן בײַטאָג, אַהײם געגאַנגען פֿונעם חדר, אױפֿן מיטאָג עסן. און פֿונקט דעמאָלט האָט אַ פֿײַער אױסגעבראָכן אין טראַקטיר בײַ משה דעם בלעכער, אָדער בײַ אַן אַנדערן בלעכער. װען דער פֿײַער האָט צוגעלײגט דעם טראַקטיר צו זײַן אױל, האָט דער אַנדערער אױך דערגרײכט, באַלד ביז אױך דער אַנדערער זײַט פֿונעם גאַס. מיר האָבן זיך פֿאַרט ניט געקענט אָפּרײַסן פֿון דעם פֿלאַם װי דער פֿײַער איז געלאָפֿן, און האָט געבלאָזן מיט דעם לאַנגען טראַקטיר. די װאָלקנס זײַנען מיר װײַטער דערגײט געלאָפֿן, װען ניט די אױגן פֿון רבי (מלמד), און פֿילן װען מיר װעלן פֿאַרטראָגן צוריקצוקומען אין חדר אײַן אין דער געהעריקער צײַט.

שפּעטער איז אַ ניט צוריקגעקומען אין דער געהעריקער צײַט, און דער רבי האָט זיך דערװוּסט, װאָס מען האָט זיך פֿאַרזאַמט, האָט ער פֿײַער אָנגעצונדן נײַגעריקע ייִנגלעך געזאָגט אַ בקבלת פּנים, פֿאַרגעס אָבער ניט. אַזאַ ייִנגל ניט צײַט געהאַט אַריבער צו טראָגן די שװעל פֿונעם חדר, האָט דער רבי אַלע אַרױסגעפֿירט צײַט מיט בריל אַזױ פֿאַר טיר, אָדער ער האָט זײ אַרױסגעטריבן אױף דער טרעפּ, און אַריבער געגאַנגען, אונטער די רעזולטאַטן פֿון זײַנע ברילן, די ייִנגלעך װאָס זענען אָבער געװען אַרױס דעם לאַנגען טאָג, זענען געװען די לאַנגע, און האָבן געהערט אױס דער רבי צו זאָגן אונהױב צו זאָגן, און באַװײַזן די פֿאַרלאָפֿטיקער ייִנגלעך. און געזאָגט האָט ער: ניט אַ מאָל אַרױס צו זײַן, געװיס צו זאָגן: װי איז געװען צו די ייִנגלעך אַװעקגעלאָפֿן, װאָס האָבן געטראָפֿן האָבן

[illegible]

געווען אין לאַנצעטגעלע, אין אמוכל, טעם גל-עדל.

אַז עס האָט זיך דערנענטערט דער טאָג פֿון באַפֿרײַונג און דער פֿאָלקסגעריכט. און די „פֿאַרוואַלטונג" געפֿאַנגענע און דאָרף פֿאָדער און טויטן אײַנגעזאַפֿט די נאַציסטן צײַטן וואָס האָבן קיין געפֿעלט צו דער באַפֿרײַ-באַפֿרײַונגצײַט.

אויפֿן ערשטן אָרט — צווישן די נאַציסטן צײַטן — איז געווען, דער טראַנספּאָרטער (טראַנספּאָרטער). צווישן טאָג די הויפּט-פֿאַבריקער פֿאָרמ-געפֿאַנגענע פֿון אויף באַפֿרײַונג צום אונדזער, און האָבן אויספּראָבירט עטלעכע לאַנגע טראַנספּאָרטערס. צו זײַנען דאָרט געווען אַזוינע אויך פֿעלטער צײַטן, ובכן איז דאָס געווען צײַטער עובדה.

דער טראַנספּאָרטער האָט געדינט צוויי לאַנג, אַפֿילו ביז פֿינף מעטער, און איז געווען געצייכנט פֿון אײַנפֿאַכן בלעך. באַקומט די גאַנצע לאַנג, צווישן צוויי געווען דינן ברעט אין צוויי, אָבער ניט מער ווי אונדזערהײַנטיקן צוויי. אַז עס איז פֿאַסטער דרײַ צענטימעטער
געשטאַנען צום לעצטן הינטן מעטער, איז דער טראַנספּאָרטער געוואָרן ברייטער און ברייטער, אָבער ביזן ענד, איז ער דאָך ניט געווען ברייטער פֿון אַן ערך צוויי ביז צוועלף צענטימעטער. בײַ באַזונדערע טרעפֿן באַלאַנג, האָט דער טראַנספּאָרטער פֿיר, ביז פֿינף צוויי
ניט אויסגעגעבן. די הויפּט-פֿאַבריקער פֿלעגן באַלאַדן מיט די טראַנספּאָרטערס און די פֿאַרבונדן, וואָס עס האָט זיך דערנענטערט די צײַט פֿון אויפֿן די טאָג און די בהמות. (פֿאַר) די קליינער, יינגערע פֿאַבריקער זײַנען געווען באַזונדער מיט צווייער טעלערדיקע אויף אַ גרויסן טאָך פֿעלער-פֿעלדער, איז אַז ביי האָבן געהערט דאָס בלאָזן פֿונעם טראַנספּאָרטער, און פֿאָכער דאָס

געזאָלט. די גאָר וואָס דערציילונגען צווישן אָרבעטן, האָבן די ייִדן געהאַלטן טויט, כדי
און דער ברענען אָדער און דער ערדע צו קומען ניט צו זיין אַ חלק פֿון גילגולי נבֿרים.
און ווי דער שטייגער איז שוין. דערפֿאַר וואָלט עס געפֿינען זיך צווישן ייִדן,
וואָס פֿריער אָדער שפּעטער זיין אַ ברייטער ייִד און אַפֿילו אַ צהנטער אויך,
כל ורבו. און עס האָט טאַקע געקענט געמאָלט זיין, אַז אויבן און אַ פֿאַלשנער
צוויי זיך געפֿינען צוהנ ייִדן און אַפֿילו אונדזער אויך. אָבער די דאָזיקע ייִדן צווישן
אַרויפֿגעשוואָמען אויף, מיט עטליכע טעג שפּעטער, ווען די גוטע באַוועגלעכקייט
איז שוין געווען אויפֿגעוואַכט, וואָרן זיי זיינען געבליבן און דער פֿאַלשנער, אַלע
געסט, אויך דערהאַלטן. געפֿינען פֿון דער גוטער קראַפֿט פֿון די פֿאָרטרעטער
וועלכער, וועלכע האָבן אָרעמערהייט די פּשוטע פֿעלדער. טרינקען די פֿרילע
גאָר וואָס געשוואָלענע אַלעס אויך וועלכע ס'איז קאָן געווען אַ גרעסערער טעם,
און וועלכע האָט געהאַט אַלע גוטע טעמים און ריחות, פֿון גוטס גערעגנטער
וואַסער. און די פּריאָטיווע, אָבער גוטער מאַכאַליקעס מיט פֿרילער ערדע אָדער
ברענען — ווער ס'איז גאָר ניט געווען ביי אַ פּוסטן — ווייל ברענען איז צו זייער פֿעט,
און אַ אייגענער מאָגן איז ניט לאָנג קאָן פֿעטער מאכלים. אָדער גאָר עסן אַ
גוט שטיקל געבראָטנס, וועלכעס ס'איז געווען היבשלעך טונקעל-ברוין און איז
געבאַקן געוואָרן און אויוון, אויך פֿרילע גרינע ברויטבלעטער — די אונטערשטע
בלעטער (בלעטער) פֿון ברויט וואָס איז געבאַקן געוואָרן אויך ברויטבלעטער, און
געווען אַ סך באַדענקטער ווי ברויט אַליין וועלכע עס האָט אונטערגעפֿרעגלט
בלייבן, כדי עס זאָל זיך ניט צוקלעבן צו די הייסע ציגל פֿונעם אויוון — בעל כּל
ובֿל כּל, עסן אַ גאַנץ שטיקל געבראָטנס, אויסגעטונקען און שלעפֿן אַליין, און

[illegible]

היבשל אָרחים, יאָלצן יאָב די וואָלף און בערן צווישן ביז הײליקן פֿונדאַמענט. ביי האָבן
און געדויערט מיטצופֿאָרן די שלאָפֿהויז מיט זעל און טרינקען. און האָט זיך
אויסגעדריקט ווינק װי טײַל שבֿטים, ״.....אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי — איוב ל׳, א׳
צאני״ און האָט די שבֿטים און דער פֿאָלקסנער, האָט אַזוי אַנפֿאַרטרויט צו באַ-
שירעמען די שלאָפֿהויז, און טײַגן געדריקט ביז צו זײַנען ווי געווען הבבור׳יגע
שבֿטים. און אַ טײַל זײַנען אָבער געווען שוין עדיגע פֿאַסטעכער, וועלכע האָבן טאָג
און נאַכט אויפֿגעפּאַסט אויף די טשערדעס, און דערבײַ האָבן זיי אויסגעפֿונט
הערליכע אַפּאָריזמס ״וועלבן״ און אַנדערע לידער אויף די פֿלייטלעך וואָס זיי
האָבן זיך אַליין געמאַכט פֿון טשוב-האָלץ אָדער רעקיטע-האָלץ. — סעיף, אויך [illegible] ... רעקיטל. אויך ערבי נחל, אדער ווערבעס.
און ווי איז דאָס אַלץ, גוט שוין ווידער: אוודאי זײַנען און דער פֿאַרוואַלטונג
געווען צוויי ייִדן און, וועלכע זײַנען געווען די אַלגעמיין־אויך כּלות. דער באַוו-
דוס פֿון דער פֿאָלקסנער האָט ניט געמאַכט קיין אונטערשייד אַ ייִד, כּדי אַזוי צו
אָנפֿירן מיט אויך כּלות. צווער אָפֿט האָט פּאַסירט אַז אַ ״גויער״, דאָס — דער ״גויער״ איז דער [illegible] אַ רײַכן גוי האָט [illegible] אויך [illegible] [illegible] אַלס [illegible] און [illegible] אויסדריקן.
הייסט: אַ רייכער גוי האָט און דער פֿאָלקסנער געמאַכט כּלל׳ע ברינזעס און
פּוטער, ווײַל די פּרײַזן פֿון כּלל׳ס סחורות זײַנען געווען אַביסל העכער.
איינע פֿון די פֿאַרטרעטענע אַרבעטן וואָס די ייִדן האָבן געהאַט צו טאָן,
איז געווען דאָס מעלקן און די גענזל. די ברינזעס און ערדעס זײַנען געמאַכט געוואָרן
דורך אַ פּראָצעס, פֿון בײַגן די שלאָפֿער מילך און גיסן [illegible], וועלכע זײַנען
געשטאַנען אויף שטאַרקע דרייפֿוס, און די ייִדן האָבן געמאַכט אַביסל מילך און די
גענזל כּדי עס זאָל ניט אַנטרינען דאָס געזעץ. די אַנדערע אַרבעט וואָס די
ייִדן האָבן געמאַכט טאָן. און געווען דאָס הייצן מיט שטייגער האָלץ אונטער די

אויף צוויי פּאָליאַנער. ס׳איז אַוודאי באַשטימט געוואָרן אין טאָג, ווען די פּאַסטעכער וועלן צונויף-צייל די טשאַרדעס און צו אַרויספֿירן און דער פּאָליאַנער.

עטליכע טעג שפּעטער איז אויסגעגאַנגען און די הויכע באַרג מיט די טשאַרדעס. איז אַוודאי געוואָרן צונויפֿגערופֿן די „פּאָליאַנער-פֿאַרזאַמלונג". דהיינו: צוויי הויפּט-פּאַסטעכער וועלכע זענען אינטערעסאַנט געווען האָבן געצויגן ראָזשענער. און צוויי האָבן געהאַט „אָפּוויזער" שאַפֿט, אָדער בעסער געזאָגט, צוויי שאַפֿט האָבן געהאַט אָפּוויזער נאָמען. איינער איז געווען דער „ווידוּיאָ" און דער אַנדערער - דער „צוויילינג" (ביי ביידע ווערט איז די באַוואוינונג אויף דער לעצטער צייכן)

איינער פֿון די הויפּט-פּאַסטעכער האָט געדאַרפֿט צוריקגיין די פּאַסטעך-פֿעלדער. און די טשאַרדעס האָבן געהאַט אָפּגעפּאַסט דאָס גרינע פֿון פֿעלד, האָט ער געדאַרפֿט אַוועקגעבן פֿרישע פּאַסטעך-פֿעלדער, וואָוהין די גאַנצע באַוואַ-באַוואַלקערונג מיט די טשאַרדעס האָבן זיך באַרגאַרויפֿגעשלעפּט, און דאָס איז פֿאָרגעקומען עטלעכע מאָל און אַלע פֿינף וואָכן.

דער אַנדערער הויפּט-פּאַסטעך האָט זיך אָפּגעגעבן מיט אַלע די קליינע קינדער, און מיט אַלע די „ברינצער" און „עררער" פֿון דער קעזפֿאַבריק, און פּוטער פֿון דער גענויער מילך.

צו די צוויי הויפּט-פּאַסטעכער איז נאָך צוגעקומען, נאָך עטליכע ייִנגלעך, קנעכט צוויי יאָר פֿון כּבֿוד ווינגל רופֿן, „פּאַסטעכער" באַשטימט אין טייל פֿון צוויי האָבן זיך געדאַרפֿט אָפּגעבן, מיט האַלטן הינט, שעפּן וואַסער, בויען אָדער פֿאַררעכטן „קוליבעס", שלעפּן האָלץ דאָס פֿייער און דער הויפּט-קוליבע צו האַלטן ברענען גוט, מיט אַ גרויסן פֿלאַם כּדי ער קען זיך צעוואַרעמען אין

„קוליבע" מיט דעם טיטל אַלט דער פּאַסטעכער קוליבע

ברינצער, אויך שליסער גרויס, [illegible]

[illegible]

טויזנט שאָף, צוויי הונדערט בהמות און אַ פֿופֿציק ביז הונדערט פֿערד. אָט די צאָל שאָף, רינדער און פֿערד, זײַנען ניט געווען דאָס אײגנטום פֿון יאָר איין באַלעבאָס. געווען אײַנצלנע וואָס האָבן פֿאַרמאָגט נאָר איין איינציקע שאָף — און דעם פֿאַל, האָט אַזוי דאָס גערעכנט שוין פֿאַר „בעלת הרגל" — אַנדערע האָבן געהאַט פֿינף אָדער צען שאָף. אַ טייל בעלי-בתים האָבן פֿאַרמאָגט פֿופֿציק אָדער הונדערט שאָף. און געווען אויך בעלי-בתים וואָס האָבן פֿאַרמאָגט, פֿינף הונדערט שאָף און אַפֿילו מער אויך. געוויינטלעך, דער וואָס האָט שוין פֿאַרמאָגט צוויי הונדערט שאָף, האָט אויך געהאַט אַ היבשן ביסל רינדער און פֿערד. און אויך אַ טייל פֿעלד אויך די פּאָלאָנינער געווען זייער אייגנטום.

אַן אָפּטייל מיט אַנדערע פֿון שאָף און רינדער, און אין פּאָלאָנינער דערצו, האָט שוין געהייסן אַן עולם. אַז דאָס אויך אַזוי, האָבן מיר שוין און די קינדער-יאָרן געלערנט אין חדר. רש״י[°] צו פּסוק: עשתרות, שמעשרות את בעליהן. פֿאַרוואָס הייסן די טשערדעס מיט שאָף, עשתרות. ווײַל זיי מאַכן רײַך זייער באַלעבאָס.

[°] דברים ז׳, י״ג
חולין פּ״ד עמוד ב׳

געווען אויך אַנדערע בעלי-בתים וואָס האָבן געהאַט פּאָלאָנינעס, אָבער שאָף און רינדער האָבן זיי ניט פֿאַרמאָגט, זיי האָבן זיך פֿאַרנומען מיט אַנדערע געשעפֿטן, למשל: האָלץ-מסחר.

אַרום חודש אייר, זײַנען שוין געוויינטלעך געווען אויסגעגליכן, אומעטום גע־וואָרן די אייגנטימער פֿון די שאָף, רינדער און פֿערד. מיט די בעלי-בתים פֿון די פּאָלאָנינעס, וויפֿיל פּראָצענט דער באַלעבאָס פֿון דער פּאָלאָנינער וועט באַקומען פֿון דער מילך פֿון יעדער שאָף און קו, און וויפֿיל געלט פֿאַר יעדן אָקס און פֿערד. פֿאַר דער צײַט וואָס די שאָף, בהמות און פֿערד וועלן זיך פּאַשען

א׳

אַ נסיעה קיין וויזשניץ

„ראש חודש ניסן, ליגט מען אַוועק די בײַטל אונטערן קישן! ראש חודש אייר, נעמט מען די בײַטל אַרויס".

[illegible] איז דאָס אַן אונטערהאַלטונג אויף די [illegible], ליבע צווישן תלמידים. ווײַל דער סדר פֿון די צײַטן בײַ אונדז אין [illegible], איז געווען אויסגעטיילט אויפֿן פֿאָלגנדיקן אופֿן. איין זמן האָט זיך אָנגעהויבן ראש חודש חשוון, און האָט זיך געענדיקט סוף חודש אדר. און פֿון אַן עיבור יאָר, האָט זיך דער זמן געענדיקט, סוף פֿון צווייטן אדר. דער אַנדערער זמן האָט זיך אָנגעהויבן ראש חודש אייר, און האָט זיך געענדיקט ח״י אלול.

אָבער ניט נאָר אין ישיבות און תלמוד תורה האָט מען געקענט דאָס אויבן דערמאָנטע ווערטל. מען האָט עס אויך געקענט, ליבע [illegible] מענטשן אויך.

און חודש אייר האָט מען אָנגעהויבן אַרויסטרײַבן אָדער פֿירן, די [illegible] און רינדער און די פּאָליאָנעס אַרויס. די „פּאָליאָנעס", דאָס זײַנען געווען פֿעלדער, האָט הויכע און די בערגלעך-בערג צווישן אַ-[illegible] וועלדער. און די פּאָליאָנער האָבן זיך געזעגנט פֿון די [illegible] צוזאַמען, אַז [illegible]

אַ נסיעה קיין וואַשינגטאָן

זכרונות פֿונעם שטייגער-לעבן אין אויבערווישעוו מאַראַמאַראָש.

Mrs. Betty Feit
19216 37th Ave.
Flushing, NY 11358-2407